

ΛΟΓΟΣ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΤΑΕΤΗΡΙΑΙ

ΤΟΥ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ

Φέρεται μεταξύ τῶν αἰσωπειῶν μύθων ὁ γνωστός ἐκεῖνος περὶ τοῦ γεωργοῦ καὶ τῆς δέσμης τῶν βάρδων, αἵτινες ἀθρόοι μὲν δὲν ὑπῆρξε δυνατόν νὰ καταγῶσιν, ἀνὰ μίαν δὲ λαμβανόμεναι ἐθραύσθησαν βραδίως. Ἡ δυσκαταγώνιστος αὕτη δύναμις τῆς ὁμοιοῖας ἢ ὑπὸ τοῦ μύθου τούτου ἐμφαινομένη ἐπεφοίτησε, φαίνεται, ὡς ἀοράτου κόσμου παράγγελμα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν, οἵτινες πρὸ ἐτῶν εἰκοσιπέντε ἔδρυσαν ἐν μέσῳ παίζοντες τὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον Παρνασσόν, καὶ ἔμεινεν ἔκτοτε ἡ ἀρχὴ αὕτη ἀληθῆς ὄρος τῆς ὑπάρξεως τοῦ Συλλόγου.

Ὀλίγα μόνον ἔτη εἶχον παρέλθει ἀπὸ τῆς ἀναιμάκτου ἐκείνης ἐπαστάσεως, ἥτις, κρημνίσασα τὸν πρῶτον τῆς Ἑλλάδος θρόνον, μᾶλλον ὑπὸ τῆς συνδρομῆς ἐπιβλητικῶν ὄρων ἀναπλάσεως κοινωνικῆς καὶ ἐθνικῆς εἶχε προκληθῆ ἢ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης λόγων πολιτικῶν πρὸς ἔξωσιν βασιλέως τὴν μὲν Ἑλλάδα φιλοῦντος, τᾶλλα δὲ ἀγαθοῦ. Ἐν δὲ τῇ ἀναζυμώσει, ἣν προήγαγε τοῦ Ἰθωνος ἡ πτώσις, πρωτίστην κατέλαβε θέσιν ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐλευθέρου δικαιώματος τοῦ συνέρχεσθαι, ἡ προαγωγὴ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας ἐν ζητήμασιν ἀποσκοποῦσιν εἰς τὴν πρόοδον τῆς κοινωνίας, εἰς πλήρωσιν προαιωνίων ἐθνικῶν πόθων. Ἡ μὲν ἑλληνικὴ κοινωνία ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην ἀδιάστου προαγωγῆς τῶν γραμμάτων, ἀληθοῦς εἰς ἀπάσας τὰς κοινωνικὰς τάξεις ἐξικνουμένης διαδόσεως τῆς παιδείας, ἐλευθέρας τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ χρήματος συναναμιξέως, προοδευτικῆς τῶν ἠθῶν ἐπιλεπτύνσεως, μορφώσεως καὶ ἀναμορφώσεως. Τὸ δ' ἔθνος ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην τῆς μακρᾶς ἐκείνης πρὸς τὴν μεγάλην ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν προπαρασκευῆς, ἥτις δὲν εἶνε ἔργον τῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ τῶν ἀτόμων, τῆς ἡσύχου καὶ ἀθορύβου, ἀλλὰ μεμελετημένης καὶ σκοπίμου μεταλαμπιδεύσεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἐκεῖ ὅπου ἡ

ἐθνική πόλη τῶν φυλῶν πολλάκις ἐκδηλοῦται διὰ τοῦ ὑπὲρ τῆς γλώσσης καὶ παιδείας ἀγῶνος.

Ὁ ἐπισκοπῶν τὴν εἰκοσιπενταετη τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἱστορίαν θὰ συνομολογήσῃ μετ' ἐμοῦ, ὅτι τῶν αἰσθημάτων τούτων, ὅτι τούτων τῶν κοινωνικῶν καὶ ἐθνικῶν ἀναγκῶν γέννημα ὑπῆρξεν ἡ ἰδρυσις τοῦ Παρνασσοῦ. Ἄλλὰ δὲν πρέπει νὰ πιστευθῇ, ὅτι ἡ μεγάλη αὕτη ἐπιβολή, ὅτι αἱ πολὺπλοκοὶ αὐταὶ ἰδέαι εἶχον ἐπιφοιτήσει σαφεῖς καὶ διαυγεῖς εὐθύς ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας εἰς τὰς παιδικὰς κεφαλὰς τῶν πρώτων τοῦ Παρνασσοῦ ἰδρυτῶν. Ἄν τι τοιοῦτον ἤθελε παραδόξως συμβῆ, τὸ τερατούργημα τοιαύτης ἀπροσδιονύσου ἐπιβολῆς ἤθελεν ἀναγκαίως συνθλιβῆ μετὰ τῆς αὐτῆς ταχύτητος, μεθ' ἧς καὶ ἤθελε κυοφορηθῆ. Εὐτύχημα δὲ διὰ τὸν Παρνασσὸν ὑπῆρξεν, ὅτι ἡ ἀνέλιξις αὐτοῦ ἦτο βραδέϊα καὶ ἐσκεμμένη, ἄπαιστος, ἀλλὰ φυσικὴ καὶ ἄνευ ἀλμάτων, ἅτινα ἤθελον μὲν ἴσως προοδοποιήσῃ κατὰ τὸ φαινόμενον τὸ ἡμέτερον ἔργον, ἀλλὰ καὶ ἤθελον συντρίψει προῶρως τοὺς πόδας πολυσπερχῶν μὲν, ἀλλ' ἔτι ἀπαγῶν ἀθλητῶν.

Εὐτυχῶς ἡ πρόοδος ὑπῆρξε φυσικὴ. Οἱ τέσσαρες ἀδελφοὶ ἐπὶ μακρῶν συνήρχοντο ἐν παραθύστῳ, ὡς εἰ ἐτέλουν τι ἔργον σκότιον, καὶ μόλις που οἱ γονεῖς ἐγνώριζον, ὅτι τὰ τέκνα αὐτῶν ἀφήρουν ἀπὸ τῶν εἰς τὴν ἡλικίαν αὐτῶν ἀρμοζόντων παιγνίων ὥρας τινάς, ὅπως συνερχόμενοι ἐν γωνίᾳ τινὶ τοῦ πατρικοῦ οἴκου ἀναγινώσκωσι κοινῇ εἰς ἐπήκοον ἀλλήλων βιβλία ἐνδιαφέροντα ἢ ἀνκικιόνωσιν εἰς ἀλλήλους δοκίμια μικρῶν διατριβῶν, ἀποτόκων τῶν σχολικῶν διδασμάτων.

Ἄλλὰ τὰ ἔτη παρήρχοντο. Οἱ μαθηταὶ μετέβησαν ἀπὸ τοῦ σχολείου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, καὶ ὁ μικρὸς σύλλογος ἐξῆλθε τῶν στενῶν ὀρίων τῆς πρώτης αὐτοῦ κρύπτῆς, καὶ εἰς τοὺς πρώτους ἐκείνους ἐταίρους προσετέθησαν κατ' ὀλίγον οἱ στενότατοι τῶν παιδικῶν φίλων. Ὁ σύλλογος ἠῤῥανεν, ἀλλ' ἠῤῥανε βραδέως. Αἱ εἰσπράξεις τῆς πρώτης διμηνίας ἀνήλθον εἰς δραχμὰς 6.30 καὶ αἱ δαπάναι εἰς λεπτὰ 30, ἔμεινε δὲ περίσσευμα δραχμῶν 6. Ἐκ δὲ τῆς λογοδοσίας τῆς β' ἐξαμηνίας τοῦ β' ἔτους, τῆς πρώτης δι' ἐκτάκτου συνεισφορᾶς τῶν μελῶν ἐκτυπωθείσης, μανθάνομεν, ὅτι τὰ μέλη, μεσοῦντος τοῦ 1867, ἀνήρχοντο ἐν ὅλῳ μετὰ καὶ τῶν ἐκτάκτων καὶ ἐπιτίμων εἰς 62, ὅτι 62 βιβλία εἶχον δωρηθῆ ἐντὸς ἐξαμήνου εἰς τὴν μικρὰν τοῦ Παρνασσοῦ βιβλιοθήκην καὶ ὅτι τὸ ταμεῖον εὐρίσκετο ἐν προόδῳ, διότι ὁ ταμίας εἶχε κατορθώσει νὰ διπλασιασθῶσιν αἱ τοῦ συλλόγου εἰσπράξεις. Ἀνήρχοντο δὲ κατὰ τὴν ἐξαμηνίαν ἐκείνην τὰ μὲν ἔσοδα εἰς δρ. 64.10, τὰ δ' ἔξοδα εἰς δραχ. 35.90, ὡς ἔμεινε ἐν τῷ ταμείῳ καὶ περίσσευμα ἐκ δρ. 28.50. Λαμ-

πρὰ ἀληθῶς οἰκονομικὴ κατάστασις σωμάτειο τῶν ἀνεπιδεῶς, ὡς ἐπὶ ἐξ ὅλων μῆνας νὰ δυνηθῆ ἐκ δραχμῶν ἐξήκοντα καὶ τεσσάρων νὰ ἔχη σχεδὸν τὸ ἡμισυ ὡς περίσσευμα. Ἄλλὰ καὶ ὅποια ἀντίθεσις πρὸς τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς σήμερον, ἣν ἐπήγαγε μακρῶν ἐτῶν συνετὴ διοικήσις. Κατὰ τὸν ἀπολογισμὸν τοῦ ἔτους 1891 τὰ μὲν ἔσοδα ἀνήλθον εἰς δρ. 52,267.90, τὰ δ' ἔξοδα εἰς δρ. 21,789.20.

Πράγματι ὁ μικρὸς σύλλογος δὲν εἶχε κατὰ τὰς πρώτας αὐτοῦ ἀρχὰς μεγάλας ἀνάγκας. Ἐτελοῦντο μὲν ἤδη ὑπ' αὐτοῦ δημοσιώτερά πως ἀναγνώσματα καὶ ἐγίνοντο συζητήσεις, ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἐν κύκλῳ στενῷ. Ἐνοικίου ἀνάγκη δὲν ὑπῆρχε, διότι ἀντὶ αἰθούσης τῶν συνεδριῶν, τελουμένων κατὰ Κυριακὴν, ἐχρησίμευεν — ὁ σύλλογος, ὅστις ξενίζει ἡμᾶς σήμερον μετὰ εἰκοσιπενταετίαν ἐν τῷ εὐπρεπεῖ τούτῳ μεγάρῳ, δὲν ἔχει λόγον νὰ αἰσχύνηται διὰ τὰς πρώτας του εὐτελεῖς ἀρχὰς—ὡς αἰθουσα, λέγω, τῶν συνεδριῶν ἐχρησίμευε τὸ ἰσόγειον δωμάτιον τῶν ὑπηρετριῶν τοῦ οἴκου τοῦ κατὰ τὰ τὰ πρώτα ἔτη ξενίσαντος τὸν Σύλλογον, τοῦ οἴκου, ἐξ οὗ εἶχεν ἀπορρέουσι ὁ Παρνασσός. Ἄλλὰ καὶ κλητῆρων καὶ ταχυδρομικῶν ἐξόδων δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη, διότι πᾶσα κοινοποίησις ἐγένετο ἀπὸ στόματος εἰς στόμα ἐν τοῖς προαυλίοις τοῦ Πανεπιστημίου μεταξὺ τῶν ὀλίγων φίλων συμφοιτητῶν τῶν ἀποτελούντων τὸν Σύλλογον. Τὸ δ' ἀνεπιδεῶς τοῦ Συλλόγου ἔβαινε μέχρι τοσοῦτου, ὥστε οὐδὲ ὑπηρετοῦ ἢ κορηθοφόρου εἶχεν ἀνάγκην, διότι τὸ ἔργον τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ δωματίου, ὅπερ τὰς μὲν καθημερινὰς ἐχρησίμευεν εἰς τὰς μούσας τοῦ μαγειρείου, τὰς δὲ Κυριακὰς ἠῤῥεπιζέτο, ὅπως ὑποδεχθῆ τὰς Ἑλικωνιάδας, ἐπετέλουν αὐταὶ αἱ θεράπεινίδες τοῦ Παρνασσοῦ, συνεπιλαμβανομένων ἐνίοτε καὶ αὐτῶν τῶν μελῶν του.

Ὀλίγα μόνον ἔτη εἶχον παρέλθει καὶ ὁ Σύλλογος ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην καὶ τὰς δυνάμεις νὰ ταύσῃ τὰς πτέρυγας του, ἐγκαταλείπων δὲ τὴν φιλόξενον καλιάν, ἣτις εἶχε περιθάψει τὸν ἀπτήνα νεοσσόν, νὰ τραπῆ βίον δημοσιώτερον. Αἱ εἰσπράξεις ἠῤῥήθησαν, τὰναγνώσματα εἰλικυον ἤδη ξένους τινὰς ἀκροατὰς πλὴν τῶν ἐταίρων, αἱ προστεθεῖσαι συζητήσεις ἐπιστημονικῶν θεμάτων ὤξυνον τὴν ἐπιμέλειαν τῶν νεαρῶν ῥητόρων, ἢ εἰς τὸ ἀνωγιστήριον καὶ τὴν βιβλιοθήκην φοιτήσις ἐγίνετο ὁσημέραι πυκνότερα. Ἄλλὰ ταῦτα πάντα ἐξηκολούθουν νὰ γίνωνται ἄνευ πατάγου, ἐν στενῷ οὕτως εἰπεῖν κύκλῳ, οὐχὶ μὲν πλέον οἰκογενειακῷ, ἀλλ' ὅμως πάντοτε φιλικῷ. Τὸ ἑλληνικὸν δημόσιον οἶονεἰ παντελῶς ἠγνῶει καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τοῦ κρυψιβίου Παρνασσοῦ, ὅτε Κυριακὴν τινα τοῦ Ἰανουαρίου 1869 σεβαστὸς πρεσβύτης ἐπιφανεῖς ἐξαπίνης εἰς τὸν ὑπὸ τὸν Λυκαθηττὸν μικρὸν οἰκίσκον, ὃν εἶχε τότε ἐκμεμισθωμένον

ὁ Παρνασσός, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ αἴθουσάριον αὐτοῦ, ὅπου μόλις τριάκοντα νεανῆαι ἠδύναντο νὰ καθήσωσιν ἀνέτως, παρέστη εἰς τινὰ τῶν συζητήσεων ἐπιστημονικοῦ θέματος. Οἱ συλλαληταὶ ἐτιμήθησαν καὶ ἐξενίσθησαν βλέποντες τὸν λευκότριχα ἐπισκέπτην, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐκεῖνος ἐξενίσθη οὐ μικρὸν ὑπὸ τῶν θαυμάτων καὶ ἀκουσμάτων τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀπεδείχθη μετ' οὐ πολὺ, ὅτε ἡ «Πανδώρα», τὸ δημοσιογραφικὸν ὄργανον τοῦ ἐπισκέπτου ἐκείνου, ὅστις ἦτο ὁ Νικόλαος Δραγοῦμης, ἐδημοσίευσεν ἴδιον ἄρθρον ἐπιγραφόμενον: *Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσός*¹.

Ὁ Δραγοῦμης ἐκήρυττεν, ὅτι σπανίως κατενύγη τσοῦτον τὴν καρδίαν, ὅσον ὅτε εὐρέθη μεταξὺ νέων, τῶν ὁποίων καὶ οἱ λόγοι καὶ τὸ ἦθος ἐφαίνοντο προσεξασφαλίζοντα ὀλόκληρον αὐτῶν τὴν συνδρομὴν εἰς τὴν πατρίδα.

Ἡ εἰσαγωγή, ἣν ὁ Δραγοῦμης προέταξε τῆς ἐκθέσεως τῶν κατὰ τὴν ἐν τῷ Συλλόγῳ συζήτησιν περὶ τοῦ θέματος «τῖνα τὰ καθήκοντα τοῦ πολίτου», ἐπαρκῶς καὶ δικαίως χαρακτηρίζει τὴν θέσιν τοῦ Συλλόγου ἐν ἔτει 1869.

«Πρὸ τεσσάρων ἐτῶν, ἔγραφεν, ἐλάχιστος ἀριθμὸς νεανίσκων, ἐπιθυμοῦντες ν' ἀποφύγωσι τὴν κακοσχολίαν καὶ τὴν κοινὴν παρ' ἡμῖν πολιτικὴν ἀργολογίαν, τῆς ὁποίας ἡ ἐπὶ τὴν ἠθικὴν ἰδίως ἀγωγὴν ἐπιρροή εἶνε ὅσον δὲν φανταζόμεθα ὀλεθρία, συνέστησαν μικρὸν σύλλογον, οὗτινος τὰ μέλη συνερχόμενα ἐν παραθύστῳ κατὰ τὰς ἑορτὰς συνδιελέγοντο ἢ καὶ ἀνεγίνωσκον ἱστορικὰ καὶ φιλολογικὰ προγυμνάσματα. »Καὶ ἐπειδὴ οὔτε ἐφήβου ἡλικίαν εἶχον, οὔτε τὴν ἀτέλειαν τῆς διανοητικῆς αὐτῶν ἀναπτύξεως ἠγνόουν, ἐφρόντιζον νὰ συνεδριάξωσιν ὅλως ἄγνωστοι· εἰ δὲ τις μαθὼν τὴν ὑπαρξίν τοῦ παιδικοῦ συλλόγου ἔλεγεν ὅτι εὐμενές, τὰ παρόντα μέλη ἠρυθρίων ἐκ δειλίας ἢ καὶ ἔσπευδον ν' ἀπαντήσωσιν ὅτι παιδιᾶς χάριν ἐγίνετο ὅ,τι ἐγίνετο. Ἄλλ' ὁ χρόνος παρήρχετο· οἱ νεανίσκοι προέκοπτον ἐν ἡλικίᾳ, μετ' αὐτῶν δὲ προέκοπτε καὶ ὁ σύλλογος· οἱ ἑταῖροι ἐδιπλασιάσθησαν, τὰ ἀθύρματα προσεβιδάσθησαν εἰς γυμνάσματα, κατεβλήθησαν τὰ θεμέλια βιβλιοθήκης, καὶ τῇ συνδρομῇ τῶν μελῶν ἠγοράσθησαν περιοδικὰ συγγράμματα ἢ ἡμέτερά τε καὶ ξένα, ἅτινα ἀπετέλεσαν τὴν βᾶσιν ἀναγνωστηρίου. »Ἐπὶ τέλους οἱ ἐφηβοὶ γενόμενοι θαρραλεώτεροι μετεκομίσθησαν εἰς αἴθουσαν ἐπίτηδες ἐνοικιασθεῖσαν καὶ ἀνεκήρυξαν τὴν ἴδρυσιν τοῦ Παρνασσοῦ. Καλὸν δὲ νομίσαντες καὶ νὰ περιβάλωσιν αὐτὸν διὰ τινος ἀρχαιοτέρου ἀξιώματος, προσέλαβον τιμῆς ἕνεκα καὶ τινὰς ἐκ τῶν πρεσβυτέρων καὶ γνωστῶν λογίων. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἐπλα-

¹ Πανδώρας Τόμ. ΙΘ' σ. 421 κ. ε.

»τύνη καὶ τῶν γνώσεων αὐτῶν ὁ κύκλος, προσέθεντο εἰς τὰ ἀναγνώσματα καὶ τὴν συζήτησιν.

»Ἴδου πῶς ἐξ εὐτελοῦς μὲν ἀφετηρίας ὀρμηθέντες, πολλὴν ὁμως ἔχοντες τὴν καρτερίαν, καὶ—χρῆμα σπανιώτατον ἐν Ἑλλάδι—πλείονα τὴν ὁμόνοιαν, ὀργῶσι σήμερον πρὸς γενναιότερα καὶ σπουδαιότερα.»

Καὶ ταῦτα μὲν ἔγραφεν ὁ Δραγοῦμης, ὁμόφρονος ἔχων ἐν ταῖς περὶ Παρνασσοῦ κρίσεσιν αὐτοῦ πάντας τοὺς παρακολουθοῦντας τὰ ἔργα τῶν νεαρῶν αὐτοῦ ἑταίρων. Ὁ δὲ Σύλλογος, τοιαύτης τυγχάνων ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἐπαϊόντων ἐνθαρρύνσεως, ἀληθῶς ἔκτοτε ἤρχισε προβαίνων εἰς ἔργα γενναιότερα καὶ σπουδαιότερα, ἐν ᾧ συγχρόνως ἠρῦνετο ὁ κύκλος τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο δικαίως ὁ Μάρκος Ρενιέρης, ἀναλαμβάνων τὸ ἐπιὸν ἔτος, τὴν 10 Ὀκτωβρίου 1870, τὴν ἔδραν τοῦ ἐπιτίμου προέδρου τοῦ Παρνασσοῦ, ὑπεμύνησκε τοὺς ἑταίρους ἐν μέσῳ γενναίων ἐνθαρρυντικῶν λόγων τὸν στίχον τοῦ Λατίνου ποιητοῦ

Homo sum et humani nihil a me alienum puto

χορηγῶν τὴν συμβουλὴν, ὅτι οφείλουσι πρὸ πάντων, περὶ τὰ πάτρια καὶ ἑλληνικὰ ἀσχολούμενοι, ταῦτα πάντοτε ὡς ἴδιον αὐτῶν κτῆμα νὰ ἔχωσι πρὸ ὀφθαλμῶν. Ὑπὸ τοιαύτην δ' ἔννοιαν δικαίως προσέθετεν, ὅτι τὸν στίχον ἐκεῖνον τοῦ Τερεντίου ἔδει «ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ Ἑλλάδι ἡμῶν ὡς ἐν μικρᾷ ἀρτιπαγεῖ ἀνθρωπότητι οὕτω νὰ παραφράσωμεν Ἕλλην εἰμι καὶ οὐδὲν ἑλληνικὸν ἐμαυτοῦ ἀλλότριον ἠγοῦμαι».

Οἱ λόγοι ἐκεῖνοι ὑπῆρξαν ἔκτοτε οἰονεὶ τὸ σύνθημα καὶ πρόγραμμα τοῦ Συλλόγου. Πᾶν ὅ,τι ἑλληνικὸν καὶ πάτριον ὑπῆρξε τὸ ἔργον τοῦ Παρνασσοῦ, ὅστις ἐξηκολούθησε μὲν νὰ ὀνομάζεται Φιλολογικὸς Σύλλογος, ἀλλὰ μόνον ἐξ εὐλαβείας πρὸς τὴν πρώτην ὀνομασίαν, ἣν ἔδωκαν αὐτῷ οἱ ἰδρυταί· ἀληθῶς δ' ἐτρέπη ὁδοὺς πολλὰς, ἀγόμενος ὅπου ἔφερον αὐτὸν ὅτε μὲν κοινωνικαί, ὅτε δ' ἐθνικαὶ ἀνάγκαι, προσπαθῶν νὰ πληρῶσιν τὰ κενὰ, ὅσα εἶχεν ἀφήσει μακρὰ τοῦ παρελθόντος ἀμεριμνησία, εἰςηγούμενος πᾶσαν νέαν ἰδέαν, ἣτις ἐφαίνετο δυναμένη νὰ ὀριμάσῃ, τολμηρὸς ἐπιχειρῶν καὶ ἐπιτυγχάνων ὅσα εἶχον ἄλλοτε ἀποτύχει, θαρραλέος ἐνδεικνύων τὴν ὁδὸν τοῦ μέλλοντος εἰς πᾶν ὅ,τι ἄλλοι ἤθελον δειλιάσει νὰ ἐπιχειρήσωσιν. Ἐν τοιούτῳ δὲ σχεδασμῷ ἰδεῶν καὶ σχεδίων, ἐπιχειρήσεων καὶ πόθων ἤρχοντο ὄραι, καθ' ἃς ἠδύναντο νὰ νομισθῇ, ὅτι ὁ Παρνασσός δὲν ἦτο κἂν δίκρανος ὡς τὸ ὁμόνυμον ὄρος τῶν Μουσῶν, ἀλλὰ τις μυριοκέφαλος. Καὶ ὁμως τὰ πράγματ' αὐτὰ ἀπέδειξαν, ὅτι ὑπῆρχεν ἐν τῇ ὄλῃ τοῦ Συλλόγου πολυποικίλη δράσει μία κεφαλὴ καὶ πρὸ πάντων μία καρδία, καὶ τὰ κατὰ τὸ φαινόμενον πολὺ-

πλοκα εκείνα νήματα συνεστρέφοντο εἰς μίαν ἀγαθίδα, συνήγοντο εἰς μίαν ἰδέαν, τὴν ἰδέαν τῆς κοινωνικῆς καὶ ἐθνικῆς προόδου.

Πρὸς κλειψύδραν σήμερον λέγων δὲν δύναμαι ν' ἀπασχολήσω ὑμᾶς ἐνταῦθα ἐπὶ μακρὸν, ἀπαριθμῶν τὰ ποικίλα ἔργα, ὧν ἐπελήφθη ὁ Παρνασσός ἀπὸ τῶν ἡμερῶν, καθ' ἃς ἔγεινε δημοσιώτερος αὐτοῦ ὁ βίος, καὶ ἀναγράφων τ' ἀγαθὰ, ὧν πρόξενος ἔγεινε τῇ παρ' ἡμῶν ἐπιστήμῃ καὶ τῇ κοινωνίᾳ. Πολλὰ τῶν κοινωνικῶν ἐθίμων, ἅτινα δι' αὐτοῦ τὸ πρῶτον εἰσῆχθησαν, ἔγειναν ἔκτοτε κοινὸν τῆς κοινωνίας χρῆμα, ὥστε οὐδέ τις γνωρίζει πλὴν ἡμῶν τῶν πρῶτων εἰσγηγῶν, ὅτι καὶ ταῦτα εἰς τὴν ἡμετέραν ὀφείλονται πρωτοβουλίαν. Ὅταν σήμερον, διὰ ν' ἀναφέρω τινὰ μόνον τῶν ὅλως λανθάνοντων, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀσημοτάτου τῶν νεκρῶν τὸ φέρετρον καλύπτῃ ἀναξίων στεφάνων ἐσμὸς, δὲν λησμονοῦμεν ἡμεῖς, ὅτι ἡ εὐλαβὴς ἡμῶν νεότης κατέθηκε τὸ πρῶτον ἐν Ἀθήναις νεκρικὸν στέφος, καὶ τὸ κατέθηκεν ἐκεῖ ὅπου ἤξιζεν, ἐπὶ τὴν σορὸν τοῦ μεγάλου ναυμάχου, ὅστις ἂν δὲν ἐκαλεῖτο Κανάρης, θὰ ἐκαλεῖτο Κεραυνός. Καὶ ὅταν σήμερον βλέπωμεν τὰς προθήκας τῶν ἐν ταῖς μεγάλαις ὁδοῖς τῆς πρωτευούσης ἐργαστηρίων μεταβαλλομένας εἰς πρόχειρα γραφικῆς μουσεῖα καὶ ἀκούωμεν ὅτι διενεργεῦνται καλλιτεχνικαὶ ἐκθέσεις, ἐνθυμούμεθα χαίροντες, ὅτι ἡμεῖς ὑπὴρξαμεν οἱ πρῶτοι σκευάσαντες ἐκ τῶν ἐνόνητων εὐπρεπῆ στέγην, ὅπως συναγάγωμεν ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἰς κοινὴν θέαν τὰ προϊόντα τοῦ ἐλληνικοῦ χρωστήρου καὶ τῆς ἐλληνίδος σμίλης καὶ δώσωμεν τὰ προσήκοντα ἀριστεῖα εἰς τοὺς δοκιμωτάτους τῶν παρ' ἡμῶν καλλιτεχνῶν. Ἀλλὰ μὴ καὶ οἱ φιλανθελῆς τοῦ ἰοστεφάνου ἄστεως δὲν χρεωστοῦσιν εἰς τὸν Παρνασσὸν τὴν μείζονα ἀνάπτυξιν τῆς πρὸς τὰ ἄνηθ' εὐγενοῦς ἀγάπης τὴν ἐπελθοῦσαν διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ διοργανωθεισῶν ἐκθέσεων ἀνθῶν; Καὶ ἄλλου δὲ ἀγαθοῦ εἰσγηγῆτος ἔγεινεν ὁ Παρνασσός, τῶν εὐεργετικῶν χορῶν, δι' ὧν δὲν ἐπετεύχθη μόνον ἡ εὐκολος εἰσπραξις ἀφθόνου χρήματος ὑπὲρ σκοπῶν ἀγαθοεργῶν, ἀλλὰ πρὸς τῇ θεραπείᾳ τῶν ἀναγκῶν τῆς φιλανθρωπίας ἐλύθη καὶ ζήτημα κοινωνικὸν ἄξιον λόγου, καὶ προήχθησαν τὰ ἦθη τῆς κοινωνίας εἰς σημεῖον ἐμφαντικὸν μεγάλης προόδου.

Καὶ ταῦτα μὲν καὶ τὰ τοιαῦτα πράττων ὁδοῦ πάρεργον ὁ Παρνασσός συνήργησεν ἀνεπαισθῆτως εἰς χειροθεστέραν τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος εὐστροφίαν καὶ εὐκαμψίαν. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ἔργα ἐπεχείρησεν ἀποσκοποῦντα εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν παρ' ἡμῶν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν τεχνῶν καὶ τὴν κοινωνικὴν εὐεστώ, ἅτινα φαίνεται ἔπειτα ἐγκαταλιπών. Ἀλλ' ἡ φαινομένη αὕτη ἐγκατάλειψις εἶνε δεῖγμα τρανὸν οὐχὶ τῆς ἀποτυχίας τῶν τοιούτων τοῦ Παρνασσοῦ ἐπιχειρήσεων

ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον τῆς μεγάλης τοῦ Συλλόγου ἐπενεργείας καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἔργοις, ὧν ἀκροθιγῶς μόνον ἤψατο.

Ἡ ἐλληνικὴ κοινωνία ἐξεπλήσσετο ἴσως ἐνίοτε βλέπουσα τὸν Παρνασσὸν ὅτε μὲν ἀναλαμβάνοντα τὴν ἐκδοσὴν ἡμάτων, παραμυθίων, παρομιμῶν τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἔπειτ' ἀπιστάμενον τοῦ ἔργου, ὅτε δὲ ἀνοίγοντα τὰς αἰθούσας αὐτοῦ εἰς μουσικὰς συναυλίας, αἵτινες κατόπι διεκόπτοντο· ἄλλοτε μὲν προκαλοῦντα καταλόγους συνδρομῶν ὑπὲρ οἰκοδομήσεως φυλακῶν καὶ μὴ συντελοῦντα τὸ ἔργον, ἄλλοτε δ' αἴφνης συμμετέχοντα ἐφ' ἀπαξ τῆς πνηγυρικῆς τελέσεως μεγάλης ἐκθέσεως τῶν μνημείων τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος· ὅτε μὲν πανηγυρίζοντα δραματικούς διαγωνισμούς ἢ ἰδρύνοντα δραματικὴν σχολήν, ὅτε δὲ καταρτίζοντα μουσικούς θιάσους, ἄλλοτε καθιδρύνοντα μετεωρολογικούς σταθμούς καὶ μὴ συνεχίζοντα ἐφεξῆς τὴν τοιαύτην δρᾶσιν.

Τοιαῦτα ἐπιχειρῶν ὁ Σύλλογος ἤθελε μόνον νὰ δείξῃ ὅπόσον εὐρὺ ἦτο τὸ πρόγραμμά του, ὅπόσον μεγάλα κενὰ ὑπῆρχον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ κοινωνίᾳ καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐπιστήμῃ. Ἐζήτησε νὰ βάλῃ τὴν ἀφετηρίαν, νὰ ἐκκρούσῃ τὸν πρῶτον σπινθῆρα τοῦ θάρρους καὶ τὴν πρώτην ἐλπίδα τῆς ἐπιτυχίας, ἐπιτυχίας τόσῃ μᾶλλον ἀσφαλεστέρας, καθ' ὅσον ἡ κοινωνία ἀμέσως ἐνεστερνίζετο μετὰ πεποιθήσεως καὶ ἐνεκολπούτο μετ' ἀγάπης τὰς ὑπὸ τοῦ Παρνασσοῦ εἰς τὸ μέσον ῥιπτομένας ιδέας καὶ ἄσμενος ἀπεδέχετο ὡς ἀληθῶς πρακτέον ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον ὑπεδείκνυεν ὡς πρακτέον ὁ Παρνασσός. Ἀλλ' ἀφ' ἐτέρου πάλιν ὁ Παρνασσός χαίρων παρέδιδε πολλάκις τὰ ἔργα, ὧν εἶχε καταβάλει τὰ πρῶτα θεμέλια, εἰς χεῖρας ἐμπειροτέρας, καὶ κλώνες μικροὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου διεκλαδοῦντο εἰς πολυζήλους ἀσχολίας σωματείων ἐιδικῶν, ποιούντων ἔργον ἐκεῖνο, ὅπερ εἶχε πάρεργον ὁ Παρνασσός. Οὕτω δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ὑπὸ τινὰ ἔποψιν ἀποφυάδες τοῦ Παρνασσοῦ εἶνε ὁ Δραματικὸς Σύλλογος, ἡ Φιλαρμονικὴ Ἐταιρία τῶν Φυλακῶν, ἡ Ἱστορικὴ καὶ Ἐθνολογικὴ Ἐταιρία, ὁ γλωσσικὸς σύλλογος «Κοραῆς» καὶ ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἐταιρία. Καὶ αὕτη δὲ ἡ ἐπίσημος κυβερνητικὴ μέριμνα ἐπελήφθη πολλῶν ἔργων, ὧν τὴν ὁδὸν εἶχομεν κατὰ μικρὸν δι' εὐσταθοῦς προεργασίας προλειάνει. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῶν ἐν Ἀθήναις, ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἐλληνικῶν συλλόγων προσήρμωσαν καὶ αὐτὴν τὴν δρᾶσιν αὐτῶν εἰς τοὺς ἐξωτερικούς τύπους τοῦ κανονισμοῦ τοῦ ἡμετέρου συλλόγου.

Οὐδ' ἀνεγνωρίσθη ἡ συγκεντρωτικὴ αὕτη ἐνέργεια τοῦ Παρνασσοῦ ὀψὲ καὶ μόλις, ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1879, ὅτε ὁ Παρνασσός ἐδεξιώθη τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ ὑπ' αὐτοῦ συγκληθέντος συνεδρίου τῶν ἐλληνι-

κῶν συλλόγων. Δὲν ἦτο εὐκολον βεβαίως νὰ μεταβληθῆ εἰς ἄφωνον μηχανὴν ἀπλῆς ἐγκρίσεως ἢ ἀποδοκιμασίας τῶν προταθέντων πολλῶν ζητημάτων ἢ κοινοβουλευτικῆ ἐκείνη ὁμήγουρις τῶν πληρεξουσίων ἐξήκοντα καὶ τριῶν συλλόγων καὶ ἐταιριῶν τῆς ἔσω καὶ ἔξω Ἑλλάδος. Ἄλλ' αἱ ζῶνται τῶν ἀντιπροσώπων συζητήσεις ἐνεδείκνουν τὴν θερμότητα καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐπασχολούντων αὐτοὺς ζητημάτων, ὧν τινὰ μὲν εἶχον ἤδη ἐλκύσει τοῦ Παρνασσοῦ τὴν μέριμναν, τινὰ δ' ἔγειναν ἔπειτα ἀντικείμενον τῶν ἀγώνων αὐτοῦ.

Ἡ πανελλήνιος δ' ἐκείνη ὁμήγουρις ἔγεινεν ἀφετηρία οὐ μόνον τῆς συσφίξεως στενοτέρων ἔκτοτε δεσμῶν μεταξὺ τῶν ἐνθερμοτάτων ἐν τῇ Ἀνατολῇ παραγόντων τῆς ἐκπαιδευτικῆς καὶ ἐθνικῆς κινήσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν τῷ ἑλληνικῷ βασιλείῳ νομοθετικῆς μερίμνης περὶ παντοδαπῶν ζητημάτων, ἅτινα συνεζητήθησαν καὶ ἐμελετήθησαν προσηκόντως ἐν τῷ συνεδρίῳ. Πολλὰ δὲ τῶν βελτιώσεων τῆς τε δημοτικῆς καὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἢ ἀνάπτυξις τῆς γυμναστικῆς καὶ ὁ στενότερος σύνδεσμος τῶν διδασκάλων τοῦ ἔθνους τῶν διδασκόντων ἐν τε τῷ ἐλευθέρῳ κράτει καὶ ἐν ταῖς ὑποδοῦλαις ἑλληνικαῖς χώραις ὑπῆρξεν ἀπόρροια τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, καθ' ἃς ὁ ἔσω καὶ ἔξω ἑλληνισμὸς ἔτεινον τὰς χεῖρας πρὸς ἀλλήλους καὶ ἀντήμειβον κοινὰς εὐχὰς καὶ κοινούς πόθους ὑπὸ τὴν φιλόξενον στέγην τοῦ Παρνασσοῦ.

Ὅτε δ' ἐκλείσθησαν τοῦ πανελληνίου ἐκείνου συνεδρίου αἱ πύλαι, ὁ Παρνασσὸς δὲν ἐγαυρίασεν ἐπὶ ταῖς δάφναις, ἃς ἤρατο βλέπων προστρέχοντα εἰς τὴν φωνὴν τῆς κλήσεώς του ἀπανταχόθεν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν τὰ τέκνα τῆς πατρίδος. Εἴπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε συνησθάνθη τὰς πρὸς τὸ ἔθνος καὶ τὴν κοινωνίαν ὑποχρεώσεις αὐτοῦ, καὶ, σαφέστερον ἰδῶν διὰ τίνας λόγους ἐκτιμᾶται, καὶ τί ὀφείλει ἀκόμη νὰ πράξῃ, ἐνέτεινε τὰς προσπάθειάς αὐτοῦ, ὅπως τῆς μὲν ἐκτιμῆσεως ἐκείνης ἀναδείξῃ ἑαυτὸν ὀσημέραι ἀξιώτερον, μὴ δειλιάσῃ δὲ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἐπαγγελιῶν, αἵτινες συνεδέοντο πρὸς τὴν ἐπιβολὴν του. Μὲ τὸ δάκρυ εἰς τοὺς ὀφθαλμούς καὶ μὲ τὴν λύραν εἰς τὴν χεῖρα ἔσπευσε πάντοτε πρόθυμος νὰ καταθέσῃ τὸν φόρον τοῦ σεβασμοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς συγκινήσεως ἐν ταῖς ἡμέραις ταῖς μνημοσύνοις μεγάλων τοῦ ἔθνους νικῶν καὶ μαρτυρῶν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἔπαυσεν ἐργαζόμενος ὅλην δυνάμει, ὅπως προαγάγῃ τὴν νεάζουσαν τῆς Ἑλλάδος ἐπιτιμήν, ἐπικουρήσῃ εἰς τὴν ἀναστάλωσιν νόμων σωστικῶν καὶ ἀναδείξῃ πολίτας σεβομένους ἑαυτοὺς καὶ τὴν πολιτείαν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος.

Ὁ τριπλοῦς δ' οὗτος σκοπὸς ἐπεδιώχθη διὰ τῶν δημοσίων μαθημάτων, ἐπιστημονικῶν ἐσπερίδων καὶ δημοσιευμάτων καὶ τῆς ἐν τοῖς ἐπι-

στημονικοῖς τμήμασιν ἐργασίας, διὰ τῆς ἐν τῷ νομικῷ τμήματι νομοθετικῆς προπαρασκευῆς, καὶ διὰ τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν.

Ἀληθῶς ἐνῶ τὰ λοιπὰ τμήματα τοῦ Συλλόγου θεωρητικῶς ἐπιλαμβάνονται τῆς ἐπιλύσεως ἐπιστημονικῶν ζητημάτων, ἅτινα διὰ τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου καὶ ἄλλων δημοσιευμάτων γίνονται κοινὸν κτήμα, τὸ νομικὸν ἔχει καὶ πρακτικὴν διὰ τὸ κράτος χρησιμότητα. Ἐν αὐτῷ πολλὰ τὸ πρῶτον ρίπτονται ἰδέαι καὶ συζητοῦνται προτάσεις καὶ παρασκευάζονται ἐργασίαι, δυνάμεναι νὰ χρησιμεύσωσι καὶ χρησιμεύουσαι πολλάκις εἰς τὴν νομοθετικὴν μέριμναν τῶν ἐπιτετραμμένων τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους. Διὰ ταῦτα δὲ τὴν ἄλλως ἀφανῆ καὶ ἄνευ ἐπιδείξεως συμβολὴν ταύτην τοῦ νομικοῦ τμήματος εἰς τὴν συμπλήρωσιν καὶ βελτιώσιν τῆς νομοθεσίας τοῦ κράτους θεωρῶ ἀξίαν ἰδίας ἐξάρσεως καὶ προαγωγῆς ἐκ μέρους τῶν κυβερνώντων, ὅταν μάλιστα ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι τοῦ τμήματος τούτου μετέχουσιν ἔξοχοι τῶν παρ' ἡμῖν νομομαθῶν.

Ἄλλ' ἢ ἐπιστημονικῆ τοῦ Συλλόγου δρᾶσις δὲν περιορίζεται εἰς τὴν ἐργασίαν τὴν ἐν τοῖς τμήμασιν, ἐξ ὧν ἀπορρέουσιν εἰδικαὶ συγγραφαὶ καὶ ἐν οἷς ἀνακοινοῦνται τ' ἀποτελέσματα πολλαπλῶν ἐρευνῶν ἀνδρῶν ἐπαίδωντων, ἀλλὰ συγκαταβαίνει μέχρι τοῦ πλήθους διὰ τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Παρνασσοῦ, τῶν δημοσίων ἀναγνωσμάτων καὶ τῶν λεγομένων ἐπιστημονικῶν ἐσπερίδων.

Τίς τῶν ἐν Ἀθήναις δὲν γνωρίζει τὴν δημόσιον τοῦτο βῆμα τοῦ Παρνασσοῦ, ἐφ' οὗ ἐκ περιτροπῆς ἀντιπαρέρχονται οἱ ἀριστεῖς τοῦ λόγου καὶ οἱ ἐπιλεκτοὶ τῆς ἑλληνικῆς διάνοις καὶ καρδίας;

Πῶς ἐν τοιαύτῃ ἡμέρᾳ ἐπιστήμῃ διὰ τὸν Παρνασσὸν δυνάμεθα νὰ λησμονήσωμεν τοὺς προσφιλεῖς μας νεκρούς, τοῦ ἔθνους ἐπιφανεῖς λογογράφους καὶ ποιητάς, ὧν ἠκούσθη ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου ἢ φωνὴ διδάσκουσα ἢ συγκινοῦσα;

Τίς ἐξ ἡμῶν θὰ λησμονήσῃ ποτὲ τὸν μελαγχολικὸν τῆς νεότητος ἡμῶν φίλον, τὸν ποιητὴν, οὗ ἢ φωνή, ἐξερχομένη μυχία ἀπὸ ἐγκάτων τετρωμένων, ἔψαλλε χαρακτηριστικώτατα τὸν Φανὸν τοῦ κοιμητηρίου Ἀθηνῶν, τὸν Δημήτριον Παπαρρηγόπουλον;

Ποσάκις δὲν ἠκούσθησαν ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου οἱ ἁρμονικοὶ στίχοι τοῦ εὐγενοῦς Σπυρίδωνος Βασιλειάδου, οὗ ἢ ὠραία μορφή ἐφαίνετο ἀκόμη ὠραιότερα τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἐξήγγειλεν ἐν τῷ Παρνασσῷ τὸ ἄριστον ἴσως τῶν ποιημάτων του, τὴν καταλογάδην μὲν γεγραμμένην, ἀλλὰ θερμῆς ποιήσεως μεστὴν ἐκείνην ἐκκλησίαν πρὸς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν, ὅτε ὁ Παρνασσὸς ἀπεφάσισε νὰ σφίγῃ εἰς τὰ στήθη μὲ

στοργήν γεννήτορος τούς αποβλήτους παῖδας τῶν ἀθηναϊκῶν οἰκῶν ;

Καὶ δὲν ἐδόνει ἤχηρος ὁ γέλως τούς τοίχους τῶν αἰθουσῶν μας, ὅτε ἠκούομεν τῆς μενιππεῖου τοῦ Ὀρφανίδου μούσης, τὰ σκώματα, τοῦ Ὀρφανίδου, ὅστις εἶχε τὴν δύναμιν, ὅταν ἤθελε, νὰ ἐκπέμψη αἴφνης φλόγας ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ νὰ ἐξάιρη ἀπὸ μέσου τοῦ γέλωτος τὰς ψυχὰς εἰς ὄργην καὶ μένος καὶ πόνον ἐθνικόν ;

Καὶ δὲν μετῆγεν εἰς ἄλλας ἡμέρας ἀναμνήσεων μεγάλων ὁ Γεώργιος Παράσχος, οὗ ἡ μὲν περιβολὴ ἐνεθύμιζε τὸν ἀγῶνα, ἡ δὲ λύρα ἔφαλλεν αὐτοῦ τὰ κλέα ;

Μὴ δὲν ἀνεπαύθη ἐδῶ, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῆς ἀγάπης μας καὶ στηρίζων τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ δικαίου στεφάνου μας, ὁ ἐμπνευσμένος ψάλτης τῶν Μνημοσύνων καὶ τοῦ Διάκου τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν εἶχε συγκινήσει τὴν πόλιν ὄλην ἐκφωνήσας πρὸ τῶν πυλῶνων τοῦ Πανεπιστημίου τὴν ᾠδὴν του πρὸς τὸν Πατριάρχην ;

Ἐδῶ ἠκούσθη ἡ αἰμύλη φωνὴ τοῦ Εὐσταθίου Σίμου ἀνακοινοῦντος συνετῆς πολιτικῆς πείρας τὰ πορίσματα, ἐδῶ ἀντήχησαν τὰ σοφὰ ὀικονομικὰ διδάγματα τοῦ Ἰωάννου Σούτσου, ἐδῶ ἀνεγνώσθησαν αἱ φιλοσοφικαὶ διατριβαὶ τοῦ Θεοδώρου Καρούσου, αἱ ἱστορικαὶ ἐκ τοῦ ἀγῶνος ἀναμνήσεις τοῦ Ἰωάννου Φιλήμονος καὶ τοῦ Νικολάου Δραγούμη, αἱ φιλοσοφικαὶ ἐπὶ τῶν νόμων μελέται τοῦ Νικολάου Σαριπόλου. Ἐνταῦθα ἀφιέρωσαν πολυτίμους ὥρας τοῦ εἰς τὴν διαπαιδαγώγησιν τοῦ ἔθνους ἀφιερωμένου βίου των ὁ Λέων Μελάς καὶ ὁ Δημήτριος Μαυροκορδάτος, ἐδῶ ἐλάλησεν ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία διὰ τῶν χειλέων τοῦ Πέτρου Βράϊλα.

Ἀλλὰ πῶς νὰ λησμονήσωμεν μάλιστα τούς τρεῖς ἐκείνους ἄνδρας, οὓς μόνον ὁ θάνατος ἤδυνήθη ν' ἀποσπάσῃ ἐκ τοῦ μέσου ἡμῶν, τὸν Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, τὸν Ἀλέξανδρον Πασπάτην, τὸν Ἀλέξανδρον Ραγκαβῆν ;

Ἐτριζεν αὐτόχρομα τὸ ἔδαφος τῶν αἰθουσῶν τοῦ Παρνασσοῦ, ὅτε ἠγγέλλετο, ὅτι τὸν λόγον ἔχει ὁ ἱστορικὸς τοῦ ἔθνους. Οἱ φθόγγοι αὐτοῦ, ἐξερχόμενοι ἡρεμαῖοι καὶ οἰνοὶ μυστηριώδεις ὡς ἀπὸ τάφων παλαιῶν ἐκορυφοῦντο βαθμηδὸν εἰς ὕψος καὶ ἐθερμαίνοντο καὶ ἐθερμαίνον καὶ ἐπάλλοντο καὶ συνεχίνου, ὅτε παρίστατο ἐνταῦθα μυσταγωγὸς τοῦ παρελθόντος καὶ διηγείτο μακρῶν τοῦ ἔθνους αἰῶνων τὰς νίκας καὶ τὰ μαρτύρια.

Οἰοεὶ δὲ παραλλήλως πρὸς τὸν Παπαρρηγόπουλον ἔβαινε ὁ Πασπάτης, ὅστις ἐγκατεβίω ἐν τῷ Βυζαντίῳ τῶν αὐτοκρατόρων ὡς ἐν ἰδίῳ αὐτοῦ οἴκῳ, καὶ ἐγνώριζε καὶ αὐτοὺς τούς μικροτάτους τῶν ναῖσκων καὶ

πάντα πύργον τῶν τειχῶν καὶ πᾶσαν γωνίαν τῶν ἀνακτόρων καὶ εἰξευρε νὰ διηγῆται τὴν ἱστορίαν τῆς ἀλώσεως, ὡς ἂν εἶχε παραστῆ αὐτὸς μάρτυς αὐτόπτης τῆς μοιραίας ἡμέρας, καθ' ἣν ἐπιπτεν ὁ Κωνσταντῖνος πρὸ τῆς πύλης τοῦ ἀγίου Ρωμανοῦ.

Καὶ συνεπλήρουν τὴν τριάδα ὁ κορυφαῖος αὐτῆς, ὁ Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς, ὅστις ἔκρυπτεν ἀκόμη τῆς νεότητος τὸ πῦρ ὑπὸ τὰς λευκὰς χιόνας, αἵτινες ἐξείμαζον τὴν σοφὴν του κεφαλὴν. Ἀκούραστος καὶ ἀεικίνητος κατέβαινε ἀπὸ τοῦ βήματος, οὗ ἦτο ὁ ἄριστος κόσμος, ἵνα τρέξῃ εἰς τὰ τμήματα, ἅτινα ἐκρέμαντο ἀπὸ τῶν χειλέων του ἐκείνων, ἐξ ὧν ἠκούετο ἡ αὐδὴ τριῶν ὄλων γενεῶν ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ ἐπιστήμης.

Βῆμα διατηροῦν ἐναύλους ἀκόμη εἰς τὰ ὦτα τοιαύτας ἀναμνήσεις δύναται δικαίως νὰ ὀνομασθῆ τὸ πρῶτον μετὰ τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ Πανεπιστημίου δημόσιον βῆμα τῶν Ἀθηνῶν. Τὰς παραδόσεις δὲ ταύτας συνεχίζει ἡ χορεία τῶν ἐπιζώντων ἐταίρων τοῦ Παρνασσοῦ, οὓς δρῶντας καὶ κινουμένους ἐν μέσῳ ἡμῶν εἶνε περιττὸν νὰ ὑπομνήσω ὀνομαστί. Ἄλλως τούς γνωρίζετε καλῶς καὶ ὑμεῖς καὶ τὸ κοινόν τὸ προσρέον ἐν συνωστισμῷ πυκνῷ πάντοτε εἰς τὴν αἴθουσαν ταύτην, ἧς ὁ μὲν φιλόκαλος ἀρχιτέκτων ἠύρυνεν ὅση δύναμις τὰ μέτρα, ἀλλ' ἦν ὅμως ἀποδεικνύει στεινὴν ἢ στοργὴ τῶν φιλακροαμῶνων πρὸς τὰ ἄριστα τῶν ἀκουσμάτων. Καὶ δὲν εἶχον ἄδικον διὰ τοῦτο οἱ ἐφορευόντες τοῦ Συλλόγου ἐπιγράψαντες ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τοῦ εἰς τὸ ἀκρατήριον ταῦτο ἄγοντος πυλῶνος τὸ ἀρχαῖον ρῆμα :

Τὰς μὲν πόλεις ἀναθήμασι, τὰς δὲ ψυχὰς μαθήμασι κοσμεῖν δεῖ.

Εἶνε ἀληθῆς χαρὰ ἡμῶν νὰ βλέπωμεν πληρουμένην ταύτην τὴν αἴθουσαν ὑπὸ τὸ ἄπλετον φῶς τῶν νυκτερινῶν αὐτῆς λαμπτήρων, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον χαίρομεν ἀναλογιζόμενοι οἷας πνευματικῆς πανδαισίας γινόμεθα χορηγοὶ εἰς τούς διψῶντας ἀκουσμάτων τερψιθύμων καὶ διδαγμάτων ἐπωφελῶν, κόπτοντες εἰς κέρματα τὸν ἄπεφθον χρυσὸν τῆς ἐπιστήμης καὶ παρέχοντες αὐτὸν εἰς τὰ πλήθη. Ἐν τῷ οὐδετέρῳ τούτῳ ἰατρείῳ τῆς ψυχῆς, οὗ τὰς πύλας οὐδέποτε ἤδυνήθη νὰ ἐκβιάσῃ ἢ ἀνὰ τὰς ὁδοὺς μαινομένη πολιτικὴ θύελλα, συναντᾶται ἡ γηραιὰ ἐπιστήμη μετὰ τῆς νεαζούσης φιλομαθείας, ὁ ἐργάτης ὁ ζητῶν πνευματικὸν ἐπιδέρπιον ὡς ἀνάπαυλαν κοπιώδους ἡμέρας μετὰ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ πῶλλιτου τοῦ ζητούντος ἐνταῦθα τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδαγμάτων, τὸ φύλον τῆς δράσεως μετὰ τοῦ φύλου τῆς καλλονῆς. Καὶ ὅτε μὲν κυμαίνει ἡ ποίησις στηθὴ εὐπαθῆ, ὅτε δὲ στάζει βάλσαμον παρηγορίας

εἰς νὰς ψυχὰς κηρυττόμενος ὁ θεῖος λόγος, ὅτε δ' ἐκπλήττουσιν ἀποκαλυπτόμενα τὰ θαυμάσια τῆς φύσεως, ἄλλοτε δ' ἀναπτύσσονται τὰ σοφὰ διδάγματα τῆς Θεμίδος καὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἢ ἐκτίθενται οἱ κανόνες τῆς στρατιωτικῆς τέχνης· ἄλλοτε μετὰγούσιν οἱ ῥήτορες τὸ ἀκροατήριον εἰς χώρας ἀγνώστους ἢ εἰς ἀποκεκρυμμένας διὰ τὰ ὄμματα τῶν πολλῶν γωνίας τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος· ὅτε μὲν παρέχονται πρακτικαὶ ὁδηγίαι ὁπορεύουσαι ἐκ τῆς σοφίας τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, ὅτε δὲ φρονηματίζονται οἱ ἀκροαταὶ ὑπομιμησκόμενοι τὸ κάλλος τῆς ἀρχαίας ἑλληνίδος τέχνης, τὴν δόξαν καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ παρελθόντος, τὰς ἐπαγγελίας τοῦ παρόντος, τοῦ μέλλοντος τὰς ἐλπίδας. Τίς οἶδε δὲ πόσων πολλάκις ὑγραίνονται ἐνταῦθα νέων οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ποῖον ἀφίνουσι τῶν ῥητόρων οἱ λόγοι κέντρον εἰς τὰς ψυχὰς νεαρῶν ἀκροατῶν συνερχομένων ἐνταῦθα ἐκ πάσης γωνίας τῆς ἑλληνικῆς γῆς, οἵτινες παριστάμενοι ἐνταῦθα φιλόσοφοι, φιλομαθεῖς, ὄχροι, συγκεκνημένοι θὰ ἐνθυμῶνται αὖριον, ἀπερχόμενοι εἰς ἑλληνικὰς πατρίδας, ὅπου εἶνε δέσμιος ὁ λόγος, ὁποῖων διδαγμάτων παρέστησαν ἀκροαταὶ ἀπὸ τοῦ ἐλευθέρου βήματος τοῦ Παρνασσοῦ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ μητροπόλει τῶν Ἑλλήνων, συνακρωμένης πολλάκις αὐτῆς τῆς ἑλληνικῆς βασιλείας.

Ἐνῶ δ' ἐπὶ τῆς κορυφῆς ταύτης τοῦ Παρνασσοῦ προσφέρομεν τὴν εὐλαβῆ ἡμῶν θυσίαν εἰς τὰς ἀρχαίας Μούσας, κάτω ἐπὶ τῶν προπόδων προσεθήκαμεν εὐπαγῆ βωμόν εἰς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τὴν μυρόβλητον Μοῦσάν, τὴν Φιλανθρωπίαν. Τίς Ἀθηναῖος ἀστὴρ ἢ πάροικος Ἑλληνα εἰσεχώρησέ ποτε εἰς τὸ ἰσόγειον τοῦ καθιδρύματος τούτου τῶν Μουσῶν τέμενος χωρὶς νὰ συγκινηθῇ; Ἡ ζωὴ τῆς πόλεως, ἡ ἀνεργατίστος καὶ πολυθόρυβος παιδικὴ ἡλικία τῶν ἀθηναϊκῶν ρυμῶν καὶ πλατειῶν σιγᾶ μετὰ τῆς ἡμέρας δυομένης, καὶ ὁ θόρυβος ἐκεῖνος ὄλος ὁ πολύθρους μετὰβάλλεται κάτωθεν ταύτης τῆς αἰθούσης; εἰς βόμβον ὑπόκωφον, βόμβον μελισσῶν προσκειμένων εἰς τῆς μαθήσεως τὰ ἄνθη. Εἶνε οἱ ἀπόβλητοι παῖδες τῶν ὁδῶν, εἶνε ἡ ἀνηθὸς θητικὴ πανσπερμία, ἣν ἐξερεῖ γεται τὸ ἑλληνικὸν σύμπαν εἰς τὰς στενωποὺς καὶ τὰ κατώγεια τῶν Ἀθηνῶν, εἶνε οἱ ἐπίγονοι τῶν πλανοδίων, ἀνιπτοπόδων καὶ χαμαινεῶν παροίκων τοῦ κρημισθέντος Ὠρολογίου τοῦ Ἑλγίνου, εἶνε οἱ ἄποροι παῖδες, εἶνε τὰ τέκνα μας. Τὰ εὖρομεν γυμνὰ καὶ τὰ ἐνεδύσαμεν, τὰ εὖρομεν ἐσπιλωμένα καὶ τὰ ἐλούσαμεν· ἀνυπόδητα τὰ ὑπεδήσαμεν· νοσοῦντα τὰ ἐθεραπεύσαμεν· ἐσκοτισμένα τὴν διάνοιαν τὰ ἐφωτίσαμεν διὰ τοῦ φωτός τῆς παιδείας καὶ τῆς ἀληθείας, καί, πονοῦντες ὑπὲρ αὐτῶν, ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν, ὑπὲρ τῆς κοινωνίας, ἐκαθήραμεν τῆς ψυχῆς τῶν τὸν ῥύπον. Χειροκροτήσατε τὸ ἔργον μας.

«Τὰ παιδία ταῦτα, ἔγραφεν ὁ Βασιλειάδης πρὸς τοὺς πολίτας τῶν Ἀθηνῶν τῷ 1872 ἐντεταλμένος ὑπὸ τοῦ Συλλόγου, τὰ παιδία ταῦτα οὐδέποτε ἴσως ἐθέριμανε μητρικὴ ἀγκάλη, οὐδέποτε ἤκουσαν χρηστὸν ἕνα λόγον, οὐδέποτε ἐγνώρισαν τὴν εὐεργεσίαν τῆς πολιτείας, σπανίως τοῦ πολίτου τὸ ἔλεος.

»Ἐν τούτοις τὰ παιδία αὐτὰ θὰ γίνωσι μίαν ἡμέραν εἰκοσαετῆ, ἡτριάκονταετῆ, τεσσαράκοντα ἐτῶν, ἐργάται τῆς κοινωνίας ὡς τεχνουργοί, ἐργάται τῆς πολιτείας ὡς ἐκλογεῖς, ἐργάται τῆς οἰκογενείας ὡς πατέρες· πολλάκις ἐργάται τῆς ἀπάσης πατρίδος ὡς στρατιῶται.»

Ἡ ὠραία ἔκκλησις τοῦ Παρνασσοῦ συνεκλόνησε τὰς εὐαίσθητους ψυχὰς τῶν ἀστῶν τῆς πρωτεύουσῆς, καὶ τὸ παράδειγμα αὐτῆς ἠκολούθησαν πολλοὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ἀναθέτουσαι τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἔργου εἰς τὸν Σύλλογον, ὅστις ἀνεδείχθη ὁ πατήρ τῶν ἐγκαταλειμμένων τέκνων. Ἡ δ' ἐπιμονὴ τοῦ Παρνασσοῦ ὑπερενίκησε τὰς δυσκολίας, δυσκολίας ἐξ ἐλλείψεως χρήματος, δυσκολίας ἐξ ἀντιδράσεως τῶν σωματεμπόρων, οἵτινες εἶχον συμφέρον νὰ πλουτίζωνται ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν ἀπροσταυτῶν μικρῶν. Ἡ κυβέρνησις, οἱ πλούσιοι, οἱ δῆμοι, γενναῖοι διαθέται ἔδωκαν τὸ χρῆμα, καὶ ὁ Παρνασσὸς κατέβαλεν ἀληθῆ φιλοστοργίαν μητρὸς, ὅπως περισυναγάγη τοὺς ἀποκλήρους τῆς κοινωνίας τραγλοδύτας ἀπὸ τῶν κρυπτῶν, ἐν αἷς ἐνεφώλευον, καὶ δώση εἰς αὐτοὺς βιβλία καὶ διδασκάλους, ταμιεύση ἐπικερδῶς τὸ περίσσευμα τῆς ἐντίμου αὐτῶν ἐργασίας, χορηγήση εἰς αὐτοὺς παιδείαν ὅση ἀναγκαῖα καὶ ἠθικὴν ὅσον ἐνεσσι πλείστην.

Ἡ δικαιοσύνη τῆς πατρίδος εὐεργετεῖ τὴν κοινωνίαν καὶ εἶνε ἀξία πάσης τιμῆς, ὅταν ἀνευρίσκουσα τιμωρῆ προσηκόντως καὶ ἕνα μόνον ἐγκληματίαν. Ἀλλὰ τί νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ ἡμετέρου ἔργου, δι' οὗ πλήσεται αὐτὴ ἡ φωλεά, ἐξ ἧς ἔμμελλον νὰ στρατολογῶνται ἀνεπαισθήτως κατὰ δεκάδας καὶ ἑκατοντάδας οἱ λυμεῶνες τῆς κοινωνίας; Τίς ἱεροκήρυξ ἢ ποία φυλακὴ θὰ ἠδύναντο ν' ἀποδεκατίσωσι τὸ ἔγκλημα διὰ τρόπου τόσο εὐαγγελικοῦ, τόσο ἐθνικοῦ, τόσο τελεσφόρου, ὅσον ἡ μέθοδος, ἣτις ἐφαρμόζεται διὰ τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν Ἀθηνῶν; Τίς δύναται ν' ἀναμετρήσῃ εὐκόλως ὁποίας πρακτικῆς καὶ ἐθνικῆς προόδου παράγοντες εἶνε οἱ χίλιοι κατ' ἔτος παῖδες οἱ φοιτῶντες εἰς τὴν ἡμετέραν ἐνταῦθα σχολήν, ὧν ἀνοίγομεν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ μαλάσσομεν τὴν καρδίαν; Καὶ δὲν εἶνε ἐπαρκὴς τοῦ κοινωνικοῦ τούτου εὐεργετήματος ἀναγνώρισις ἢ προθυμία, μεθ' ἧς αἱ ἐπαρχίαι ἔσπευσαν ν' ἀποκτήσωσιν ἀφιδρύματα τῆς ἐνταῦθα σχολῆς; Καὶ δὲν εἶνε τιμὴ ἡμῶν καὶ χαρὰ, ὅτι μία τούτων τῶν ἐπαρχιακῶν σχολῶν, ἡ τῆς Σύρου, προήχθη

ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἠδυνήθημεν μετὰ πεποιεῖσθαι νὰ δώσωμεν εἰς αὐτὴν τὰς εὐχὰς ἡμῶν καὶ τὰς εὐλογίας καὶ χειραφετήσωμεν ὡς αὐτοτελεῖς καὶ αὐταρκεῖς ἴδρυμα, ἀναγνωρίζον εὐλαβῶς, ὅτι εἶνε τέκνον ἡμῶν, ὡς ἡ θυγάτηρ, ἣτις εὐγνωμόνως ἐνθυμεῖται τὴν στοργὴν τῶν γονέων καὶ ὅταν πῆξῃ ἴδιον οἶκον;

Διὰ ταῦτα, περὶ ἀνάντες βίον εἰκοσιπενταετῆ καὶ ἀναμιμνησόμενοι σήμερον τῆς κοινωνικῆς προόδου, ἣς ἐγείναμεν εἰσηγηταί, καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων, ἅτινα ἐτελέσαμεν, δικαίως καὶ μετὰ καυχῆσεως στρέφομεν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ πρὸς τὰς χιλιάδας τῶν τιμίων πολιτῶν, ἃς ἐσπείραμεν ἀνὰ πᾶν τὸ ἑλληνικόν, τελοῦντες εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα τὸν εὐπροσδεκτότατον τῶν φόρων, καὶ ἐν μέσῳ τῆς χαρᾶς ἡμῶν λείδομεν δάκρυ εὐγνωμοσύνης ἀνυποκρίτου ἐπὶ τοῦ τάφου πάντων ἐκείνων, ὅσοι τὸν θάνατον ἑαυτῶν ἠρωμάτισαν διὰ τῆς πρὸς τοὺς ἀπόρους ἡμῶν παιδείας εὐεργεσίας.

Χαίρομεν δὲ ἀναλογιζόμενοι, ὅτι μόνον ὅσας δίκην παρέστη ἡ ἀνάγκη νὰ ὑπομνήσω ὑμᾶς ἐγὼ δι' ὀλίγων σήμερον τὸν βίον τῆς πρώτης τοῦ Παρνασσῶ εἰκοσιπενταετίας. Ὅτι ἄριστα γνωρίζετε τί ἐπράξαμεν, μαρτυρεῖ ἡ πρόθυμος εἰς τὴν ἡμετέραν ἑορτὴν συμμετοχὴ ἀπάντων τῶν ἑλληνικῶν τε καὶ ξένων ἐν Ἀθήναις συλλόγων καὶ τῶν ἐταιριῶν καὶ τοῦ ἀνωτάτου τῶν Ἑλλήνων πανδιδακτηρίου. Ὅτι τὸ ἑλληνικὸν σύμπαν ἐπευφημεῖ εἰς τὸ ἡμέτερον ἔργον ἀποδεικνύει ἡ ἐνταῦθα σήμερον συρροὴ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἔξω τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος σωματείων, μεθ' ὧν ἔχομεν παρεμφερῆ τὸν σκοπὸν καὶ κοινούς τοὺς πόθους. Ἐπιστέφει δὲ τῆς ἡμετέρας τελετῆς τὴν χαρμωσύνην ἡ ἐνταῦθα παρουσία τῶν ἀνωτάτων τοῦ κράτους λειτουργῶν καὶ τοῦ εὐθαλοῦς ἐκείνου βλαστοῦ τοῦ ἡγεμόνος, ὃν καυχώμενος ὁ Παρνασσὸς δικαιούται νὰ καλέσῃ οὐ μόνον ἀντιλήπτορα τοῦ ἔργου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ συνεργάτην.

Ἄλλὰ τοιαύτη συνέλευσις πάνδημος δὲν παρέχει μόνον τιμὴν εἰς ἡμᾶς ἐπιβάλλει καὶ ὑποχρεώσεις. Τὰς δὲ ὑποχρεώσεις ταύτας καὶ ἐννοοῦμεν καὶ θέλομεν νὰ ἐκπληρώσωμεν, ἀναλογιζόμενοι, ὅτι τὰ ἰωβηλαῖα εἶνε σταθμοί, καθ' οὓς δὲν ἀνακεφαλαιοῦται μόνον τὸ παρελθόν, ἀλλὰ καὶ προχαράσσεται τὸ μέλλον. Μικροὶ τοῦ ἔθνικοῦ μεγαλείου καὶ τῆς κοινωνικῆς προόδου παράγοντες δὲν θὰ αἰσχύνομεν τὸ παρελθόν ἡμῶν, ἀλλὰ θὰ ἐκτελέσωμεν τὸ ἡμέτερον καθήκον, ὅπου ἐτάχθημεν καὶ ὅπου θὰ ταχθῶμεν πάσῃ δυνάμει καὶ μετὰ στοργῆς πάσης, διατηροῦντες τὴν νεανικὴν ἀκμὴν, ἣν εἶχεν ὁ Παρνασσὸς ἐν τῇ πρώτῃ του νεότητι, ἠνωμένη μετὰ τῆς δράσεως, ἣν ἐπιβάλλει ἡ μέση ἡλικία, καὶ συνδεομένη μετὰ τῆς συνέσεως καὶ τῆς πείρας, ἣν προσκομίζει τὸ γῆρας.

Εὐτυχῶς καὶ αἱ τρεῖς ἡλικίαι ἀντιπροσωπεύονται ἐν τῇ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ. Ἡμεῖς οἱ παῖδες τῶν ἄλλοτε ἡμερῶν ἀντιπαρήλθομεν ἤδη τὴν μέσην τοῦ βίου ὁδόν, τῶν δὲ πρεσβυτέρων ἡμῶν τῆς χθὲς φίλων ἐλεύκανεν ἤδη τὴν κόμην ὁ χρόνος, ἀλλ' εἰς τὰς δύο ἡμῶν πρεσβυγενεστέρως ἡλικίας προσέρχεται ὁσημέραι πυκνότερος ὄμιλος σθεναρῶν τῆς ἐπιστήμης νεομύστων.

Καὶ ὁμοιάζει οὕτως ὁ ἡμέτερος Παρνασσὸς τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ ὄρος, ὅπερ ἐπὶ μὲν τῆς κορυφῆς ἐπιφαίνει λευκὸν στέφανον χιόνων, κατὰ δὲ τὰς κλιτύας φέρει ἀδρούς λειμῶνας, τοὺς δὲ πρόποδας κομᾶ ὑπὸ θαλαρῶν ἀνθυλλίων. Πρεσβύται δὲ καὶ ἄνδρες καὶ νεανίαι θὰ ἐνώσωμεν ἐν τῷ Παρνασσῷ τὰς δυνάμεις ἡμῶν εἰς μίαν δέσμη ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ Συλλόγου, μνήμονες τοῦ αἰσωπειοῦ μύθου, ὡς ὑπήρξαμεν ἐπὶ εἰκοσιπέντε μέχρι τοῦδε ἔτη.

Τὴν ἠνωμένην δὲ ταύτην δυνάμιν, ἣν προσεφέρομεν εἰς τὴν πατρίδα, νομίζομεν μὲν ἀρκούσαν νὰ προαγάγῃ τὰ ἔργα, ὧν ἔχομεν ἤδη ἐπιληφθῆ, εὐχόμεθα δὲ προοριζομένην νὰ θερμάνῃ καὶ θρέψῃ τὰς ἐλπίδας πάντος τοῦ ἑλληνικοῦ. Τοῦτο σκοποῦμεν νὰ κηρύξωμεν ἐν τῇ ἀφετηρίᾳ τοῦ νέου σταδίου, εἰς ὃ εἰσερχόμεθα σήμερον, ἐπιχειροῦντες τὸ προσεχὲς θέρος τὸν εὐελπιν ἡμῶν πλοῦν ἀνὰ τὴν ἑλληνικὴν Ἀνατολήν. Ὡς ἐπὶ νέας τινὲς Σαλαμίνιας, πλείοντες δίκην θεωρῶν ἐστολισμένων διὰ μύρτου ἀθηναϊκῆς, θέλομεν νὰ κομίσωμεν εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς συλλόγους τῆς Ἀνατολῆς τὸ εὐαγγέλιον, ὅτι αἱ Ἀθῆναι θέλουσι νὰ εἶνε ἡ καρδιά τοῦ ἑλληνικοῦ σύμπαντος καὶ ὅτι τῆς καρδίας ταύτης τῆς ἑλληνικῆς καρδία ἔχει τὴν φιλοδοξίαν νὰ γείνη ὁ Παρνασσός. Τὸ εὐχόμεθα καὶ τὸ θέλομεν, διότι βλέπομεν, ὅτι ἐγκλείομεν ἐντὸς τῶν κόλπων ἡμῶν ἀληθεῖς δυνάμεις, διότι αἰσθανόμεθα οὐκ ἄνευ τινὸς καυχῆσεως, ὅτι ἐν τῷ Παρνασσῷ τῆς σήμερον ἀντιπροσωπεύεται ἡ Ἑλλάς τοῦ παρόντος ἡ μνήμων τοῦ παρελθόντος καὶ παρασκευάζεται τὸ μέλλον, ἡ Ἑλλάς ἡ δρῶσα καὶ ἐργαζομένη, ἡ Ἑλλάς ἡ θέλουσα νὰ ζήσῃ καὶ μέλλουσα νὰ ζήσῃ.

Σπ. Π. Λάμπρος

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Αἱ ἐκθέσεις, ὡς νῦν θεωροῦνται, δείγματα τῆς προόδου τῶν τεχνῶν ἐν τε ταῖς τέχναις καὶ ταῖς ἐπιστήμαις, σχολεῖα ἀληθῆ διδασκαλίς καὶ ἀνατροφῆς, πρότυπα ἀμίλλης γενικῶς ἐν ἅπασιν τοῖς κλάδοις, εἰσὶν ἐπινοήματα τῶν νεωτέρων χρόνων.

Κατὰ τοὺς χρόνους Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου (285—247 π. Χ.) ἐξιστορεῖ Καλλιξένος ὁ Ρόδιος, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἀθήναιος ἐν Δειπνοσοφισταῖς (Βιβ. Ε'. κεφ. 25) κατὰ τινα ποιμενικὴν ἑορτὴν κατασκευάσθη καὶ σκηνή, ἐν ἣ συμπεριελήφθησαν καὶ ἐξετέθησαν ἀγάλματα, εἰκόνες, χιτῶνες χρυσοῦφεις, κλίνας, σκευὴ οἰκιακά, ἔνθη καὶ φυτὰ, ἥτις δύναται πῶς νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀρχὴ τῶν ἐκθέσεων. Τὴν περιγραφὴν τῆς σκηνῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ παραθέτομεν, ὡς μαρτυροῦντα τὸν πλοῦτον καὶ τὰς προόδους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, πείθοντα δὲ ἡμᾶς ὅτι ἔτι καὶ νῦν οὐδενὶ ἔθνει δέδοται νὰ τελέσῃ τοιαύτην τινα ἀμυθῆτως ὡραίαν ἑορτὴν. «Πρὸ δὲ τοῦ ἄρξασθαι τὴν κατασκευασθεῖσαν σκηνὴν ἐν τῇ τῆς ἄκρας περιβόλῃ, χωρὶς τῆς τῶν στρατιωτῶν καὶ τεχνιτῶν καὶ παρεπιδήμων ὑποδοχῆς ἐξηγήσομαι. Καλὴ γὰρ εἰς ὑπερβολὴν ἀξία τε ἀκοῆς ἐγεύσθη. Τὸ μὲν οὖν μέγεθος αὐτῆς ἑκατὸν τριάκοντα κλίνας ἐπιδεχόμενον κύκλῳ, διασκευὴν δ' εἶχε τοιαύτην. Κλίνας διεστάθησαν ξύλινοι, πέντε μὲν κατὰ πλευρὰν ἐκάστην τοῦ μήκους, πεντηκονταπήχεις πρὸς ὕψος, ἐνὶ δὲ ἐλάτους κατὰ πλάτος· ἐφ' ὧν ἐπιστήλιον καθηρμύσθη τετράγωνον ὑπερεῖδον τὴν σύμπασαν τοῦ συμποσίου στέγην. Αὕτη δ' ἐνεπετάσθη κατὰ μέσον οὐρανίσκῳ κοκκινόθαφει περιλεύκῳ, καθ' ἑκάτερον δὲ μέρος εἶχε δοκοὺς, μεσολεύκοις ἐμπετάσμασι πυργωτοῖς κατελιημμένας, ἐν αἷς φατνώματα γραπτὰ κατὰ μέσον ἐτέτατο. Τῶν δὲ κίωνων οἱ μὲν τέσσαρες ὁμοίωτον φοινίξιν, οἱ δ' ἀνά μέσου θύρῶν εἶχον φαντασίαν. Τούτων δ' ἐκτὸς περιόστουλος ἐπεπολίητο σῦριγξ, ταῖς τρισὶ πλευραῖς καμαρωτὴν ἔχουσα στέγην, ἐν ἣ τὴν τῶν κατακειμένων ἀκολουθίαν ἐστάναι συνέβαιεν. Ἦς τὸ μὲν ἐντὸς αὐλαίαις περιείχετο φοινικίαις, ἐπὶ δὲ τῶν ἀνά μέσον χωρῶν δοραὶ θηρίων, παράδοξοι καὶ τῇ ποικιλίᾳ καὶ τοῖς μεγέθεσιν, ἐκρέμαντο. Τὸ δὲ περιέχον αὐτὴν ὑπαιθρον μυρρίναις καὶ δάφναις ἄλλοις τ' ἐπιτηδεύοις ἔρρεσιν ἐγεγόνει συνηρεφές. Τὸ δ' ἔδαφος πᾶν ἄνθεσι κατεπέπαστο παντοίοις. Ἡ γὰρ Αἴγυπτος καὶ διὰ τὴν τοῦ περιέχοντος ἀέ-

ρος εὐκράσιαν, καὶ διὰ τοὺς κηπεύοντας, τὰ σπανίως καὶ καθ' ὄραν ἐνεστηκυῖαν ἐν ἐτέροις φυόμενα τόποις ἀφθονὰ γεννᾷ καὶ διὰ παντός, καὶ οὔτε ρόδον οὔτε λευκόιον, οὔτ' ἄλλο ραδίως ἄνθος ἐκλιπεῖν, οὐδὲν οὐδέποτ' εἴωθεν. Διὸ δὴ καὶ κατὰ μέσον χειμῶνα τῆς ὑποδοχῆς τότε γενηθείσης, παράδοξος ἡ φαντασία τότε τοῖς ξένοις κατέστη. Τὰ γὰρ εἰς μίαν εὐρεθῆναι στεφάνωσιν οὐκ ἂν δυνηθέντα ἐν ἄλλῃ πόλει ραδίως, ταῦτα καὶ τῷ πλήθει τῶν κατακειμένων ἐχορηγεῖτο εἰς τοὺς στεφάνους ἀφθόνως, καὶ εἰς τὸ τῆς σκηνῆς ἔδαφος κατεπέπαστο χύδην, θεῖου τινὸς ὡς ἀληθῶς ἀποτελοῦντα λειμῶνος πρόσοφιν».

«Διέκειτο δὲ ἐπὶ μὲν τῶν τῆς σκηνῆς παραστάδων ζῶα μαρμάρινα τῶν πρώτων τεχνιτῶν ἑκατόν. Ἐν δὴ ταῖς ἀνά μέσον χώραις πίνακες Σικυωνικῶν ζωγράφων, ἐναλλάξ δ' ἐπίλεκτοι εἰκασταὶ παντοῖαι καὶ χιτῶνες χρυσοῦφεις, ἐφαπτίδες τε κάλλισται, τινὲς μὲν εἰκόνας ἔχουσαι τῶν βασιλέων ἐνουφασμένας, αἱ δὲ μυθικὰς διαθέσεις. Ὑπεράνω δὲ τούτων θυρεοὶ περιέκειντο ἐναλλάξ ἀργυροὶ τε καὶ χρυσοί. Ἐν δὲ ταῖς ἐπάνω τούτων χώραις, οὐσαις ὀκταπήχεσιν, ἄντρα κατασκευάστο, κατὰ μὲν τὸ μήκος τῆς σκηνῆς ἕξ ἐν ἑκατέρᾳ πλευρᾷ, κατὰ πλάτος δὲ τέτταρα· συμπόσια τε ἀντὶα ἀλλήλων ἐν αὐτοῖς τραγικῶν τε καὶ κωμικῶν καὶ σατυρικῶν ζῶων, ἀληθινὸν ἔχόντων ἱματισμόν, οἷς παρέκειτο καὶ ποτήρια χρυσᾶ. Κατὰ μέσον δὲ τῶν ἄντρων νύμφαι ἐλείφθησαν, ἐν αἷς ἔκειντο Δελφικοὶ χρυσοὶ τρίποδες, ὑποστήματ' ἔχοντες. Κατὰ δὲ τὸν ὑψηλότατον τόπον τῆς ὀροφῆς ἀετοὶ κατὰ πρόσωπον ἦσαν ἀλλήλων χρυσοὶ πεντεκαίδεκαπήχεις τὸ μέγεθος. Ἐκειντο δὲ κλίνας χρυσαὶ σφιγγόποδες ἐν ταῖς δυσὶ πλευραῖς ἑκατόν· ἡ γὰρ κατὰ πρόσωπον ὄψις ἀφεῖτ' ἀναπεπταμένη. Ταύτας δ' ἀμφίταποι ἀλουργεῖς ὑπέστρωντο τῆς πρώτης ἐρέας καὶ περιστρώματα ποικίλα διαπρεπῆ ταῖς τέχναις, ἐπὴν. Ψίλαι δὲ Περσικαὶ τὴν ἀνά μέσον τῶν ποδῶν χώραν ἐκάλυπτον, ἀκριβῆ τὴν εὐγραμμίαν τῶν ἐνουφασμένων ἔχουσαι ζῶδιων. Παρετέθησαν δὲ καὶ τρίποδες τοῖς κατακειμένοις χρυσοῖς, διακόσιοι τὸν ἀριθμόν, ὥστ' εἶναι δύο κατὰ κλίνην, ἐπ' ἀργυρῶν δένδρων. Ἐκ δὲ τῶν ὀπισθεν πρὸς τὴν ἄποψιν ἑκατόν ἀργυραὶ λεκάναι καὶ καταχύσεις ἴσαι παρέκειντο. Ἐπεπήγει δὲ τοῦ συμποσίου καταντικρὺ καὶ ἕτερα κλίνη πρὸς τὴν τῶν κυλικίων καὶ ποτηρίων τῶν τε λοιπῶν τῶν πρὸς χρῆσιν ἀνηκόντων κατασκευασμάτων ἔκθεσιν· ἃ δὴ πάντα χρυσᾶ τε ἦν καὶ διάλιθα, θαυμαστὰ ταῖς τέχναις. Τούτων δὲ τὴν μὲν κατὰ μέρος κατασκευὴν καὶ τὰ γένη μακρὸν ἐπεφαίνετό μοι δηλοῦν· τὸ δὲ τοῦ σταθμοῦ πλήθος εἰς μύρια τέλαντ' ἀργυρίου τὴν σύμπασαν εἶχε κατασκευῆν».

Ὡς ἀρχὴ τῶν ἐκθέσεων ἐπίσης ἐθεωρήθησαν παρὰ πολλῶν καὶ αἱ ἐκτομοε 14. Ἀπρίλιος

θέσεις πλουσιωτάτων αντικειμένων ὅς ἐποίουν οἱ ἔμποροι τῆς Βενετίας κατὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῶν Δογῶν, πωλοῦντες ταῦτα κατὰ τὴν διάβασιν τῆς πομπῆς· αἱ ἐκθέσεις αὐταὶ μόνον σκοπὸν εἶχον τὴν ἐξωράϊσιν τῶν ὁδῶν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν ἐκτάκτων πωλήσεων.

Δυσκόλως δ' ἐπίσης δύναται νὰ συνδεθῶσιν αἱ σύγχρονοι ἐκθέσεις πρὸς τὰς πανηγύρεις τοῦ μεσαίωνα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διάφοροι αἰτίαι ἀποδοτέαι εἰς τὰ ἦθη, τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας, τὸ ἐπισηφᾶς τῶν ὁδῶν, τὴν βραδύτητα τῶν ταξειδίων, καὶ τὰ συμφέροντα τῶν ἡγεμόνων, ἐπέβαλλον τὴν συγκρότησιν ἔν τισι πόλεσι μεγίστων δημοσίων ἀγορῶν, ἐν αἷς οἱ ἔμποροι προσήρχοντο περιοδικῶς πωλοῦντες, ἀγοράζοντες καὶ ἀνταλλάσσοντες τὰ ἐμπορεύματα αὐτῶν. Ἔτι καὶ νῦν καὶ παρ' ἡμῖν τοιαῦται τελοῦνται ἀγοραί, πανηγύρεις κατὰ τόπους καὶ ἐν ὠρισμέναις ἐποχαῖς. Ἄπασαι ὅμως αἱ συγκεντρώσεις ἐπὶ ταῦτ' ἐμπορευμάτων ποικίλων καὶ παντοδαπῶν μόνον ἐμπορικὸν ἔχουσι σκοπὸν, οὐχὶ δὲ καὶ διδασκτικόν, ἐνδεικτικόν προόδου ὡς ὁ σκοπὸς τῶν νεωτέρων ἐκθέσεων.

Κατὰ τὸ 1470 ἐγένετο ἀπόπειρα κατὰ πρῶτον γαλλικῆς ἐκθέσεως ἐν Ἀγγλίᾳ. Λουδοβίκος ὁ ΙΑ' ποθῶν νὰ διανοίξῃ τὰς ξένας ἀγορὰς εἰς τὰ γαλλικὰ προϊόντα ἐπωφελήθη διακοπῆς τινος τοῦ πολέμου τῶν Δύο Ρόδων ὅπως ἐπιληφθῆ διαπραγματεύσεων μετὰ τοῦ ἀντιβασιλεύοντος Warwick πρὸς σύναψιν συνθήκης, δι' ἧς θὰ ἐπετρέπετο εἰς τὰς δύο χώρας ν' ἀνταλλάσσουσιν ἐλευθέρως τὰ ἐμπορεύματα αὐτῶν χωρὶς νὰ τελῶσι δικαιώματα δασμολογίου, λιμενικὰ καὶ προκυμᾶιαι. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἀνέθετο εἰς δύο τραπεζίτας πλουσίους τῆς Tours, εἰς τοὺς ἀδελφοὺς Briçonnet νὰ συλλέξωσι καὶ ἐκθέσωσιν ἐν Λονδίῳ δείγματα ἀπάντων τῶν φυσικῶν καὶ τεχνιτῶν προϊόντων τῆς Γαλλίας. Τὰ προϊόντα ταῦτα θὰ εἰσήγοντο ἀπηλλαγμένα τέλους ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀπηγορευέτο δὲ ἡ πώλησις.

Οἱ ἀδελφοὶ Briçonnet ἠτοίμασαν τὴν ἐκθεσὶν μετὰ πολλοῦ τοῦ ζήλου, μάλισ ὅμως ἡ συλλογὴ ἐκομίσθη εἰς Ἀγγλίαν, ὁ Βαρούικος ἔλαβε καὶ ἐπώλησε μέγα μέρος ὑπὸ τὴν πρόφασιν λήψεως χρημάτων ἀναγκαιούτων αὐτῷ διὰ τὴν ἀποστολὴν στρατευμάτων ἐπικουρικῶν Λουδοβίκῳ τῷ ΙΑ', ἅτινα οὐδέποτε ἀνεχώρησαν. Τὰ δὲ ὑπόλοιπα ἐπανακομιζόμενα κατελήφθησαν ὑπὸ πειρατῶν. Ἡ ἐκθεσις λοιπὸν ἀπέτυχε καθ' ὀλοκλήριαν.

Αἱ πρῶται ἐπιτυχοῦσαι ἐκθέσεις χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ 17 αἰῶνος· ἡ τιμὴ δὲ τῆς δημιουργίας αὐτῶν ἀνήκει τοῖς Γάλλοις.

Κατὰ τὸ 1648 ὅτε ἰδρύθη ἡ ἀκαδημία τῆς ζωγραφικῆς καὶ γλυπτι-

κῆς ἀπεφασίσθη ὅπως ἐκτίθενται κατ' ἔτος δημοσίᾳ αἱ εἰκόνες καὶ τ' ἀγάλματα τὰ κατασκευαζόμενα ἐν αὐτῇ ὑπὸ πάντων τῶν μελῶν αὐτῆς· ἔνεκα ὅμως ὑλικῶν αἰτίων, ὧν τὸ σπουδαιότερον ἦτον ἡ ἔλλειψις καταλλήλου χώρου τῆς ἐκθέσεως, ἀνεβλήθη ἡ ἐκτέλεσις τῆς διατάξεως ταύτης μέχρι τοῦ 1673, ὅπως δὲ μὴ διαιωνισθῆ τοῦτο, ἡ Ἀκαδημία ἀπεφάσισε νὰ ἐκθέσῃ ἐν ὑπαίθρῳ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Βασιλικοῦ ἀνακτόρου (Palais Royal). Τέλος ὅμως ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' τῷ 1699 παρεχωρήθη αὐτῇ μέρος τοῦ Λούβρου καὶ ἔκτοτε αἱ ἐκθέσεις ἤρξαντο τελούμεναι τακτικῶς καὶ μετὰ μεγίστης ἐπιτυχίας. Οὕτως ἤρξαντο αἱ καλλιτεχνικαὶ ἐκθέσεις.

Ἡ πρώτη βιομηχανικὴ ἐκθεσις ἐτελέσθη τῷ 1798. Ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν κατὰ τὸ Γ'. τούτῳ ἔτει τῆς Δημοκρατίας ἦτο ὁ Francois de Neufchâteau, ὅστις συνέλαβε τὴν ἰδέαν «ἐκθέσεως ἐτησίαις προϊόντων τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας»· ἡ τὴν ἐκθεσὶν ταύτην προκηρύσσουσα ἐγκύκλιος κατέληγε διὰ τῶν ἐξῆς: «Οἱ γάλλοι ἐξέπληξαν τὸν κόσμον διὰ τῆς ταχύτητος τῶν πολεμικῶν κατορθωμάτων, μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου πρέπει νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς τέχνας ἐν εἰρήνῃ». Ἑλλανοδίκα διορισθέντες ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἔπρεπε νὰ ὑποδείξωσι δώδεκα βιομηχάνους, εἰς οὓς νὰ ἐκφρασθῆ ἡ ἔθνικὴ εὐγνωμοσύνη δημοσίᾳ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς 1 τοῦ ἔτους (11 Σεπτεμβρίου) τοῦ δημοκρατικοῦ ἡμερολογίου. Οἰκοδομαὶ ἀνηγέρθησαν ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἄρειος περιλαμβάνουσαι 68 στοὰς διατεθειμένας ἐν τετραγώνῳ περίξ πλατείας, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας ὑψοῦτο ὁ ναὸς τῆς Βιομηχανίας. Δυστυχῶς ἡ πρόσκλησις τῆς κυβερνήσεως ἐγένετο βραδέως καὶ μάλισ 110 ἐκθέται συμμετέσχον.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1798 αἱ ἐκθέσεις ἐπληθύνθησαν ἔν τε τῇ Γαλλίᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις χώραις· ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν καθίσταται ἡμέρα τῇ ἡμέρα μεγαλύτερος.

Αὐταὶ διαιροῦνται εἰς πολλὰς κατηγορίας.

Ὑπὸ τὴν ἐποψίν τῶν ἐκτεθειμένων εἰδῶν διακρίνονται εἰς παγκοσμίους ἐκθέσεις συμπεριλαμβανούσας ἅπαντας τοὺς κλάδους τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος, καὶ ἐκθέσεις εἰδικάς, περιοριζομένας εἰς τινὰς τάξεις ἔργων ἢ προϊόντων.

Ὑπὸ τὴν ἐποψίν τῶν συμμετεχόντων λαῶν, αἱ ἐκθέσεις εἶναι διεθνεῖς ἢ ἔθνικαί, διεθνεῖς μὲν ὅταν περιέχουσι προϊόντα ἐκθετῶν ξένων χωρῶν, ἔθνικαὶ δὲ ὅταν μόνον τῆς χώρας, ἐν ἧ αὐτῇ τελεῖται.

Κατὰ τὴν διάρκειαν, δύναται νὰ εἶνε διαρκεῖς ἢ παροδικαί: Αἱ μέχρι τοῦδε τελεσθεῖσαι παγκόσμιοι ἐκθέσεις εἰσὶν αἱ ἐξῆς: τοῦ 1851 (Λονδίνου), 1855 (Παρισίων), 1862 (Λονδίνου), 1867 (Παρισίων) 1870

-1874 (Λονδίνου), 1873 Βιέννης), 1876 (Φιλαδελφείας), 1878 (Παρισίων), 1889 (Παρισίων). Παρ' ἡμῖν δὲ ἡ πρώτη ἐθνικὴ ἐκθεσις ἐτελέσθη τῷ 1859, ἡ δευτέρα τῷ 1870, ἡ τρίτη τῷ 1875 καὶ ἡ τετάρτη τῷ 1888.

Ν. Χ. Ἀποστολίδης

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΝ ΡΩΣΣΙΑΙ

Πολύτομος καὶ πολύτιμος, βεβαίως, δύναται νὰ γραφῇ ἱστορία περὶ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐγκαταστάτων καὶ ἐν διαφόροις σταδίοις διαπρεψάντων Ἑλλήνων.

Καὶ ἐν ἄλλαις χώραις, πρὸ πάντων ὅμως ἐν Ρωσσίᾳ ἐγκατεστάθησαν καὶ διετηρήθησαν πολλοὶ Ἕλληνες.

Οἱ στρατιωτικοὶ — Ὑψηλάντης, οἱ Μουρουζαί, ὁ Μελισσηνός, Πατανώτης, Σοφιανός, Κωνσταντᾶς, Βλάχκαλης, Κωνσταντουλάκης μετὰ πολλῶν ἄλλων — καθὼς καὶ οἱ πολιτικοὶ — Καποδίστριας, Ροδοφονίκης, Στούρζας, Νέγρης, Λάμπρος, Κατακάζης, Μπαζίλης, Περσιάνης, Παππαρηγόπουλος, Δέλης, Σοφιανός, Δεστούνης καὶ λοιποὶ Ἕλληνες ἐτίμησαν, ἐδόξασαν ἐν Ρωσσίᾳ τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα.

Ἄλλὰ δὲν πρόκειται νῦν περὶ τῶν Ἑλλήνων τούτων.

Ἀξιούμενος τῆς ἐξόχου τιμῆς νὰ λάβω ἐνώπιον ὑμῶν τὸν λόγον, θέλω ἐκθέσει ἀπλῶς ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν ἐν τῇ Κριμαίᾳ τῆς Ρωσσίας Ἑλληνικῶν τοῦ Μπαλακλαβᾶ ταγμάτων, τῶν ἤδη καταργηθέντων, καὶ θέλω διηγηθῆ τὰ κατορθώματα δύο Ἑλλήνων, ἐμφαίνοντα εὐφυΐαν καὶ ἡρώισμόν· τὰ δύο ταῦτα χαρακτηριστικὰ τοῦ Ἕλληνος πλεονεκτήματα, τὰ ἀναφαινόμενα ἐν αὐτῷ πάντοτε ὁσάκις τὸ καλεῖ ἡ περίστασις.

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ δοξασθὲν ὅσον οὐδὲν ἕτερον, ἔπαθεν, ὡς γνωστόν, κατὰ τὸν βίον του καὶ τὰ μεγαλείτερα δεινὰ.

Οἱ ἀναξιοπαθοῦντες Ἕλληνες, φεύγοντες σκληρὰν, ἀφόρητον τυραννίαν, ἐκπατρίζοντο ἐπὶ αἰῶνας καὶ ἐζήτουν ἄσυλον καὶ στάδιον παρὰ διαφόροις χριστιανικοῖς ἔθνεσιν.

Χιλιάδες παλλαὶ μετηνάστευσαν τοιοιτοτρόπως, πρὸ πάντων, εἰς τὸ ὀμόδοξον τῆς Ρωσσίας κράτος, κατὰ διαφόρους, ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ἐποχᾶς καὶ ἰδίως ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Μεγάλης.

Μετὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Τσεσμέ καὶ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ναυάρχου κόμητος Ὀρλώφ, ἐπὶ τὸν ὅποιον πολλὰς οἱ ἐπαναστατήσαντες τότε

Ἄνεγνώσθη ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ Παρνασσῶ.

Ἕλληνες ἐστήριζαν ἐλπίδας, ὅτε οἱ κατακτηταί, ἐκδικούμενοι, ἔχουναν ποταμοὺς αἵματος ἐν Πελοποννήσῳ· πλῆθος ἄπειρον Ἑλλήνων, ἐκ τῆς δυσμοίρου ταύτης χώρας καὶ ἐκ τῶν νήσων κατέφυγεν εἰς Ρωσσίαν. . .

Ἐλέχθη περὶ τῶν Χίων ὅτι—φεύγοντες οὔτοι τῆς ἐρημωθείσης νήσου των, γυμνοὶ—ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν μεστὰς ἐκτάκτου ἐμπορικῆς ἱκανότητος κεφαλὰς.

Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῆ περὶ πάντων τῶν κατὰ καιροὺς εἰς Ρωσσίαν καὶ ἀλλαγῶ ἀποδημησάντων Ἑλλήνων.

Πάντες οὔτοι ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν τὰ διακρίνοντα τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν προσόντα, ἤτοι: νοημοσύνην, εὐφυΐαν, δραστηριότητα καὶ τὴν ἄκραν ἐκείνην φιλοτιμίαν διὰ τῆς ὁποίας ὁ Ἕλλην κατορθώνει θαύματα.

Τὰ πολύτιμα ταῦτα προσόντα τῶν Ἑλλήνων ἤξευρεν ἰδίως νὰ χρησιμοποίησιν ἐν Ρωσσίᾳ ἡ ὀξυδερκὴς καὶ μεγαλεπήβολος αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη.

Εἰς τοὺς Ἕλληνας, μεθ' ὧν ἀπῆλθε τότε εἰς Κριμαίαν καὶ ὁ περιθότος Λάμπρος Κατσώνης, χρεωστῆται, κατὰ μέγα μέρος, ὁ ἐξαιρετός καταρτισμός τοῦ πολλάκις κατὰ τῶν Τούρκων θριαμβεύσαντος ρωσικοῦ τῆς Μαύρης Θαλάσσης στόλου.

Οἱ Μαγγανᾶραι, Κουμᾶναι, Παππαδόπουλοι, Ρεβελιώται, Παλαιολόγοι, ὁ Κουμελᾶς, Κλάδος, Μυλωνᾶς καὶ πάμπολλοι ἄλλοι Ἕλληνες, κατέχουσι πολλὰς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ στόλου τούτου λαμπρὰς σελίδας, ὡς συνεργάται τῶν ἐνδόξων ρώσων ναυάρχων, Σενιάδην, Λάζαρεφ, Γρέηχ, Ρηκόρ, Ναχήμοφ, Κορνήλοφ, Ἡστόμην καὶ λοιπῶν.

Εἰς Ἕλληνας ἐπίσης χρεωστῆται ἡ ἀνάδειξις καὶ ἡ εὐημερία σχεδὸν πασῶν τῶν παραλίων ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου πόντου, καὶ ἰδίως τῆς Ὀδησσοῦ, ἥτις ἀπὸ ἀσήμαντον χωρίον Χατζῆ Μπέη, χάρις τῇ πρωτοβουλίᾳ καὶ τῇ ἐμπορικῇ ἱκανότητι Ἑλλήνων, μετεβλήθη ὑπὸ τὴν ἐμφρονα πάντως διοίκησιν τοῦ Δουκὸς Richelieu, Γάλλου, ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ρωσσίας πρόσφυγος, εἰς ὠραίαν, ἀνθηρὰν, ἐμπορικωτάτην μεγαλόπολιν.

Οἱ πρῶτοι ἐπιχειρήσαντες ἐν Ὀδησσῷ τὸ μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπόριον ἦσαν οἱ Ἕλληνες Μαῦρος, Μαρασλής, Κουμπάρης, Παπούδωφ καὶ Γιαννόπουλος. Τούτοις προσετέθησαν ὁ Ροδοκανάκης, Μαυροκορδάτος, Βουτσηῖας, Ράλλης, Σεβαστόπουλος, Δούμας μετὰ πλείστων ἄλλων ὁμοεθνῶν, καὶ πάντες ὁμοῦ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ γείνη ἡ Ὀδησσοῦς ἡ μόνη ἐπὶ πολλὰ ἔτη πάσης τῆς Εὐρώπης τροφός.

Ἐκ τῶν μεταναστευσάντων εἰς Κριμαίαν Ἑλλήνων, ἡ μεγαλόνοος αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη, ἐσχημάτισε τὰ ἑλληνικὰ τοῦ Μπαλακλαβᾶ

τάγματα, τὰ ὅποια συνετέλεσαν κατὰ πολὺ, εἰς τὴν ἐντελῆ τῶν Ταρτάρων τῆς Κριμαίας καθυπόταξιν, καὶ εἰς τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου.

Τὰ τάγματα ταῦτα, δώδεκα τὸν ἀριθμὸν, εἶχον χιλίους ἕκαστον ἄνδρας, ὄλους καπεταναίους, ὁ δὲ διοικητὴς τοῦ τάγματος ὀνομάζετο «ὁ Μαγίρος.»

Ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις, ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὰς ἐξεις καὶ τὰς διαθέσεις τῶν ἀρειμανίων ἐκείνων Ἑπειρωτο-Νησιωτῶν, δὲν ἠθέλησε νὰ τοὺς στενοχωρήσῃ, οὕτως εἰπεῖν, δι' αὐστηροῦ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ.

Ὅθεν παρασχούσα εἰς τὰ τάγματά των χαρακτῆρα ἀτάκτου στρατοῦ, παρεχώρησεν αὐτοῖς πολλὰ προνόμια καὶ μεγάλας ἐκτάσεις γαιῶν, καὶ ἐχορήγησεν αὐτοῖς γενναίας δι' ἐγκατάστασίν των χρηματικὰς ποσότητας.

Οἱ διοικηταὶ τῶν ταγμάτων ἀνεφέροντο ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν.

Ὁ Μαγίρος, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ γραμματικοῦ, κατέστρωνε μετὰ πολλοῦ κόπου κατὰ μῆνα ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τὴν κατάστασιν τοῦ ἐμπειπιστευμένου αὐτῷ τάγματος, καὶ συχνὰ, ἡ σύζυγός του ἡ μαγιόρессα, παρούσα καὶ πλέκουσα τὴν κάλτσαν τῆς, τὸν ἠρώτα ; Τί γράφεις ἐκεῖ ;

— Νά ! γράφω στὸ Μινίστρο τοῦ πολέμου !

— Αἶ ! γράψε του χαιρετίσματα κι' ἀπ' ἐμένα.

Καὶ ὁ διοικητὴς τῶν ἀνδρείων καπεταναίων ἔγραφεν ἐν ἐπισήμῳ, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ὑπουργοῦ, ἐγγράφῳ :

«Χαιρετάει τὴν ἐξοχότητά σου καὶ ἡ μαγιόρессα.»

Ἐγγραφα τοιαῦτα μὲ χαιρετίσματα τῆς μαγιόρессας εὐρίσκονται οὐκ ὀλίγα ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν ἐν Πετροπόλει.

Ἐκ τῶν μαγιόρων πολλοὶ διεκρίθησαν ἐπὶ συνέσει καὶ ἀνδρεία, ἀλλ' ἰδίως ἐφημιζετο ὁ μαγιὸρ Μάνθος, ὡς τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς ἀνεκτόδου.

Διάσημος περιηγητὴς ρῶσος, ἐλθὼν εἰς Κριμαίαν, κατέλυσεν ἐν Μπαλακλαβᾷ, ἐν τῇ οἰκίᾳ ἑνὸς ἐκ τῶν καπεταναίων τοῦ τάγματος τοῦ Μάνθου.

Τὸ ἐσπέρας, ὁ περιηγητὴς διηγεῖτο τῷ φιλοξενούντι αὐτὸν οἰκοδεσπότη πολλὰ σπουδαῖα καὶ περιεργὰ ἐκ τῶν περιηγήσεών του. Ἄλλ' ὁ καπετάνιος, διακόψας αἰφνης τὴν τόσον ἐνδιαφέρουσαν τοῦ περιηγητοῦ διήγησιν, τὸν ἠρώτησεν ἂν γνωρίζῃ τὸν Μάνθον, καὶ εἰς τὴν ἀρνητικὴν

ἀπάντησιν τῷ εἶπεν ἀφελέστατα : «Μὲ ὅλα αὐτὰ ποῦ εἶδες καὶ ἔμαθες, δὲν ἤξεύρεις τίποτε, ἀφοῦ δὲν γνωρίζεις τὸν Μάνθον ! »

Ὁ Μάνθος αὐτός, ἦν ὁ ὑπερεβδομηκοντούτης ἐκεῖνος γέρων, ὅστις ἠθέλησε, κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, νὰ σταματήσῃ πλησίον τοῦ Μπαλακλαβᾷ τὴν πορείαν τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ.

Μὲ ὀκτακασίους τοῦ τάγματός του ἄνδρας ἐπετέθη, ὁ μαγιὸρ Μάνθος κατὰ δεκαεὶ χιλιάδων στρατιωτῶν τοῦ λόρδου Ράγκλαν.

Ἐπενεγκὼν τοῖς Ἄγγλοις σπουδαίας ζημίας, ἀπώλεσε καὶ οὗτος οὐκ ὀλίγους τῶν καπετανέων του, καὶ ἐπὶ τέλους μετὰ δεκάωρον ἄνισον μάχην, εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παραδοθῇ τοῖς ἐχθροῖς μετὰ τῶν ἐναπολειφθέντων καπετανέων του.

Ἀπαχθεὶς αἰχμάλωτος εἰς Ἀγγλίαν, ἐγένετο ἐκεῖ ἀντικείμενον θαυμασμοῦ διὰ τὴν διασαλπισθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ἔξοχον ἀνδρείαν του.

Ἐπελθούσης τῆς εἰρήνης, ἐπεστράφη ὁ Μάνθος μετὰ τῶν λοιπῶν αἰχμάλωτων εἰς Ρωσίαν, ὅπου καὶ ἠτύχησαμεν νὰ τὸν γνωρίσωμεν κατὰ τὴν ἐν Πετροπόλει ὀλιγοχρόνιον διαμονὴν του.

Ὁραῖος, ζωηρὸς γέρων, μᾶς διηγεῖτο, ἐνθουσιωδῶς, ἐπεισόδια τῶν ἐν Κριμαίᾳ μαχῶν. Καὶ ὅταν τῷ ἐλέγομεν : τοὺς χτυπήσατε καλὰ τοὺς Ἐγγλέζους, Κολονέλοι! — «Ναί, παιδί μου, τοὺς χτυπήσαμε τοὺς μασκαράδες» ἀπήντα γαυριῶν καὶ ὀρθῶνων, τὸ ἄλλως ὀλίγον κυρτὸν σῶμά του. Ὅτε δὲ προσελέγομεν : Ναί ! μὰ σᾶς πῆγαν σκλάβους στὴ Λόνδρα». — Ναί ! παιδί μου, μᾶς πῆγαν οἱ ἀναθεματισμένοι», ἀπεκρίνετο πάντοτε, κύπτων τότε περίλυπος τὴν κεφαλὴν καὶ κυρτόνων πλέον τοῦ συνήθους τὸ σῶμα.

Ἐνταῦθα, χάριν χρονολογικῆς τάξεως, θὰ διηγηθῶ τὸ κατόρθωμα τοῦ ναυτικοῦ Παπαχρήστου καὶ κατόπιν, ἐπανερχόμενος εἰς τὰ τοῦ Μπαλακλαβᾷ τάγματα, θὰ διηγηθῶ τὰ περὶ τοῦ λοχαγοῦ Λύκου.

Τὸν Μάρτιον τοῦ 1829, ὅτε τὰ ρωσικὰ στρατεύματα, κατατροπώσαντα τοὺς Τούρκους ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις καὶ τῇ νῦν Βουλγαρίᾳ, ἔφθασαν ὑπὸ τὸν κόμητα Δῆθητζ Ζαβαλκάνσκη εἰς Ἀνδριανούπολιν, ὁ Αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἦλθεν εἰς Βάρνην καὶ ἐπεβίβασθη πολεμικοῦ ἰστιοφόρου πλοίου «οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι», ὅπως ἀποπλευσῆ ἐκεῖθεν εἰς Ὀδησσόν.

Μολονότι ὁ πνέων ἄνεμος ἦν ὑποπτος καὶ ὁ καιρὸς ἐφαίνετο ἥμιστα εὐνοϊκός, ὁ πλοίαρχος οὐδεμίαν, ὡς εἶκός, ἐτόλμησε νὰ κάμῃ παρατήρησιν, ἀλλ' ἀπάρας ἐξῆλθε τοῦ λιμένος καὶ ἀνήχθη εἰς τὸ πέλαγος, ἔχων ἀναπεπταμένα μόνον τὰ κάτω ἰστία.

Μόλις ἀπεμακρύνθη τὸ πλοῖον μερικὰ μίλια τοῦ λιμένος, ἐξερράγη αἰφνης τρικυμία ἐξ ἐκείνων, αἵτινες καὶ ἐν τῇ τρομερᾷ ἐκείνῃ θαλάσῃ εἰσὶ σπανιώταται.

Ἐν μιᾷ στιγμῇ τὸ πλοῖον ἐγένετο ἀνάρπαστον ὑπὸ τῆς θυέλλης καὶ ἐφέρετο μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος ἐπὶ τῶν ἐξηγηριωμένων κυμάτων σχεδὸν ἀκυβέρνητον.

Ἄξιωματικοὶ καὶ ναῦται οὐδὲν ἠδύναντο ἀπέναντι τοῦ φοβεροῦ κακοῦ.

Ἡ παρουσία τοῦ Αὐτοκράτορος ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἠύξανεν ἔτι μᾶλλον τὴν ἐπικρατοῦσαν σύγχυσιν.

Μετὰ πολύωρον ἀγωνιώδη πλοῦν, ἐπελθούσης τῆς νυκτός, ὁ Αὐτοκράτωρ ἠρώτησε, ποῦ εὐρίσκονται καὶ ὁ κυβερνήτης ἀπήντησεν ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ τῷ ὀρίσῃ ἀκριβῶς, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εὐρίσκονται οὐχὶ μακρὰν τοῦ Βοσπόρου καὶ θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον ἂν κατωρθοῦτο νὰ εἰσέλθῃ τὸ πλοῖον εἰς τὰ στενά — ἄλλως, προσέθηκε, θὰ κατασυντριβῇ τοῦτο κατὰ τῶν βραχυδῶν παρὰ τὰ στενά ἀκτῶν.

Ἐνώπιον τοιοῦτου κινδύνου, ὁ λεοντόκαρδος Νικόλαος εἶπε τότε, διὰ τῆς γνωστῆς βροντώδους φωνῆς του, εἰς ἐπήκοον πάντων, τοὺς ἐξῆς ἀξιωμαημονεῦτους λόγους :

« Ἄν ἡ τρικυμία μᾶς ὠθήσῃ εἰς τὰ στενά τοῦ Βοσπόρου, καὶ συνεπῶς κινδυνεύσωμεν νὰ πέσωμεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ἀπαιτῶ ν' ἀνατινάξῃτε τὸ πλοῖον εἰς τὸν ἀέρα, θέτοντες πῦρ εἰς τὴν ἐν τῇ ἀποθήκῃ πυρίτιδα.

» Ἄν δέ τις ἐξ ὑμῶν σωθῇ, νὰ κάμῃ γνωστὸν τῇ Αὐτοκρατεῖρα, ἐν » Περτροπόλει, τὴν τελευταίαν μου ταύτην θέλησιν ».

Μόλις ἐτελείωσε τοὺς λόγους του ὁ Αὐτοκράτωρ, εἰς τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ πλοίου, παρουσιασθεὶς ἐνώπιόν του, λέγει μετὰ θάρρους :

« Ἄν ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης εὐδοκήσῃ νὰ μὲ διορίσῃ κυβερνήτην, νὰ ἀλαμβάνω νὰ φέρω τὸ πλοῖον εἰς λιμένα ρωσσικόν — εἰς Ὀδησσόν » ἢ εἰς Σεβαστούπολιν — καὶ ν' ἀποφύγωμεν οὕτω τὴν ἀνάγκην νὰ ζητήσωμεν σωτηρίαν ἐν τοῖς στενοῖς τοῦ Βοσπόρου ! . . . »

Ἐκπλαγεὶς ὁ αὐτοκράτωρ ἐκ τοῦ εὐθαρσοῦς καὶ ἀποφασιστικοῦ ὕφους τοῦ ἀξιωματικοῦ, ἠρώτησε τὸν κυβερνήτην ποῖος εἶνε.

Ἀκούσας δὲ ὅτι εἶνε ἐκ τῶν ἀρίστων ἀξιωματικῶν — ὁ Λευτενάντ Παππαχρηστός — « Εἶσαι κυβερνήτης ! » τῷ λέγει.

Τότε ἀμέσως ὁ Παππαχρηστός, ὑποκλινόμενος καὶ εὐχαριστῶν, προσλέγει : « Ὡς κυβερνήτης τοῦ πλοίου, παρακαλῶ τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα νὰ κατέλθῃ μετ' ὅλης τῆς συνοδίας εἰς τὴν αἴθουσαν ».

Ὅτε δὲ ὁ Αὐτοκράτωρ, παροξυνθεὶς τῷ εἶπε, πῶς τολμᾷ νὰ τῷ κάμῃ τοιαύτην πρότασιν ;

« Εἶμαι κυβερνήτης, διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀπήντησεν ὁ » Παππαχρηστός, ἐπομένως εἶμαι ἀπόλυτος ἐδῶ ἄρχων. Ἄν δὲν ὑπα-

» κούσητε εἰς τὴν παράκλησίν μου, θὰ ἐκτελέσητε βεβαίως τὴν ἀπαιτήσιν μου, καὶ θὰ κατέλθῃτε τοῦ καταστρώματος. Ἄλλὰ καθικετεῦω τὴν » Ὑμετέραν Μεγαλειότητα νὰ μὴ βραδύνῃ, καθόσον πρόκειται περὶ τῆς » σωτηρίας τοῦ αὐτοκράτορος — καὶ κάθε στιγμῇ εἶνε πολῦτιμος.

Συνειδῶς ὁ νοῆμων Μονάρχης τὸ ὄρθον τῆς ἀπαιτήσεως ὡς καὶ τὸ κρίσιμον τῆς περιστάσεως, κατέλιπε τότε πάραυτα τὸ καταστρώμα τοῦ πλοίου καὶ ἐκλείσθη κάτω μετ' ὅλης τῆς ἀκολουθίας του.

Τότε ὁ Παππαχρηστός, ζητήσας πρῶτον συγγνώμην παρὰ τοῦ κυβερνήτου καὶ ἐξηγήσας αὐτῷ τὴν ἀνάγκην τῆς τοιαύτης διαγωγῆς του, διέταξε ν' ἀνοίξωσιν ὅσα βαρέλια μὲ βούμι ὑπῆρχον, νὰ ἐκτεθῶσι ταῦτα ἐπὶ τοῦ καταστρώματος καὶ νὰ πῶσιν οἱ ναῦται ὅσον ἕκαστος θέλει καὶ δύναται.

Θερμανθέντων οὕτω τῶν ναυτῶν καὶ δυναμένων ἐφεξῆς νὰ ἐκτελῶσι τὰς διδομένας αὐτοῖς διαταγὰς, ἐξ ἄλλου δὲ καὶ τῶν ἀξιωματικῶν ἀνευρόντων, ὡς ἐκ τῆς μὴ παρουσίας τοῦ ὅσον ἀγαπητοῦ τόσον καὶ τρομεροῦ αὐτοκράτορος, τὴν προσήκουσαν ἀταραξίαν, ἤρχισεν ὁ Παππαχρηστός ὑπεράνθρωπον κατὰ τῶν ἐξηγηριωμένων στοιχείων πάλιν, κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἐφάνη ἡ μεγάλη, ἡ ἔκτακτος ναυτικὴ ἀξία του.

Ἀτρόμητος καὶ ἀκατάβλητος ὁ Παππαχρηστός ἐπρόφθανε πανταχοῦ ὅπου ἀπητεῖτο ἐνέργεια, ἐνθαρρύνων, ἠλεκτριζῶν πάντας διὰ τοῦ παραδείγματος καὶ ἐπὶ τέλους, μετὰ πολλὰς προσπαθείας, κατώρθωσε διὰ τῆς θαυμασίας ναυτικῆς πείρας του ν' ἀπομακρύνῃ τῶν ἐπικινδύνων ἀκτῶν τὸ πλοῖον καὶ νὰ τῷ δώσῃ κατάλληλον ὀπισθοῦν διεύθυνσιν.

Τὴν ἐπιούσαν ὅτε ἡ θυέλλα ἐκόπασε κατὰ τι, ὁ αὐτοκράτωρ ἔστειλεν ἐπάνω ἕνα τῶν ὑπάσπιστων του νὰ ἐρωτήσῃ τὸν κακὸν πάπαν, ὡς λογοπαίζων μὲ τ' ὄνομα, εἶπεν : « ἂν δύναται ν' ἀνέλθῃ εἰς τὸ κατάστρώμα ».

Ὅχι ! ἀπήντησεν ὁ Παππαχρηστός τῷ ὑπάσπιστῇ. — Ὅθ' ἔλθω ἐγὼ ὁ ἴδιος νὰ παρακαλέσω τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἔλθῃ ἐπάνω ὅταν θὰ εἶνε τοῦτο δυνατόν.

Πράγματι, μετὰ τριάκοντα ὥρων φοβερὸν πλοῦν, καὶ ὅτε ἐξέλιπε πλέον πᾶς κίνδυνος, κατελθὼν ὁ Παππαχρηστός εἰς τὴν αἴθουσαν, ἐζήτησε παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος συγγνώμην, λέγων : « Ἦτο ἀνάγκη, Μεγαλειότητε, νὰ γείνη ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐτόλμησα νὰ κάμω ! Εἶσθε μέγας Μονάρχης, ἀλλὰ δὲν εἶσθε ναυτικός. Ἡ παρουσία τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἠύξανε τὴν ἐκ τοῦ τρομεροῦ κινδύνου συγκίνησιν πάντων ἡμῶν. Οἱ ναῦται εἶχον ἐστραμμένα τὰ βλέμματά των πρὸς τὸν Τσάρον καὶ προσεπάθουν νὰ ἐκτελῶσι τὰς ὑμετέρας καὶ οὐχὶ τὰς ἰδικὰς μας διαταγὰς. »

«Τώρα ό κίνδυνος παρήλθε, τό πλοϊόν έχει τακτικήν διεύθυνσιν και παρακαλώ τήν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα ν' ανέλθῃ εἰς τό κατάστροφωμα, ὅπου μετά τινος ὥρας θά ἔχω τήν εὐτυχίαν νά τῇ δείξω τό Φειδονῆσι, ἀπέχον τῆς Ὀδησσοῦ ἐξήκοντα μίλια.»

«Καλά ἔκαμες! τῷ ἀπήντησεν ό μέγας ἀληθῶς Μονάρχης ἐκεῖνος. Ὁχι μόνον σέ συγχωρῶ, ἀλλά και σοί εἶμαι εὐγνώμων, πλοίαρχε Παππαχρήστε!» Μετ' ὀλίγας δέ ὥρας, ὅτε πράγματι ἐφάνη τό Φειδονῆσι, ἐνηγκαλίσθη ό Αὐτοκράτωρ περιχαρῆς τόν Παπαχρήστον ἐπὶ τοῦ καταστρώματος και τόν ὠνόμασεν ὑποναύαρχον. Ὅτε δέ τέλος ἠγκυροβόλησε τό πλοϊόν ἐν τῷ λιμένι τῆς Ὀδησσοῦ, τόν προσηγόρευσε ναύαρχον και τόν παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ, ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ του ἀμάξῃ, εἰς Πετροῦπολιν.

Ἐν Πετροῦπόλει ό Αὐτοκράτωρ μετέθεσε τόν ναύαρχον Παππαχρήστον ἐκ τοῦ στόλου τῆς Μαύρης Θαλάσσης εἰς τόν τῆς Βαλτικῆς και τόν διώρισε μέλος τοῦ ναυαρχείου. Σπανίως δέ παρήρξατο ἡμέρα χωρὶς νά ἴδῃ τόν σωτήρᾳ του, ὡς τόν ἀπεκάλει πάντοτε.

Μετριόφρων εἰς ἄκρον, αὐστηροῦ κ' ἐντιμοτάτου χαρακτήρος, ἀπειποιήθη ό Παππαχρήστος νά δεχθῇ ὑψηλὰς προσφερθείσας αὐτῷ θέσεις και προὔτιμησε νά μείνῃ ἀφανῆς, ὠφέλιμος ἐργάτης τοῦ καθήκοντος.

Ἀκμαῖος ἔτι γέρων, ἀπεβίωσε τὰς παραμονὰς τοῦ κριμαϊκοῦ πολέμου, και, κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν, ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐταῖς τοῦ πεφιλημένου τοῦ Αὐτοκράτορος. Καί ἰδοῦ πῶς:

Ἄναχωρῶν ἐκ τοῦ Χειμερινοῦ Παλατίου ἀπὸ χορόν, περὶ τό μεσονύκτιον, ἔπεσε κατερχόμενος τήν μεγάλην κλίμακα ἀπόπληκτος ό γέρων ναύαρχος.

Πληροφορηθεὶς ἀμέσως ό Αὐτοκράτωρ τό θλιβερόν συμβάν, κατήλθεν ἐσπευσμένως και λαβῶν, ό γίγας αὐτός, τόν μικρόσωμον γέροντα εἰς τὰς ἀγκάλας του, τόν ἔφερον ἐπάνω εἰς τὰ αὐτοκρατορικά δωμάτια. Διατάξας νά παύσωσιν ἀμέσως αἱ μουσικαὶ και ό χορός, προσεκάλεσε τοὺς ἰατροὺς του, και σχίσας τὰ ἐνδύματα τοῦ Παππαχρήστου, ἔκαμιν ό ἴδιος ἐντριβὰς ἐπὶ τοῦ στήθους και τῆς καρδιακῆς χώρας τοῦ φίλου του.

Ἄλλ' εἰς αὐδὲν αἱ ἐντριβαὶ και αἱ ἐνεργηθεῖσαι ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ἀφαιμάξεις ὠφέλησαν. Ὁ θνήσκων θαλασσομάχος ἠνέφξε διὰ μίαν στιγμὴν τοὺς ὀφθαλμούς του, ἠτένισε τόν καθήμενον πλησίον τοῦ Αὐτοκράτορα, τῷ προσεμεϊδίασεν ἑλαφρῶς και ἐξέπνευσεν.

Ἐπανερχόμενος νῦν εἰς τὰ τάγματα τοῦ Μπαλακλαβᾶ, θά διηγηθῶ τό κατόρθωμα τοῦ ἐτέρου Ἑλληνοσ στρατιωτικοῦ, τοῦ μεγάλου Μιχαῆ Λύκου.

Ἐν τούτοις κρίνω ἐπάναγκες ν' ἀναφέρω ὅτι τὰ δύο ταῦτα ἀνδραγα-

θήματα εἶχον διηγηθῆ ἄλλοτε, πρὸ δεκαπενταετίας περίπου, ἐν Λιθόρνῃ τῆς Ἰταλίας, τῷ σοφῷ Σπυρίδωνι Ζαμπελίῳ και νομίζω ὅτι ἔγραψε τότε ό ἀείμνηστος ἐκεῖνος ἀνὴρ περὶ τούτων εἰς Ἀθήνας, ὥστε πιθανὸν νά ἐδημοσιεύθησαν και νά τυγχάνωσιν εἰς τινὰς γνωστά.

Κατὰ τό 1836 ό αὐτοκράτωρ Νικόλαος κατέβη εἰς τήν μεσημβρινὴν Ρωσσίαν πρὸς ἐπιθεώρησιν τοῦ στρατοῦ.

Ἐν Κριμαίᾳ μεταξὺ ἄλλων τῷ παρουσιάσθησαν και τὰ ἑλληνικὰ τοῦ Μπαλακλαβᾶ τάγματα.

Μετὰ τήν ἐπιθεώρησιν ἐνός ἐξ αὐτῶν, εὐχαριστηθεὶς ό Αὐτοκράτωρ ἐκ τοῦ λαμπροῦ τῶν στρατιωτῶν και τῶν ἀξιωματικῶν παραστήματος, προσεκάλεσε τοὺς τελευταίους κύκλῳ ἑαυτοῦ και κατὰ τό εἰωθὸς, ἠρώτησεν ἐνός ἐκάστου τό ὄνομα.

Πρῶτος ἐρωτηθεὶς ἀπήντησεν ό Μαγιόρος ὅτι ὀνομάζεται Λύκος, κατόπιν ό δεύτερος ἀξιωματικός, ό τρίτος και τρεῖς ἔτι ἀξιωματικοὶ ἀπήντησαν τό αὐτό ὄνομα.

Παρέξηγῆσας ό Αὐτοκράτωρ τό πρᾶγμα, ἐσκυθρόπασε και στραφεὶς πρὸς τόν διοικητὴν τοῦ τάγματος, ἠρώτησεν ἀποτόμως: πῶς συμβαίνει νά φέρουν πάντες οἱ ἐρωτηθέντες ἀξιωματικοὶ τό αὐτό ὄνομα;

— Εἰσὶν υἱοὶ μου, Μεγαλειότατε, καθὼς και οἱ ἕτεροι οὗτοι τρεῖς, ἀπήντησεν ό γέρων Μαγῆρ Λύκος, δεικνύων και τρεῖς ἄλλους ἀξιωματικούς.

— Πῶς! τῷ λέγει τότε ό Αὐτοκράτωρ, ἔχεις ἐννέα υἱοὺς παλλημαράδες εἰς τό τάγμα σου! Σέ συγχαίρω! εὐγε!

— Ἐχω ἐν διαφοροῖς ἐκπαιδευτηρίοις και ἐν τῇ οἰκίᾳ μου και ἄλλους ἐπτὰ υἱοὺς, διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Μεγαλειότητός Σου.

— Δεκαεξ' υἱοὺς! Καὶ πόσας ἔλαβες συζύγους;

— Μίαν, Μεγαλειότατε, και χάρις τῷ Θεῷ τὴν ἔχω ἀκόμη.

— Πόσων ἐτῶν εἶσαι;

— Ἐξήκοντα ὀκτώ, Μεγαλειότατε!

— Πόσων ἐτῶν εἶνε ἡ σύζυγός σου;

— Πεντήκοντα τεσσάρων;

— Καὶ ό τελευταῖος υἱός σου;

— Δέκα ἐτῶν.

— Εὐγε σοῦ και τῆς συζύγου σου!—Ποῖος εἶνε ό πρεσβύτερος τῶν υἱῶν σου;

— Οὗτος, ό λοχαγός Κωνσταντίνος.

— Σοὶ δίδω τὴν θέσιν τοῦ πατρός σου, λέγει τότε ό Αὐτοκράτωρ τῷ τελευταίῳ.—Σέ ὀνομάζω ταγματάρχην και διοικητὴν τοῦ τάγματος. Σὺ δέ, συνταγματάρχα Λύκε! ν' ἀποσυρθῆς τῆς ὑπηρεσίας και νά ἴσω

χάσης! Είργασθης ἄρκετὰ καὶ λίαν ἐπιτυχῶς, ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις.

Σοὶ χορηγῶ, ὡς σύνταξιν, τὸν μισθὸν σου διπλάσιον.

Σὲ συγχαίρω καὶ πάλιν καὶ θὰ σ' ἐπισκεφθῶ κατ' οἶκον. Θέλω νὰ ἴδω τὴν σύζυγόν σου καὶ ὅλους τοὺς υἱούς σου.

Τοῦτο καὶ ἐπραξε τότε ὁ μέγας ἐκεῖνος Μονάρχης πρὸς μεγάλην τῆς οἰκογενείας Λύκου καὶ ὅλων τῶν καπεταναίων χαράν.

Μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν, τὸ 1844, εἰς τῶν υἱῶν τοῦ γέρω-Λύκου, ὁ Μιχαὴλ Λύκος, ὑπηρετῶν ἐν τῷ τακτικῷ στρατῷ, εὐρέθη διοικητῆς λόχου ἐν Καυκάσῳ καὶ φρούραρχος μικροῦ ὄχυρώματος, ὀνομαζομένου Μιχαηλόφσκογιε, ὅτε κατήλθεν ἐκ τῶν ὁρέων του εἰς τὴν πεδινήν Τσετονήαν ὁ φοβερός Σιαμὴλ ἐπὶ κεφαλῆς δέκα χιλιάδων ἰππέων, ἕξ χιλιάδων πεζῶν καὶ μιᾶς πλήρους πυροβολαρχίας.

Στρατὸς τοσοῦτος Κιρκασίων οὐδέποτε εἶχεν εὐρεθῆ συνηγμένος εἰς ἓν σημεῖον ἕως τότε, ἀλλ' οὔτε κατόπιν καθ' ὅλον τὸν ἐξηκονταετῆ ἐκεῖ πόλεμον.

Σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας τοῦ Κιρκασίου Ἰμάμη ἦτο νὰ εἰσελάσῃ εἰς τὴν Καμπαρδὰ καὶ νὰ ἐπαναστατήσῃ τοὺς ὑποταγέντας ἤδη τότε Καμπαρδίνους, ἀποτελοῦντας τὴν πολυαριθμοτέραν καὶ μαχιμωτέραν πασῶν τῶν ἐπὶ τοῦ Καυκάσου φυλῶν.

Ἄν τὸ ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς φυλῆς ταύτης σχέδιον τοῦ Σιαμὴλ ἐπετύγχανεν, ἤθελον ἀναποφεύκτως ἐξεγερθῆ πᾶσαι αἱ κατακτηθεῖσαι τοῦ Καυκάσου χῶραι καὶ οἱ Ρῶσοι θὰ ἔχανον τοὺς καρποὺς τεσσαρακονταετοῦς ἤδη τότε δεινοῦ πολέμου καὶ θὰ εὕρισκοντο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπιδιώξωσι τὴν ἐκ νέου, οὕτως εἰπεῖν, καθυπόταξιν τῶν ἐκεῖ φυλῶν.

Διεσκορπισμένοι ὁ ρωσικὸς στρατὸς εἰς διάφορα ἐν τῇ ἀπεράντῳ τοῦ Καυκάσου χῶρα σημεῖα, δὲν ἠδυνήθη κατὰ τὴν αἰφνίδιον τοῦ Σιαμὴλ ἐμφάνισιν νὰ συγκεντρωθῆ ἀμέσως εἰς ἀρκούντως ἰσχυρὸν κατ' αὐτοῦ σώμα.

Ὡς ἐκ τούτου προὔχρει ὁ Σιαμὴλ ἀνενόχλητος μέχρι τοῦ σημείου, ὅπου εὗρεν ἐνώπιόν του τὸ μικρὸν φρούριον Μιχαηλόφσκογιε μὲ τὴν ἐκ 250 ἀνδρῶν φρουράν του, ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Μιχαὴλ Λύκον.

Στρατοπεδεύσας ἐκτός βολῆς πυροβόλου ἀπὸ τὸ φρούριον, ἐμήνυσε ὁ Σιαμὴλ τῷ φρουράρχῳ νὰ παραδοθῆ ἀμέσως ἄνευ ἀναβολῆς τινος μεθ' ὅλης τῆς φρουρᾶς.

Εἰς τὸ μήνυμα τοῦτο, ἀπαντήσαντος τοῦ Μιχαὴλ Λύκου διὰ τῶν πυροβόλων, διέταξεν ὁ ἐξοργισθεὶς ἀρχηγὸς τῶν Κιρκασίων γενικὴν κατὰ τοῦ φρουρίου ἐφοδον, ἥτις καὶ ἤρχισεν ἀμέσως τρομακτικῆ, λυσσώδους.

Ἐνῷ τὸ πυροβολικὸν τοῦ ἐχθροῦ προσέβαλεν ἀδιακόπως τὰ τεῖχη, οἱ πεζοὶ Κιρκάσιοι, ἀναρριχώμενοι εἰς διάφορα ἐπὶ τῶν τειχῶν σημεῖα, εἰσεπήδων μανιώδεις ἐντὸς τοῦ φρουρίου καὶ ἐκεῖ ἐφόνευον καὶ ἐφονεύοντο ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Λύκου, τοὺς ὁποίους ἐπολλαπλασίαζεν ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ πανταχοῦ παρουσία τοῦ ἀρχηγοῦ των.

Δύο ἡμερονύκτια διήρκεσεν, ἄνευ ἐλαχίστης διακοπῆς, ἡ τρομερὰ ἐκεῖνη μάχη.

Τὴν πρωίαν τῆς τρίτης ἡμέρας ὁ Λύκος, φέρων ἤδη πολλὰς πληγὰς, εἶχε μόνον 98 ἀνδρας καὶ ἕξ αὐτῶν τετραυματισμένους τοὺς πλείστους.

Τότε διαγνοὺς ἀρχὰς ρηγμάτων ἐπὶ τῶν τειχῶν καὶ προβλέπων τὴν ταχείαν, ἀναπόφευκτον καὶ ἀθρόαν τῶν ἐξηγριωμένων ἐχθρῶν εἰσβολὴν, ἔστη καὶ εἶπε πρὸς τοὺς περιστοιχοῦντας αὐτὸν στρατιώτας :

«Εἶνε ἀδύνατον, ἀδελφοί μου, νὰ ὑπερασπίσωμεν περαιτέρω τὸ φρούριόν μας! τὰ τεῖχη ἀρχίζουσι νὰ κρημνίζονται καὶ οἱ ἄγριοι ἐχθροὶ θὰ εἰσορμήσωσιν εἰς αὐτὸ μετ' ὀλίγον.—Ἐμείναμεν ὀλίγοι, εἴμεθα πληγωμένοι σχεδὸν πάντες, ἀπεκάμομεν καὶ δὲν δυνάμεθα ν' ἀντιστῶμεν.— Ἄλλὰ δὲν ἔπεται βεβαίως ὅτι καὶ θὰ παραδοθῶμεν! . . . Ἡξεύρομεν τί περιμένει τοὺς αἰχμαλώτους τοῦ Σιαμὴλ! . . . ὄνειδος καὶ βασανιστήρια θηριώδη! . . . Ἐν τῇ ὑπογείῳ ἀποθήκῃ ἔχομεν μεγάλην ποσότητα πυρίτιδος! Ὄταν εἰσορμήσωσιν οἱ ἐχθροὶ, ἡμεῖς θ' ἀποσυρθῶμεν μαχόμενοι πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀποθήκης.—Εἰς ἕξ ὑμῶν θὰ κατέλθῃ εἰς αὐτὴν καὶ εἰς τὴν διαταγὴν μου, τὴν ὁποῖαν θὰ δώσω ἐκ τῆς ὀπῆς πυροβολῶν τὴν καταλληλοτέραν στιγμὴν διὰ πιστολλοῦ, θὰ θέσῃ πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα καὶ θ' ἀποθάνωμεν οὕτως ὅλοι ἐντίμως ὑπὲρ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Τσάρου καὶ τῆς ἁγίας Ρωσσίας, καταστρέφοντες χιλιάδας τῶν ἀπίστων ἐχθρῶν μας! . . .

Πολλοὶ τῶν ἀνδρείων στρατιωτῶν προσεφέρθησαν νὰ ἐκτελέσωσι τὴν διαταγὴν τοῦ ἡρωικοῦ ἀρχηγοῦ, ἀλλ' οὗτος ἀνέθηκε τὴν ἐκτέλεσιν εἰς ἓνα ἐξ ὅλων—τὸν Ἀρχὴπ Ὀσηποφ—πρῶτον κατὰ τὴν σειρὰν στρατιώτην τοῦ λόχου του.

Ὁ Ἀρχὴπ Ὀσηποφ λοιπὸν ἀπεσύρθη ἀμέσως, καὶ κατελθὼν εἰς τὴν ἀποθήκην κρατῶν ἀνημμένην θρυαλλίδα ἐπερίμενε τὴν διαταγὴν τοῦ λοχαγοῦ.

Μετ' ὀλίγον ἤρχισαν εἰσελαύνοντες διὰ τριῶν συνάμα ρηγμάτων οἱ ἐχθροὶ καὶ μεθ' ὀρμῆς καὶ ἀγρίων ἀλαλαγμῶν ἐρρίπτοντο κατὰ τῆς δρᾶκὸς τῶν ἡρωικῶν τοῦ Λύκου στρατιωτῶν, οἵτινες ἀμυνόμενοι ὠπισθοχώρουν ἐν ταύτῳ πρὸς τὸν ὑπόγειον τῆς πυρίτιδος ἀποθήκην, ἐφ' ἧς καὶ ἔστησαν περὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν.

Ὅτε δὲ εἶδεν ὁ Λύκος ὅτι εἰσώρμησεν εἰς τὸ φρούριον ἀρκετὸς ἀριθμὸς Κιρκασίων, ἔδωκε διὰ τῆς ὀπῆς τὴν διαταγὴν καὶ μετὰ μίαν στιγμὴν ἐρείπια μόνον καὶ ἠκρωτηριασμένα πτώματα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ φρουρίου ἔκειντο καὶ ὁ Σιαμὴλ ἀπώλεσεν ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας ἀνδρῶν.

Δύο ἐκ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Λύκου, εὐρεθέντες κατόπιν τετραυματισμένοι μεταξὺ τῶν ἐρείπιων καὶ ἐπιζήσαντες ὡς ἐκ θαύματος, κατέθηκαν τὰ ἐν τῷ φρουρίῳ πρὸ τῆς ἀνατινάξεως διατρέξαντα.

Ἡ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας παρεμπόδισις τῆς πορείας τοῦ ἔχθρου, ἔδωκεν τούτοις τοῖς Ρώσοις καιρὸν νὰ συγκεντρωθῶσιν. Πληροφορηθεὶς ὁ Σιαμὴλ, ἀμέσως μετὰ τὸ ἀπροσδόκητον τρομερὸν συμβάν, ὅτι ὁ στρατηγὸς Φρένηταχ ἐπὶ κεφαλῆς ἰσχυροῦ σώματος στρατοῦ σπεύδει πρὸς συνάντησίν του, ἔκρινε καλὸν νὰ μὴ τὸν περιμείνῃ, ἀλλ' ἀπάραις ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ ἔσπευσε νὰ κρυβῆ ἐντὸς τῶν ἀπροσίτων τῆς Μαύρης Τσετονιάς ὀρέων, ἔνθα εἶχε τὴν ἔδραν του.

Ὡμολογήθη τὴν ἐποχὴν ἐκείνην παρὰ πάντων, ὅτι ὁ Μιχαὴλ Λύκος, ἀνατρέψας διὰ τοῦ ἠρωϊκοῦ κατορθώματός του τὰ σχέδια τοῦ Σιαμὴλ, ἀπήλλαξε τὸ Κράτος μεγάλων, ἀνυπολογίστων καὶ ἴσως ἀνεπανορθώτων ζημιῶν.

Ὁ Ἀυτοκράτωρ Νικόλαος, μαθὼν τὸ γεγονός, ἐξέδωκεν οὐκ ἄξιον, τὸ ὁποῖον τιμᾶ ὅσον τοὺς ἥρωας ἐκείνους ἀξιωματικούς καὶ στρατιώτας, τὸσον καὶ τὸ μεγαλόφρονά ἐκείνον Μονάρχην.

Κατὰ τὸ διάταγμα τοῦτο, ἡ θέσις τοῦ πρώτου κατὰ τὴν σειρὰν στρατιώτου, ἐν τῷ πρώτῳ λόχῳ τοῦ πρώτου τάγματος τοῦ συντάγματος τοῦ πεζικοῦ, τοῦ Τενγηνόκ, θέσις, τὴν ὁποίαν κατεῖχεν ὁ Ἀρχὴπ Ὁσηποφ, μένει διὰ παντὸς κενή.

Κατὰ δὲ τὸ ἑσπερινὸν προσκλητήριον, ὁ λοχίας καλεῖ εἰσέτι, πάντοτε πρῶτον, τὸν Ἀρχὴπ Ὁσηποφ καὶ ὁ κατέχων τὴν δευτέραν ἐν τῷ λόχῳ θέσιν στρατιώτης, ἀπαντᾷ : Ἀπὼν ! « Ἐπεσεν ὑπὲρ τῆς δόξης τῶν ρωσικῶν ὄπλων, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ γενναίου λοχαγοῦ Λύκου ».

Τοῦτο τελεῖται κάθε ἑσπέραν καὶ θὰ τελῆται εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, ἐνὸς θὰ ὑπάρχη καὶ ἡ Ρωσσία.

Ἐπὶ τοῦ ἠρωϊκοῦ τούτου κατορθώματος ἐγράφη ὑπὸ τοῦ συγγραφέως Κόμητος Σολλογοῦμπ, συγκινητικώτατον ὄραμα, τὸ ὁποῖον παρίστατο ἄλλοτε ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐν Τυφλίδι τῆς Γεωργίας καὶ ἐν ἄλλαις τοῦ Καυκάσου πόλεσιν.

Μετὰ τὰ δύο ταῦτα τῶν Ἑλλήνων κατορθώματα, σᾶς παρακαλῶ νὰ λάβητε ὑπομονὴν ν' ἀκούσητε καὶ δύο ἀνέκδοτα, ἔχοντα κάπως σχέσις

μὲ τ' ἀνωτέρω καὶ ἀφορῶντα εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ρώσων ἄλωσιν τῆς Βάρνης καὶ τὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην βραχεῖαν διαμονὴν ἐν Ὁδησσῷ τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου.

Τὴν εἰδήσιν τῆς ἀλώσεως τῆς Βάρνης, μὴ ὑπαρχόντων τότε τηλεγράφων, ἔφερον εἰς Βαρσοβίαν πρὸς τὸν Μέγα Δούκα Κωνσταντῖνον, ἀδελφὸν τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου, τοποτηρητὴν τῆς Πολωνίας, ἕκτακος ταχυδρόμος.

Ἐπὶ τῇ χαρμυσύνῳ εἰδήσει ὁ Μ. Δουξ ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ χορὸν καὶ διέταξε διὰ τὴν ἑσπέραν γενικὴν τῆς Βαρσοβίας φωταγωγίαν.

Κατὰ τὸν χορὸν, ἀριστοκράτης Πολωνός, ἐχθρικῶς τοῖς Ρώσοις διακείμενος, ἔλεγεν ἐν ταῖς αἰθούσαις αὐταῖς τοῦ Μεγάλου Δουκὸς ὅτι ἡ εἰδήσις τῆς ἀλώσεως τῆς Βάρνης δὲν ἦτον ἀκριβὴς καὶ ἡ διαταχθεῖσα ἐπὶ τῇ δῆθεν ἀλώσει ἑορτὴ ἦτο οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἀπάτη ἀναιδής.

Τοὺς λόγους τούτους μαθὼν ἀμέσως, τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ὁ Μέγας Δουξ, ἀπεφάσισε νὰ τιμωρήσῃ τὸν ὑβριστὴν κατὰ τρόπον ὄλως ἰδιαιτερον.

Τὴν πρωίαν τῆς ἐπιούσης ἡμέρας, πρὸ τῆς θύρας τοῦ μεγαλοπρεποῦς μεγάρου τοῦ εὐπατρίδου Πολωνοῦ, ἔστη μικρὰ ταχυδρομικὴ ἄμαξα, φέρουσα ἀνώτερον ἀξιωματικὸν καὶ δύο ὑπαξιωματικούς τῆς χωροφυλακῆς.

Ὁ ἀξιωματικὸς πηδήσας τῆς ἀμάξης καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ μέγαρον, προσεκάλεσε τὸν ἀριστοκράτην, μόλις ἀφυπνισθέντα νὰ κατέλθῃ ἀμέσως καὶ νὰ λάβῃ θέσιν ἐν τῇ ἀμάξῃ ὅπως κάμῃ, κατὰ διαταγὴν τοῦ Μεγάλου Δουκὸς, ἕνα λίαν χρήσιμον καὶ ἀρκετὰ μακρυνὸν περίπατον.

Ἡ διαταγὴ ἦν ἐπείγουσα καὶ ὁ κύριος τοῦ μεγάρου, νεκρὸς μᾶλλον ἢ ζῶν, ἐδέησε νὰ ὑπακούσῃ ἀμέσως καὶ νὰ λάβῃ μεταξὺ δύο χωροφυλάκων θέσιν ἐν τῇ ἀμάξῃ, ἧτις καὶ ἀνεχώρησεν εὐθύς.

Οἱ δύο συνοδοὶ χωροφύλακες, ἐκτελοῦντες αὐστηρὰν τοῦ Μεγάλου Δουκὸς διαταγὴν, ἐφέροντο μετὰ μεγάλου σεβασμοῦ πρὸς τὸν ταξειδιώτην, τῷ ἐπρομήθευον ἄφθονα καὶ ἐκλεκτὰ πάντα τὰ πρὸς τροφήν, ἀλλ' ὡς ἰχθύς ἄφωνοι οὐδὲν εἰς τὰς ἐρωτήσεις του ἀπήντων, οὔτε εἰς ἄλλον τινὰ ἐσυγχώρουν νὰ τὴν πλησιάσῃ.

Τοιοῦτοτρόπως, διασχίζων ὁ Πολωνός μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος ἀπεράντους, ἐπὶ πολλὰ ἡμερονύκτια, ἐκτάσεις, ἠγγύει ἀπολύτως ποῦ φέρεται.

Ἐπὶ τέλους, τὴν πρωίαν τῆς δεκάτης τετάρτης ἡμέρας, ἡ ἄμαξα εἰσήλθεν εἰς πόλιν παράλιον, καὶ ἔστη πρὸ τῆς θύρας φρουραρχείου.

Ὁ φρούραρχος λαβὼν γῶσιν τῆς διαταγῆς καὶ τῶν ὀδηγιῶν τοῦ Μεγάλου Δουκὸς, ἐδέχθη ἀμέσως μετὰ πολλῶν τιμῶν τὸν εὐπατρίδην Πο-

λωνόν, τὸν ἐφιλοξένησε μεγαλοπρεπῶς, τῷ προσέφερε πλουσιώτατον φόρεμα καὶ μετὰ μεσημβρίαν τὸν περιήγαγεν ἐφ' ἀμάξης καθ' ὄλην τὴν πόλιν, λέγων αὐτῷ πολλάκις — αὐτὴ εἶνε ἡ Βάρνα, κύριε — καὶ δεικνύων ὅτι ἡ πόλις, ὡς καὶ τὸ φρούριον κατεῖχοντο ὑπὸ τῶν Ρώσων καὶ μόνῃ ἡ ρωσικὴ σημαία ἐκυμάτιζε πανταχοῦ.

Τὴν ἐσπέραν, μετὰ λαμπρὸν γεῦμα, ὁ φρούραρχος ἐχορήγησε τῷ ξένῳ του μιᾶς νυκτὸς ἀνάπαυσιν καὶ τὴν ἐπιούσαν τὸν ἐξαπέστειλε διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ καὶ τοῦ αὐτοῦ τρόπου, ὀπίσω εἰς Βαρσοβίαν, ὅπου ἀφέθη ἐντελῶς ἐλεύθερος.

Ἐν Βαρσοβίᾳ ὁ ἀκούσιος περιηγητὴς, μετὰ τὸ τρομερὸν ἐνὸς περιποιοῦ μὴνός ταξείδιον, ἔμεινε κεκλεισμένος ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, ἐν τῇ οἰκίᾳ του, ὅπως ἀναπαυθῆ καὶ συνέλθῃ.

Ὅταν δὲ ἐπὶ τέλους ἐφάνῃ ἐκ νέου ἐν τῇ πόλει, ἐκήρυττεν αὐθόρμητως πανταχοῦ, ὅτι οὐχὶ μόνον τὴν Βάρναν ἀλλὰ καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν Κωνσταντινούπολιν κατέχει ρωσικὸς στρατός. Σκληρὰ, ἀλλ' εὐφυῆς τιμωρία! . . .

Τὸ δεῦτερον ἀνέκδοτον ἀφορᾷ εἰς Ἑλληνα ἐκ Πελοποννήσου, τὸν Γεώργιον Ξενόπουλον.

Ὁ Ἑλλὴν οὗτος εὕρισκόμενος ἐν Ὀδησσῷ, κατὰ τὴν ἐκεῖ ὀλιγοήμερον διαμονὴν τοῦ Ἀυτοκράτορος Νικολάου, ὑπῆγε καὶ ἔστη μετὰ τοῦ πληθους, ἐνώπιον τοῦ προσωρινοῦ ἀνακτόρου, ὅπως ἴδῃ τὸν λαοφιλεῖ Ἀνακτα.

Ἄνῃρ ἐκτάκτου καλλονῆς, φέρων δὲ καὶ τὸ ἔθνικόν ἐνδυμα, προσεῖλκυσε τοῦ Μονάρχου τὴν προσοχὴν ὁ Ξενόπουλος καὶ προσεκλήθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Ἀνάκτορον, ὅπου παρουσιασθεὶς ἐνώπιον τοῦ Ἀυτοκράτορος, ἐγένετο ἀντικείμενον θαυμασμοῦ, διὰ τὸ ἀρρενωπὸν κάλλος καὶ τὴν μεγαλοπρεπή του ἀφέλειαν.

Διερμηνευόντων τῶν ἐκ τῆς ἀκολουθίας Ἑλλήνων, Α. Στούρζα καὶ Α. Νέγρη, ὁ Ἀυτοκράτωρ ἀπηύθυνε τῷ Ξενοπούλῳ πολλὰς ἐρωτήσεις, μαθὼν δὲ ὅτι εἶνε πτωχός, καὶ ἤλθεν εἰς Ὀδησσὸν πρὸς ἐντάμωσιν τοῦ ἀδελφοῦ του, καφεπώλου, εἶπε νὰ τὸν ἐρωτήσωσιν, ἂν θέλῃ νὰ ὑπάγῃ εἰς Πετροῦπολιν, «νὰ τὸν κάμῃ ἄνθρωπον.!»

Εἰς τοῦτο ὁ ὑπερήφανος Μωραΐτης ἀπήντησε λέγων. «Ἄμ' τί, μὴ δὰ εἶμαι ἐγὼ τώρα γαΐδαρος!»

Εἰς δεινὴν εὐρέθησαν τότε θέσιν ἐκ τῆς ἀπαντήσεως ταύτης ὁ Στούρζας καὶ ὁ Νέγρης καὶ ἐδίσταζον νὰ τὴν μεταδώσωσι τῷ Ἀυτοκράτορι. Ἄλλ' ὁ ὀξύδερκὴς Νικόλαος ἐννοήσας ὅτι κάτι συνέβη, ἀπήτησε νὰ τῷ μεταφέρωσι κατὰ γράμμα τὴν ἀπάντησιν τοῦ Ἑλλήνου.

Λαβὼν δὲ γνῶσιν ταύτης ἐγέλασε καὶ διέταξε νὰ τῷ εἴπωσι ὅτι οὐδὲν δόλως διενοήθη νὰ τὸν προσβάλλῃ καὶ λυπεῖται πολὺ ὅτι παρεξηγήθη ἢ ἐρώτησις ἦν τῷ ἀπέτεινε.

Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο ὅτι ὁ Ξενόπουλος ἀνεχώρησεν ἐξ Ὀδησσοῦ εἰς Πετροῦπολιν ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ Ἀυτοκράτορος, καὶ κατετάχθη, ὡς ὑπαξιωματικὸς, ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ φρουρᾷ.

Ἄλλὰ δὲν ἠδυνήθη ὁ ταλαίπωρος ν' ἀνθέξῃ πλέον τῶν δύο ἐτῶν εἰς τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας ἀπαιτήσεις τῆς ὑπηρεσίας καὶ εἰς τὴν τραχύτητα τοῦ κλίματος καὶ ἀπέθανε φθισικὸς.

Τὸ ἐκ τῆς δριμύτητος τοῦ κλίματος τέλος τοῦ ὠραίου Πελοποννησίου μοι ἔφερον εἰς τὴν μνήμην στίχους γραφέντας ἐν λευκώματι Ἑλληνίδων ἐν Πετροῦπόλει, ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ Α. Σούτσου, κατὰ τὴν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ἐκεῖνη διαμονὴν του.

Τοὺς στίχους τούτους ἀπαγγέλλων ἐνώπιον ὑμῶν, Κυρία καὶ Κύριοι, περαίνω δι' αὐτῶν τὴν ὁμιλίαν μου:

Ἐνεάμηνος χεიმῶν σου, ὄχθη σκυθρωπῆ τῆς Νέβας,
Μοῦ ἐκράτησε τὸ αἷμα παγωμένον εἰς τὰς φλέβας . . .
Καὶ τοῦ φλογεροῦ σου θεροῦ τὰς ὑστερινὰς ἡμέρας,
Ἑλληνίδας αὐταδέλφας ἀπαντήσας τὸ ἐσπέρας
Εἰς τὰς ἄμμουσ σου ἀνθούσας. — ὦ, ἐφάναξα, τί κρῖμα!
Νὰ μαραίνονται τοιαῦτα ρόδα εἰς τοιοῦτον κλίμα . . .

Π. Γουμαλίε.

ΠΕΡΙ ΝΟΤΑΡΙΩΝ

Παρά τῷ συμβολαιογράφῳ Ἀθηνῶν Β. Λαμπρούλη διεσώθησαν λείψανα ἀρχαίων νοταρίων Ἀθηναίων τοῦ XVIII αἰῶνος· μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Β. Λαμπρούλη περιήλθον τῇ κατοχῇ τοῦ συμβολαιογράφου Δ. Βουζίκη, ὅστις τῇ ἀξιεπαίνῳ ἐπεμβάσει καὶ τῇ διαταγῇ τοῦ ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης, παρέδωκέ τινα αὐτῶν, τὰ παλαιότερα, τῇ ἱστορικῇ καὶ ἐθνολογικῇ ἐταιρείᾳ, παρ' ἣ ἤδη ἀπόκεινται. Εἶνε ἐξήκοντα συμβόλαια συνταχθέντα ἐν ἔτεσι 1749—1764 ὑπὸ τῶν νοταρίων Παλαιολόγου Βουρδούχα, Νικολάου Μπενιζέλου καὶ Νικολάου Χειλᾶ.

Ὁ θεσμὸς τῶν νοταρίων ἀνάγεται εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ὄργανισμὸν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἡ θέσις καὶ ἡ σχέσις αὐτῶν ἐν τῇ ἀθηναϊκῇ πολιτείᾳ κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας μετὰ τὴν φραγκοκρατίαν καὶ τὴν πτώσιν τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους θὰ ἦτο πῶς ἀξία μελέτης παρὰ τοῖς περὶ τὴν ἱστο-

ρίαν τῶν Ἀθηνῶν ἀσχλουμένοις. Ἐγὼ ἐνταῦθα θέλω χαράξῃ γενικὰς τινὰς γραμμάς περὶ τοῦ ἀξιώματος τῶν νοταρίων, ὅπως κεντήσω ἀπλῶς τὴν περιέργειαν τῶν εἰς θέματα τοιαῦτα ἀρεσκομένων.

Οἱ νοτάριοι ¹ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἔχουσι κυρίως ἐκ τοῦ ρωμαϊκοῦ καὶ βυζαντιακοῦ δικαίου. Ἐν τῷ κλασικῷ ρωμαϊκῷ δικαίῳ εὐρίσκομεν πρὸς σύνταξιν ἐγγράφων καὶ λιθέλλων δημοσίους ὑπαλλήλους ὑπὸ τὸ ὄνομα *tabelliones*, μνημονευομένους ὑπὸ τοῦ Οὐλπιανοῦ (Νόμ. 9 § 4 48, 19), κατὰ τοὺς χρόνους ὅμως τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ κατόπιν ἀπκντῶσι σαφῶς καὶ ὀρισμένως τὰ στοιχεῖα τῆς λειτουργίας αὐτῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα συμβολαιογράφοι ἢ νοτάριοι ².

Τὸ ἔργον αὐτῶν ἦτο ἡ σύνταξις συμβολαίων παντοίων δημοσίων, ἀγοραίων, ἐπ' ἀγορᾶς (*instrumenta publice confecta, in foro*) ³ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ ἰδιωτικὰ ἰδιόχειρα, σπανιώτατα δὲ συνέταττον δικαστικά, καὶ ὡς ὁ Κουϊάκιος διδάσκει, ἦσαν *publici contractorum scriptores*. Ἐν τῆς Νεαρᾶς 44 καὶ 75 (§ 5 καὶ 9) ἐξάγεται ὅτι εἶχον καὶ ὑπαλλήλους καὶ ἀναπληρωτάς, ὑπουργοῦντας, (*discipulos, adjuutores, ministros*). Ἀπηγορευμένων πράξεων ὄφειλον ν' ἀπέχωνσι ⁴ καὶ ἐπὶ τῶν νόμων νὰ τηρῶσι τοὺς τύπους ⁵, ἐπὶ παραβάσει δὲ κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιστάσεις ὑπεῖχον εὐθύνας καὶ ποινάς. Πρὸ πάντων ὅμως διὰ τῆς Νεαρᾶς 44 ἐκανονίσθησαν αἱ περὶ συμβολαιογράφων καὶ τῶν πρωτοκόλλων αὐτῶν ἀρχαί. Οὐχὶ αὐτοκλήτως, ἀλλὰ τῇ αἰτήσει (*rogare*) τῶν συμβαλλομένων ἀνελάμβανον τὴν σύνταξιν συμβολαίου, καὶ κατὰ πρῶτον ὄφειλον νὰ συντάττωσι σχέδιον αὐτοῦ (*scheda*), κατόπιν δὲ κατεχώριζον αὐτὸ εἰς τὸ πρωτόκολλον ⁶ καί, ὡς ἐκφράζεται ἢ Νεαρά, εἰς χάρτην καθαρὸν (*in charta pura*) προανεγινώσκετο τοῖς

¹ Περὶ νοταρίων ἴδ. *Menrsii Glossarium graecobarbarum Vo Notae notariis* (ἐκδ. Φλωρεντίας τόμ. IV σελ. 598). *Brissonii vo notarius, Gujacii ad Nov XLIV* (tom. X. col 660 665). *Thommassini, vetus et nova ecclesiae disciplina* (ἐκδ. Βενετίας 1723) I, II cap 106. *Savigny Gesch I 304* Πρβ. καὶ *Valosii σημειώσιν p ἐν βιβλίῳ V κεφ. 22* ἐκδ. ἐκκλ. ἱστορίας Σωκράτους (σελ. 251) καὶ *Bethmann-Hollweg Handbuch des Civil-prozesses I § 17* (ἐκδοσις Βόννης 1834).

² N. 73 κεφ. 9 Κώδ. (1 3) 11 Κώδ. (8 18) Εἰσ. § 3 de adopt.

³ Ἀγοραπωλησίας, διαθήκης κλπ. ἴδ. π. χ. Νόμ. 24 Κώδ. (6, 23), Πρβ. καὶ N. 23 Κώδ. (4. 29) 11 (8. 18) 1 (9. 53) καὶ N. 49 κεφ. 2. N. 52 κεφ. 2. N. 73 κεφ. 2, 5 καὶ 7 N. 117 κεφ. 2, N. 142 κεφ. 2 καὶ *Edict. VII § 2*.

⁴ Πρβ. Νόμ. 2 Κώδ. (4, 42) 1 (11, 53).

⁵ N. 66 κεφ. 1. N. 44 κεφ. 2.

⁶ Περὶ τοῦ πρωτοκόλλου Πρβ. *Bethmann-Holweg § 17*.

συμβαλλομένοις καὶ ὑπεγράφετο παρ' αὐτῶν καὶ τῶν μαρτύρων ¹ ὑπέγραφε κατόπιν ὁ συμβολαιογράφος καὶ συνεπλήρου τὸ ἔγγραφον (*com- plere et absolvere*)². Τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν ὄφειλον νὰ παρέχωνσι καὶ νὰ ἐνεργῶσιν οὐχὶ διὰ τῶν μαθητῶν καὶ βοηθῶν αὐτῶν, ἀλλ' οἱ ἴδιοι αὐτοπροσώπως· ἐπετρέπετο ὅμως νὰ ἔχωνσι ὑποκατάστατον (*auditozem vel substitutum*) κεκτημένον τὸ δικαίωμα πρὸς σύνταξιν συμβολαίων ³. Ἐν περιπτώσει παραβάσεως ἐξέπιπτον τοῦ ἀξιώματος. Τὰ συμβολαιογραφικὰ ἔγγραφα ἔπρεπε νὰ χρονολογῶνται προσηκόντως, κατὰ τοὺς ὅρους τῆς Νεαρᾶς 47, ἀπετέλουν δὲ ἀποδεικτικὸν κύρος, ἂν ἡ γνησιότης καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἐνόρκως ἐβεβαιούτο ὑπὸ τοῦ ταβελλιανῶς καὶ τῶν προσληθέντων μαρτύρων ⁴.

Ὁ τῶν συμβολαιογράφων θεσμὸς ἐξηκολούθησε νὰ διέπτηται ὑπὸ τῶν ἰουστινιανείων νόμων τοιοιτοτρόπως, ἂν καὶ ἡ παράλυσις τῆς διοικήσεως δὲν ἠδυνήθη νὰ τηρήσῃ τὴν πλήρη ἐφαρμογὴν τῶν τύπων, ὡς συνέβαινεν εἰς πλείστους θεσμοὺς τοῦ βυζαντιακοῦ δικαίου, διότι π. χ. ἐπὶ αὐτοκρατείας Εἰρήνης (797—802) αἱ περὶ συντάξεως τῶν συμβολαίων διατυπώσεις, ἡλλοιωμέναί παρίστανται, ὡς προδήλως ἐξάγεται ἐκ Νεαρᾶς αὐτῆς ⁵, ἐξ ἧς φαίνεται καὶ ἡ συνθήθεια τῆς διὰ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ ὑπογραφῆς τῶν ἀγραμμάτων⁶, ἐκ μεγάλης θεοσεβείας συνθήθεια, ἣτις μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων ἐπεκράτησεν. Ἐν τῇ Νεαρᾷ τῆς Εἰρήνης διατυπῶνται καὶ ὁ ὅρκος τῶν μαρτύρων ἐν περιπτώσει δίκης πρὸς βεβαίωσιν τῶν περιεχομένων τοῦ συμβολαίου. Ἄλλ' ἐκ τῆς Νεαρᾶς 115 τοῦ Λέοντος πρόδηλον γίνεται ὅτι ἐπιτῶν χρόνων αὐτοῦ ἤμικεσε τὸ συμβολαιογραφικὸν ἀξίωμα, διότι ὑπῆρχεν ἐν Βυζαντίῳ σωματεῖον, οὐ προϊ-

¹ Μάρτυρες κατ' Ἰουστινιανὸν προσελαμβάνοντο 3, καὶ ἂν οἱ συμβαλλόμενοι ἦσαν ἀγράμματοι 5, ἀλλὰ περὶ τούτου Πρβ. Νεαρ. 73 § 5 καὶ 7 καὶ Κουϊάκιον ad Nov 73 (τόμ. X. σελ. 691).

² Πρβ. καὶ N. 31 Κώδ. (8. 54) 23 (4. 29) Ναρ. 93 κεφ. 58.

³ Νεαρά 44 κ. 1 § 4. Ὁ ὑποκατάστατος ὄριζετο καθ' ὑπόδειξιν τῆς ἀρχῆς, ὑπὸ τοῦ *magister censu*· ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐν Κωνσταντινουπόλει μεταγενεστέρως ἐκλήθη Γενικὸν (Πρβ. Νεαρὰν Λέοντος 44 in coll. I. *Zachariae* καὶ παρὰ Σουΐδα ἐν λέξει Ἀρτέμιος) παρὰ τῇ ἀρχῇ ταύτῃ ἐτελοῦντο καὶ αἱ *insinuationes* (ἴδ. Κουϊάκιον ad Nov. 44).

⁴ N. 44 πρ. § 1, N. 73 κεφ. 7. Πρβ. Νεαρὰν Εἰρήνης 27 (coll I *Zachariae*) *Bethmann-Holweg* αὐτόθι.

⁵ N. 27 coll I. *Zachariae*.

⁶ «Εἰ δὲ τὸ ἔγγραφον ποιῆσαι ἀπαιτούμενος . . . ἀγράμματος ὑπάρχει ἢ ἐκ πάθους ἀδυνάτως ἔχει τοῦ γράφειν, προτάσσει αὐτὸν τὸν τίμιον σταυρὸν καὶ τὰ λοιπὰ γράφεσθαι διὰ ταβο λαρίου ἢ νομικῶν ἢ ἐτέρων χειροχρήστων».

στατο πριμικήριος, πρωτονοτάριος¹. Οί νοτάριοι δὲ ὑπὸ τοῦ σωματείου τούτου ἐδοκιμάζοντο καὶ διαωρίζοντο. «Θ μέλλων προχειρισθῆναι ταβουλλάριος ὀφείλει ψήφω καὶ διαγνώσει τοῦ τε πριμικηρίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὄντων τοβουλλαρίων ἐγγίνεσθαι». Περιεργόταται εἰσιν αἱ διατυπώσεις τῆς δοκιμασίας τοῦ ὑποψηφίου.

Ἐν πρώτοις, ὄφειλε νὰ ἔχη «γνώσιν καὶ νόμων εἰδήσιν», ἡ περὶ τοὺς νόμους δ' ἐμπειρία αὐτοῦ δὲν ἦτο τυχαία τις, διότι κατὰ τὴν Νεαρὰν ἔπρεπεν ἀπὲρ στόματος ἔχειν τοὺς μ' τίτλους τοῦ Ἐγγχειριδίου² καὶ τῶν ξ' βιβλίων τὴν γνώσιν, παιδευθῆναι δὲ καὶ τὴν ἐγκύκλιον παιδευσιν, ὡς μὴ διαμαρτάνειν ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν ἢ διολισθαίνειν περὶ τὴν λέξιν». Μεταξὺ τῶν προσόντων τοῦ ὑποψηφίου ἦτο καὶ ἡ ὥριμος ἡλικία, «ἔχειν καὶ τὸν χρόνον πληρέστατον τοῦ διατρανοῦσθαι καὶ τῷ νῷ καὶ τῷ σώματι». Καὶ ἡ διαγωγή δ' αὐτοῦ ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψει, διότι ἔπρεπε νὰ εἶνε σεμνὸς τὸ ἦθος καὶ τῇ φρονήσει ἀκέραιος καὶ συνετὸς καὶ περὶ τὴν λέξιν εὐστροφος, «μὴ στωμύλος ἢ αὐθάδης ἢ βίου διεφθαρμένους». Ἐξητάζετο δ' ἐν τῷ συλλόγῳ εἰς τὴν γραφήν, ἐν ᾗ ἔδει νὰ πρωτεύῃ.

Μετὰ τὰς ἐξετάσεις ὁ ἐπιτυχὼν ὑποψήφιος προχειρίζετο κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. Μετὰ τοῦ συλλόγου τῶν ταβουλλαρίων καὶ τοῦ πριμικηρίου ἐνεφανίζετο τῷ ἐνδόξοτάτῳ ἐπάρχῳ τῆς πόλεως, ἐφεστρίδα ἡμφιεσμένος, ἀπομυνημένους ἐκείνων εἰς θεὸν καὶ τὰς σωτηρίας τῶν βασιλέων, μὴ διὰ τινὰ χάριν ἢ παράκλησιν ἢ συγγένειαν ἢ φιλίαν τοῦτον τῷ βαθμῷ ἐντάττεσθαι, ἀλλὰ δι' ἀρετὴν καὶ γνώσιν καὶ σύνεσιν καὶ τὸ ἰκανὸν εἶναι ἐν πᾶσι· καὶ μετὰ τὴν ὀρκων βεβαίωσιν σφραγιδοὺς αὐτὸν προχειρίζεσθαι ἐν τῷ ἐπαρχιακῷ σεκρέτῳ παρὰ τοῦ τὴν ἡγεμονίαν ἔχοντος, εἶθ' οὕτως ἐντάττεσθαι καὶ συναριθμεῖσθαι τοῖς ταβουλλαρίοις. ἔπειτα ἐν ναῷ, οὗ πλησίον τὴν κατοικίαν ἔχει, ἀφικνεῖσθαι, πάντων τῶν ταβουλλαρίων ἐφεστρίδας ἡμφιεσμένων, καὶ τελεῖσθαι δι' εὐχῆς τοῦ ἱερέως τὴν ἐφεστρίδα ἀποβαλλόμενον καὶ λευκὸν φελόνιον ἐνδιδυσκόμενον, καὶ προπεμπόμενον παρὰ τῶν ταβουλλαρίων πάντων τὰς ἐφεστρίδας ἡμφιεσμένων, τοῦ πριμικηρίου θυμιατήριον ἔχοντος καὶ πρὸς αὐτὸν τὴν εὐωδίαν ἐκπέμποντος, ἐν ταῖς χερσὶ τὸν νόμον ἐπιφερόμενον, τοῦ κατευθῆναι τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ διὰ τοῦ θυμιατηρίου σηματονομένου, ὡς θυμίαμα ἐνώπιον κυρίου· οὕτως σὺν ἐνδόξως παραγίνεσθαι ἐν τῇ καθέδρᾳ, ἐν ᾗ ἐκλήρωθη».

¹ Πριμικήριος ἐκαλεῖτο παρὰ Βυζαντινοὺς ὁ πρῶτος τάξεώς τις ἢ σωματείου (le doyen). Πρβ. Συνόδ. Χαλκηδ. Act. I.

² Τοῦ Προχείριου Νόμου δῆλα δὲ.

Τοιαῦται αἱ διατυπώσεις τοῦ διορισμοῦ καὶ τῆς ὀρκίσεως τοῦ ταβουλλαρίου, ἀλλὰ μετὰ τὰς διατυπώσεις ταύτας δὲν ἔληγεν ἡ διαδικασία, ἀλλ' ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐπαναστρέφων «μετὰ τῆς ἑαυτοῦ δόξης» ὁ ταβουλλάριος συνεποσίαζε «μετὰ τῶν συμπαρόντων» καὶ συνηφραίνετο· ὁ Κουιάκιος εὐρίσκει ἐν τούτοις περιεργὸν ὁμοιότητα τῶν τοιούτων ἐξετάσεων πρὸς τὰς τῶν διδασκῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ «in Doctoribus creandis plerique nunc observant diligenter». Ἦγεν ὁμοῦ καὶ τὴν ἐορτὴν τοῦ σωματείου τῶν ταβουλλαρίων ἐν Βυζαντίῳ, τὴν τῶν Ἁγίων Νοταρίων λεγομένην, οἵτινες ἦσαν οἱ ἅγιοι Μαρκιανὸς καὶ Μαρτύριος, συμπύπτουσαν τῇ 25 Ὀκτωβρίου¹. Οἱ τύποι τῆς ἐορτῆς ταύτης μετεῖχον πολὺ ἀποκρεατικῆς διασκεδάσεως, διότι οἱ ταβουλλάριοι μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτῶν διήρχοντο τὴν ἀγορὰν μετημφιεσμένοι, προσωπιδοφόροι, ἐν εὐθυμίᾳ ἀδιαπτῶται. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐθεωρήθη σκανδαλώδες καὶ πολὺ ἐκέντησε τὰ νεῦρα τοῦ Πατριάρχου Λουκᾶ, ὅστις κατήργησεν αὐτό, καθὰ δηλοῦται ἐκ σημειώσεώς τινός τοῦ Βαλσαμῶνος ὑπὸ τὸν ΕΒ' κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου² «τὰ μὲν τοῖς ποτε γινόμενα ἀπρεπῆ παρὰ τῶν νοταρίων παιδοδιδασκάλων³ κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν ἁγίων νοταρίων, μετὰ προσωπείων σκηρικῶν διερχομένων τὴν ἀγορὰν πρὸ χρόνων τινῶν κατηργήθησαν, καθ' ὄρισμόν τοῦ ἀγιωτάτου ἐκείνου πατριάρχου κυροῦ Λουκᾶ». Οἱ νοτάριοι, κατὰ τὸν Μεούρσιον, διεκρίνοντο εἰς πατριαρχικοὺς καὶ παλατινοὺς (palatini)· οἱ μὲν ὑπηρετοῦν παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ, οἱ δὲ παρὰ ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς, κατόπιν δημόσιοι (publici) κληθέντες. Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ βυζαντιακοῦ Κράτους οἱ παρὰ τοῖς ἐπισκόποις, τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἀρχῇ, νοτάριοι διεσώθησαν ἐν τῷ μεταβληθέντι διοικητικῷ ὀργανισμῷ καὶ δι' αὐτῶν οἱ χριστιανοὶ συνέταττον τὰς διαθήκας καὶ τὰ προικοσύμφωνά των. Νοτάριοι τοιοῦτοι διαωρίζοντο κληρικοὶ καὶ ἰδίως οἱ διάκονοι, κατὰ δὲ τὸν Οὐαλέσιον, habebant episcopi suos Notarios adolescentes eruditos, οὐχ ἦττον ὁμοῦ καὶ ἰδιῶται ἐγγράμματοι.

Τάξις περὶ τὸν διορισμὸν δὲν ὑπῆρχεν ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἐξάγω δὲ τοῦτο ἐκ τῆς πρὸς τὸν Πατριάρχην Διονύσιον ἐπιστολῆς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μητροφάνους, διασωθείσης παρὰ Κρουσίῳ⁴. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ

¹ Πρβ. ἀκολουθίαν ἐν Μηναιῷ (ἐκδ. Βενετίας 1872, σελ. 129, ἢ χρῶμαι).

² Πρβ. Σύνταγμα Ποιτῆ καὶ Πάλλη II 456.

³ Πρβ. καὶ Gretzeri et Goari Comment (ἐν Κωδιῶν ἐκδ. Bonnæ σελ 271) «quare ad alios notarios officium pueros dicendi referendum erit».

⁴ Turco-græcia σελ. 288. Ἡ περιεργὸς ἐπιστολὴ ἔχει ὡς ἐξῆς :

«Οὐκ οἶδ' ὅπως τις παππᾶς Ἰωάννης Γαβαλάς ὁ λεγόμενος πρωτοπαππᾶς, δολίως καὶ κακίᾳ φερόμενος κατὰ τοῦ πλησίον, παρέπεισε τὴν σὴν παναγιότητα,

ταύτη ὁ Μητροφάνης παραπονεῖται ὅτι κακῶς διωρίσθη πρωτοπαππᾶς τις Ἰωάννης Γαβαλᾶς νοτάριος ἐν Ναυπλίῳ πρὸς βλάβην τοῦ Ἰωάννου Ζυγομαλᾶ, φανερόν δὲ γίνεται ὅτι οἱ παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ νοτάριοι οὐ μόνον ἐτέλουν γραμματεῶς χρέη καὶ ἐκκλησιαστικά συντάττον ἔγγραφα, ἀλλὰ καὶ πολιτικά συμβόλαια, ἐξ ὧν ἐπορίζοντο τὰ πρὸς τὸ ζῆν.

Ἐν Ἀθήναις εἰδικῶς τὸ σύστημα τῆς τοπικῆς διοικήσεως, τῆς διαχειρίσεως τῶν κοινοτικῶν δῆλα δὴ συμφερόντων διὰ τῶν Ἀρχόντων, ὁμαλῶς ἐκλεγομένων, εἶχεν ἀνάγκην συμβολαιογράφων. Τοιοῦτοι ὄντως ἦσαν οἱ λεγόμενοι νοτάριοι τῆς πολιτείας· εἶχον τὰ ἀρχεῖα τῶν, ἐν οἷς διεφυλάσσοντο τὰ πρωτότυπα τῶν ἐνώπιον αὐτῶν συντασσομένων συμβολαίων τῶν χριστιανῶν. Ὁ θεσμὸς τῶν νοταρίων ἦτο παλαιὸς ἐν τῇ κοινότητι τῶν Ἀθηνῶν, διότι κατὰ τὸ ἔτος 1422 ἐπὶ φραγκοκρατίας μνημονεύεται ὁ Νικόλαος Χαλκωματᾶς «νοτάριος καὶ καντζηλιέρης Ἀθηνῶν»¹. Ὡς δ' ἄλλαχού οὕτω καὶ ἐν Ἀθήναις ἡ φραγκοκρατία πολὺ ἐπέδρασεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ θεσμοῦ κατὰ τὰ ἐν Εὐρώπῃ ἔθιμα καὶ νόμους, πολλοὺς μάλιστα οὐσιαστικοὺς τύπους εἰσαγαγούσα ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις, ἀγνώστους σχεδὸν ὄντας τῷ γραικο-ρωμαϊκῷ δικαίῳ². Ἐπέισθη δὲ περὶ τούτου, οὐ μόνον διότι ἡ Ἑλλὰς κατεκλύσθη ὑπὸ Φράγκων καὶ συνθῆκαι κατὰ τοὺς τελευταίους τοῦ βυζαντιακοῦ Κράτους αἰῶνας καθιέρωσαν σύστημα ἑτεροδικίας, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐπιστήμων πηγῶν, διότι π. χ. ἐν ἔτει 1439 βλέπομεν Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον παραχωροῦντα διὰ χρυσοβούλλου³ τοῖς Ἀρχουσι τῆς ἀμαζούσης

εἶτε τὸν μητροπολίτην Ναυπλίου, ἧ καὶ ἄμφω ὁμοῦ καὶ ἔλαβεν ὀφφίκιον τι νοταρίου εἶτε γραφέως, ὥστε γράφειν καὶ σημειοῦσθαι τὰς παρεμπιπτούσας ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις καὶ τ' ἄλλα πολιτικὰ συμβόλαια. Τὸ δὲ τοιοῦτον ὀφφίκιον πρὸ πολλοῦ ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία ἐδωρήσατο καὶ ἐβράβευσεν Ἰωάννη τῷ Ζυγομαλᾶ, καὶ ῥήτορι τῆς αὐτῆς πόλεως Ναυπλίου, ὡς φαίνεται διὰ γραφῆς εὐεργετικῆς τοῦ πρὸ τῆς σῆς παναγιότητος πατριαρχεῦσαντος, τοῦ κυρίου Ἱερεμίου, ἧν αὐτοὶ εἶδομεν καὶ ἀνέγνωμεν. . . ὁ Ἰωάννης ἠγανάκτησεν. . . ὅτι ἀδικῶς οὕτω καὶ παραλόγως ἐστερεῖσθαι δοκεῖν τῆς τοιαύτης τοῦ γράφειν ὑπηρεσίας, ἐξ ἧς τὸ ζῆν ἐκαρποῦτο ἐαυτῷ τε καὶ τῇ γυναικὶ καὶ τοῖς παισὶν αὐτοῦ.»

¹ Πρὸς συμβόλαιον ἐν Acta et diplomata (Miklosich et Müller III 255) καὶ Buchon Nouv. Rech. (I 291), ἔνθα ὑπογράφεται «ὁ Χαλκωματᾶς Νικόλαος νοτάριος καὶ καντζηλιέρης πόλεως τῶν Ἀθηνῶν προτραπείς ὡς ἀνώτερο. . . ἔγραψα καὶ ὑπέγραψα.»

² Ὡς π. χ. τὸν θεσμὸν τῶν ἐκτελεστῶν τῶν διαθηκῶν, περὶ οὗ ἐδημοσίευσαν τινὰ ἄλλοτε ἐν τῇ ἐφημερίδι «Ἀκρόπολις» (ἐν ἔτει 1887) καὶ βραδύτερον διὰ μακρῶν εἰδικῶς θὰ διαλάβω. Πρὸς καὶ Ἰωάννου Ρωμανοῦ προεισαγωγὴν εἰς Γρατιανὸν Ζώρζην σελ. 28, 56, 57, 58, 62, 66.

³ Acta et diplom. αὐτόθι σελ. 195.

τότε κοινότητος τῆς Φλωρεντίας τὸ δικαίωμα νὰ διορίζωσι νοταρίους πανταχοῦ τοῦ βυζαντιακοῦ Κράτους «ἀδειαν πλήρη καὶ ἐξουσίαν ἐντελῆ τοῦ ποιεῖν, προχειρίζεσθαι καὶ συνιστᾶν νοταρίους, ἧ' οὖν ταβουλλαρίους ἱκανοὺς ὄντας ἐπὶ τούτῳ καὶ εἰδότας γράμματα. . . ἐγχειρίσουσιν ἀδειαν πληρεστάτην καὶ ἐξουσίαν ἐντελῆ τοῦ ποιεῖν γράμματα, συμβόλαια συντιθέναι παντοῖα καὶ συγγραφάς, συναλλάγματα καὶ διαθήκας καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ τῇ εἰρημένῃ ὑπηρεσίᾳ κατὰ νόμους ἀνηκοντα καὶ κατὰ τῶν πόλεων ἔθιμα, ἐν αἷς συναναστραφήσονται, ποιεῖν, ὑπαγορεύειν, γράφειν, πληροῦν, συντιθέναι τε καὶ ἐκτιθέναι καὶ βασιλικῆ διαβεβαιούν καὶ ἐμπεδοῦν ἐξουσίαν¹».

Πῶς διορίζοντο οἱ νοτάριοι τῆς κοινότητος τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας; Ὁ Maurer πραγματευόμενος περὶ τοῦ θεσμοῦ τῶν νοταρίων², ὃν ἐν ταῖς Κυκλάσιν εὔρε γενικώτερον κρατοῦντα, σημειοῦται ὅτι παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἐξελέγοντο παρὰ τοῦ λαοῦ. Ἀρὰ γὰρ ὡς οἱ δραγατμπασηδες³; Περὶ τούτου καὶ περὶ τοῦ τύπου ἰδίως τοῦ διορισμοῦ δυστυχῶς ἀσφαλῆ πληροφορίαν δὲν ἠδυνήθη νὰ λάβω, καίτοι πρὸς πολλοὺς ἀπετάθην⁴, πιθανώτερα ὁμῶς μοὶ φαίνεται ἡ τοῦ σεβαστοῦ ἀνδρὸς κ. Δημητρίου Καλλιφρονᾶ γνώμη, ὅτι τοὺς νοταρίους διώριζον οἱ Ἀρχοντες, πιθανώτερον δὲ μοὶ φαίνεται τοῦτο, διότι ἐξελέγοντο ὡς νοτάριοι οἱ γινώσκοντες γράμματα, καὶ ἡ ψῆφος τοῦ λαοῦ δὲν ἦτο λυσιτελής πρὸς τοιαύτην ἐκλογὴν, τόσον μᾶλλον, καθόσον οἱ νοτάριοι ἐν Ἀθήναις ἐχρησίμευον καὶ ὡς δικαστικὰ ὄργανα τῶν κοινοτικῶν ἀρχῶν, ὡς ἐξάγεται τοῦτο ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Καμπούρογλου δημοσιευθέντων ἀπομνημονευμάτων τοῦ ἡγουμένου Πεντέλης Κυρίλλου Δέγλερῃ (Μνημείων σελ. 285 καὶ ἐπ.); διότι κατηγορηθέντος ποτὲ τοῦ ἡγουμένου Πεντέλης ὑπὸ τῶν μοναχῶν, ὅτι κατέστρεφε τὰ εἰς Γέρακα ἐλαιόδενδρα, «οἱ προσετώτες μετὰ τοῦ Μητροπολίτου ἐξαπέστειλαν τοὺς νοταρίους τῆς πόλεως διὰ νὰ μεταβῶσιν ἐπιτοπίως καὶ παρατηρήσωσι τὰ ἐλαιόδενδρα τῆς μονῆς, οἱ δὲ μεταβάντες ἐπιτοπίως παρετήρησαν ὅτι ἐκαθαρίζοντο καὶ ἐβελτιοῦντο τὰ ἐλαιόδενδρα καὶ

¹ Πρὸς καὶ περὶ τῶν μεταξὺ Φλωρεντίας καὶ Ἑλλάδος σχέσεων Buchon Nouv. Rech. III σελ. 289 προνόμια παραχωρηθέντα ὑπὸ τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Ἀντωνίου Ἀκχιαϊούδλη ἐν ἔτει 1423.

² Des Griech. Volk τόμ. I § 17, σελ. 89 - 90.

³ Πρὸς Μνημῆα Δ. Καμπούρογλου σελ. 237, τύπον ἐκλογῆς τοιαύτης.

⁴ Παρὰ Κρουσίῳ (αὐτόθι σελ. 282) εὑρηται διορισμὸς ταβουλαρίου τινὸς Μιχαὴλ Παυλιώτου, γαμβροῦ ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ Θεοδ. Ζυγομαλᾶ, ἐν ἔτει 1579 διὰ γράμματος συνοδικοῦ τοῦ Πατριάρχου. Παρὰ Σάβα δὲ τύπος διορισμοῦ ἐξάρχου ταβουλαρίων (Μεσαιων. Βιβλιοθήκης τόμ. VI. σελ. 645).

ἀν ἔμενον ὡς εἶχον ἠθελον ἀποξηραθῆ. Τότε οἱ μοναχοὶ ἐτιμωρήθησαν καὶ ἠσύχασαν». Καὶ ὁ Καποδίστριας δ' ἐν τῷ περὶ Μνημόνων καὶ τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν νόμῳ τοῦ 1830 (ἴδ. Γενικῆς Ἐφημερίδος τῆς Ἑλλάδος φυλ. 25 τῆς 26 Μαρτίου 1830) τῇ ἐπαρχιακῇ δημογεροντίᾳ εἶχεν ἀναθέσει τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν¹, ἔχων ἴσως ὑπ' ὄψει τὰ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν τοπικῶν ἀρχῶν δικαιώματα.

Ὡς μάρτυρες ἐν τοῖς συμβολαίοις ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν γνωσκόντων γράμματα καὶ τῶν μᾶλλον ἀξιοτίμων πολιτῶν, ὡς ἀποδείκνυται ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν ὑπογράφοντων μαρτύρων. Ὁ τύπος τῆς συντάξεως προικοσυμβολαίων εἶχε περιέλθει κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα εἰς τὸν ἀπλουστάτον τρόπον τῆς καταγραφῆς τῶν πραγμάτων ἐν εἶδει καταλόγου ἀρχομένου ἐκ τῆς κασσέλας· ἐν τέλει περιεγράφοντο τὰ διδόμενα ἀκίνητα καὶ ἐσημειοῦτο ἡ προγαμιαία δωρεά, ἣν παρεῖχεν ὁ γαμβρός, καὶ ἡς τὴν ἔννοιαν ἀμφιβάλλω ἂν ἐγνώριζον οἱ νοτάριοι, μηχανικῶς αὐτὴν ἐκ παραδόσεως καταγράφοντες. Ὑπογραφή τῶν συμβαλλομένων δὲν ἐθεωρεῖτο ἀναγκαία, ἴσως καὶ ἔνεκα τῆς ἐπικρατούσης ἀγραμματωσύνης, ὑπεγράφοντο δὲ μόνον ὁ νοτάριος² καὶ οἱ μάρτυρες. Τάξις περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν μαρτύρων δὲν ὑπῆρχεν· ἄλλοτε προσελαμβάνοντο 4, ἄλλοτε 5, ἐνίοτε δὲ καὶ μέχρι 14. Καὶ Τοῦρκοι ἔστιν ὅτε παρίσταντο ὡς μάρτυρες, ὑπέγραφον ὁμοῦσιν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ συμβολαίου. Ἡ γλῶσσα τῶν νοταρίων εἶνε βαρβαρωτάτη, ἀπλοελληνικὴ ἀθηναϊκὴ μετὰ τουρκικῶν φράσεων μεμιγμένη.

Τὰ διασωθέντα ἐξήκοντα συμβόλαια, ἅτινα δημοσιεύω, δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηναίων τοῦ 18ου αἰῶνος, διότι πολλαὶ τοποθεσίαι τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων τῶν Ἀθηνῶν ἐν αὐτοῖς μνημονεύονται, πολλὰ δ' ἐπίσης ὀνόματα οἰκογενειῶν περιλαμβάνονται, ἐκ τοῦ εἶδους δὲ τῆς περιουσίας καὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐπρό-

¹ Πρβ. καὶ Ἐπιστολ. Καποδιστρίου τόμ. IV. σελ. 393 καὶ ἐπ.

² Ἡ ὑπογραφή τοῦ νοταρίου διετυποῦτο συνήθως ἀπλῶς «Παλαιολόγος Βουρδούχας νοτάριος» ἢ «νοτάριος τῆς πολιτείας» ἢ «Παλαιολόγος Βουρδούχας ὑπέγραψα καὶ μαρτυρῶ».

Παρὰ Κρουσίῳ (σελ. 185) εὐρίσκονται συμβόλαια τοῦ 1693 καὶ 1703 ὑπογράφόμενα ὡς ἐξῆς: «Παπαδημήτριος Βροντᾶς Νοτάριος πούπλικος ἐκοπιάρισε ἀπὸ τὸ καθολικόν», «ἐπρεζενταρίσθη τὸ παρὸν εἰς τὰ ἄττι ἐμοῦ Νοταρίου Ἀργυροῦς Λαϊνᾶς», ἴδ. καὶ Καμπούρογλου Μνημεῖα σελ. 185.

Τύπος ὑπογραφῆς νοταρίων φράγκων ἴδ. καὶ ἐν Buchon Nouv. Rech. II σελ. 42, 198, 394, ἐν οἷς π. χ. «Ego notarius Landulphus Cocus de Neapoli testis subscripsi».

κίζον οἱ τότε Ἀθηναῖοι τὰ τέκνα καὶ τοὺς οἰκείους, δύναται τις νὰ κρίνῃ περὶ τῆς τότε κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως αὐτῶν¹.

Ἀντώνιος Γ. Μομφερράτος

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΣΕΛΛΕΥ

PERCY BYSSHE SHELLEY

«Μάντις εἶμ' ἐσθλῶν ἀγῶνων»

Ἐντὸς ὀρίων οὕτω στενῶν, ἀτελῶς λίαν θὰ δυνηθῶ νὰ σκιαγραφῆσω ἄνδρα, οὗ ὁ χαρακτήρ, ἡ ποίησις καὶ ἡ φιλοσοφία ἀποτελοῦσιν ἀχανές θέμα μελέτης. Εἰς τὰς δυσκολίας μου προσθετέον ὅτι ὁ Σέλλεϋ εἶνε οὐ μόνον ἄγνωστος ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὃν εἶπερ τινα καὶ ἄλλον ἔπρεπεν ἡ Ἑλλάς νὰ γνωρίζη κατὰ βάθος. Τὸ ἄρτι ἀρξάμενον ἔτος εἶνε τὸ ἑκατοστὸν ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του, καὶ ἡ Ἀγγλία θὰ πανηγυρίσῃ τὴν ἐπέτειον ταύτην ἐπαξίως τοῦ ὑπερφουσοῦ τέκνου τῆς, εἰ καὶ ζῶντος κατεφρόνησεν αὐτοῦ. Πρὸς τῷ ἀγγλικῷ λαῷ θὰ ἐορτάσῃ καὶ ὁ ἰταλικός, διότι ὁ Σέλλεϋ τὰ πλεῖστα καὶ κράτιστα τῶν ἔργων του ἔγραψεν ἐν Ἰταλίᾳ ἔνθα καὶ ἀπέθανεν. Ἐλπίζωμεν ὅτι ὅταν ἡ Ἑλλάς θὰ πανηγυρίζη τὴν ἑκατονταετηρίδα τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας τῆς θὰ γνωρίζη μέχρι τότε ἰκανὰ περὶ τοῦ ποιητοῦ τῆς «Ἑλλάδος» ὅπως δεόντως ἀναμνησθῇ αὐτοῦ.

Ὁ Σέλλεϋ ἐγεννήθη ὅτε ἔληγεν ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ ἀπέθανεν ὅτε ἤρχιζεν ἡ ἑλληνικὴ. Ὁ βίος του οὕτω καταλαμβάνει ἀκριβῶς τὴν κρισιμωτέραν καὶ θαυμασιωτέραν τριακονταετίαν ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας. Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἦτο τὸ λυκαυγὲς Νέας Ἡμέρας καὶ ὁ Σέλλεϋ ἀνέτειλε μετ' αὐτῆς ὡς ὁ ἑθωνὸς ἀστὴρ τῆς. Ἦτο ἡ ἐναρξικῶσις τοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἐμφυσηθέντος τότε πνεύματος. Τὸν παράλληλον τοῦ ἀνδρός δέον ν' ἀναζητήσωμεν εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς πρώτης Ὀλυμπιάδος. Ν' ἀνατρέξωμεν δηλαδὴ εἰς εἰκοσιτέσσαρας αἰῶνας πρὸ τῆς γεννήσεώς του. Εἰκοσιτέσσαρες αἰῶνες ἀληθῶς ἀποτελοῦσι

¹ Περὶ Ἀθηναίων κατὰ τὰ τέλη τοῦ 17 αἰῶνος παράβαλε καὶ τινα ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τῆς Ἄννης Akerhjelm (παρὰ Laborde II σελ. 277). Πρβ. δὲ πρὸ πάντων καὶ Δημ. Καμπούρογλου ἱστορίαν τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ Μνημεῖα, ἐν οἷς πολλὴ καὶ πολύτιμος ὕλη διὰ τὴν περὶ τῶν Ἀθηναίων μελέτην συγκομίζεται.

μίαν ημέραν τῆς παγκοσμίου Ἱστορίας, ὅπως εἰκοσιτέσσαρες ὄραι ἀποτελοῦσι μίαν ημέραν τοῦ ἀτομικοῦ βίου μας. Ἡ πρώτη Ὀλυμπιάς ἦτο ἀνατολή Νέας Ἡμέρας σχύσης τὴν πρωίαν, τὴν μεσημβρίαν καὶ τὴν ἑσπέραν τῆς, καὶ χωρῆσάσης μέχρι τοῦ μεσονυκτίου τοῦ μεσαιῶνος. Ἡ ἐποχὴ τῆς γεννήσεως τοῦ Σέλλεῦ ἦτο ἡ θαυμαστὴ ἐκείνη περίοδος τῆς Ἱστορίας, ἐν ᾗ ἐγένοντο τόσα μεγαλουργήματα, ἀνεφάνησαν τόσα γιγάντια παραστήματα καὶ συνετελέσθησαν τόσῳ θεμελιώδεις μεταβολαί. Ἡ ἡμέρα αὐτὴ τῆς γεννήσεώς του, 4 Αὐγούστου 1792, ἦτο ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν ἐτελεῖτο ἡ διάσημος διάσκεψις τῶν ἡρώων τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἐν Cadran Bleu. Τὸ πνεῦμα τῆς Ἐλευθερίας καὶ τοῦ Δημοκρατισμοῦ ἐφέρετο οὕτως εἰπεῖν ἄσαρκον ἀνὰ τὴν γῆν, καὶ ἐνεσαρκώθη εἰς τὸ ὑπερφύς βρέφος, τὸ ἰδὸν τὸ φῶς ἐν τῇ μεσημβρινῇ πόλει τῆς Ἀγγλίας Χόρσαμ, οὐ μακρὰν τοῦ Λονδίνου. Ἀφ' ἧς ὁ Σέλλεῦ ἤρχιζε νὰ γνωρίζῃ τὸν κόσμον μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας τοῦ βίου του, ἡ Ἑλλάς εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν του ἦτο ἡ «Ἁγία Γῆ τοῦ ἀνθρώπινου γένους», ὡς ὁ ἴδιος συνείθιζε νὰ λέγῃ. Οὐδαμῶς δὲ δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ ὅτι τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο ρεῦμα τοῦ φιλελληνισμοῦ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἔσχε τὴν πρώτην ἐμπνευσιν ἀπὸ τοῦ Σέλλεῦ, ὅστις διεκέντησε τὸν ἐνθουσιασμόν τοῦ Βύρωνος, γράψας τὴν «Ἑλλάδα», δράμα, ὅπερ θ' ἀποθαρμάζεται ἕσασαι ὡς ἔξοχος θησαυρὸς λυρισμοῦ. Ὁ βίος τοῦ Σέλλεῦ ἦτο βραχύς, ἀλλ' οἱ θησαυροί, οὓς ἡ γονιμότης τοῦ πνεύματός του κατέλιπεν, εἶνε ἀνεξάντλητος ὄθησις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἐπὶ τὰ πόσω. Ὡς προάγγελος καὶ πρωτεργάτης τῆς ἐλληνικῆς ἀναγεννήσεως δικαιούται εἰς τὸν θαυμασμόν ἡμῶν ὡς Ἑλλήνων ὡς προφήτης καὶ συντελεστῆς Νέας Ἐποχῆς τῶν ἀνθρωπίνων τυχῶν δικαιούται εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν ὡς ἀνθρώπων. Ὁ τελευταῖος οὗτος τίτλος τοῦ Σέλλεῦ φυσικῶ τῷ λόγῳ μὲ εἴλκυσε πρωτίστως ὅπως ἐγκύψω εἰς τὴν σπουδὴν αὐτοῦ. Ἐὰν κρίνη τις τοῦτο ὡς παράδοξον, ἀναλογισθῆτω ὅτι τὸ νεώτερον φῶς ἀπεκάλυψε τὴν ἀνεπάρκειαν τοῦ στενοῦ πατριωτισμοῦ, ὡς παράγοντος προόδου πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἰπῆρξεν ἐποχὴ, καθ' ἣν ἐνῶ ὁ πολίτης ἠδύνατο νὰ θυσιάσῃ ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς πόλεως, ἔβλεπεν ἐχθρόν ἐν τῷ προσώπῳ παντὸς κατοικοῦντος ἄλλην πόλιν. Ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος ἀφῆκε πολὺ ὀπίσω τὴν σύλληψιν ταύτην τοῦ πολιτισμοῦ, ἥτις ἰσάπέχει μεταξὺ τῆς ἐτι ἀρχαιοτέρας ἰδέας τοῦ φυλετισμοῦ καὶ τοῦ σήμερον ἀνατέλλοντος εὐρέος ἰδεώδους τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Τὰ ὄρια εἰσέτι τοῦ πατριωτισμοῦ περιλαμβάνουσιν ὀμάδα πόλεων, ἀλλ' αἱ μέθοδοι τῆς προόδου ἐπιτρέπουσιν — ἐπιβάλλουσιν ἡμῖν σύλληψιν πατριωτισμοῦ περι-

λαμβάνοντος ἐν τοῖς ὄροις αὐτοῦ σύμπασαν τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἡ ποίησις τοῦ Σέλλεῦ, ὅπως πάντων τῶν μεγάλων ποιητῶν, εἶνε ἀνεπίδεκτος μεταφράσεως. Ὁ Ὀμηρος, ὁ Σαίξπηρ, ὁ Δάντης, ὁ Γκαῖτε καὶ ὁ Σέλλεῦ ἀπαιτοῦσι νὰ μάθωμεν τὴν γλῶσσαν, ἐν ᾗ ἔγραψαν, ἵνα τοὺς αἰσθανθῶμεν, ἀλλὰ εἰς ἀμοιβὴν τοὺς ἐγκύπτοντας εἰς τὴν σπουδὴν αὐτῶν βαπτίζουσιν οὕτως εἰπεῖν διὰ τοῦ ἰδιάζοντος αὐτοῖς πυρός, καὶ ἐφεξῆς ὁ σπουδαστὴς δίκην ἡλιοφώτου πλανήτου ἐξαπλῶνει περὶ ἑαυτὸν νέαν ζωὴν. Εἶδον πέρυσι δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ «Ἐστία» μετάφρασιν τῆς εἰς Κορυθαλὸν Ὠδῆς τοῦ Σέλλεῦ, καὶ εἶνε πιττεῦμα μίᾳ τῶν ἀριστων μεταφράσεων ἐξ ὧων ἐγένοντο ἐν οἰαδῆποτε γλώσσῃ. Καίτοι ὑπὸ τὴν ἐλληνικὴν περιβολὴν ἡ Ὠδὴ εἶνε ἀπεστερημένη τῆς πρωτίστης χάριτος καὶ τῆς ἀνεκφράστου μαγανείας τοῦ πρωτοτύπου, εἶνε οὐκ ὀλιγον ἱκανή¹ ν' ἀλώσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου ὑπὲρ τοῦ ψάλτου. Ἐκ τῆς μεταφράσεως τῆς Ὠδῆς ἔμειναν μόνον εἰς τὴν μνήμην οἱ ἐξῆς στίχοι :

Τὸ γέλοιο μας τὸ πῖθ γλυκὸ ἔχει ἕνα κρύφιο πόνο

Τὰ πῖθ γλυκὰ τραγούδια μας εἶνε τὰ πῖθ θλιμμένα

καὶ εἶνε νομίζω δύσκολον νὰ ἐξαλειφῶσιν ἀπὸ τὴν μνήμην οἰουδῆποτε ἀναγνώστου. Τοιαύτη εἶνε πᾶσα ἡ ὀριμωτέρα ποίησις τοῦ Σέλλεῦ, ὥστε οἱ στίχοι του ἀπαξ ἀποστηθιζόμενοι ἔρχονται καὶ ἐπανέρχονται μετ' ἀδιαλείπτου ἐπιμονῆς, ἐν μέσῳ τῶν βιωτικῶν ἐνασχολήσεών μας, ἔρχονται ὡς χερουβεῖμ εἰς τὴν χθαμαλὴν ἀτμοσφαῖραν τῶν μεριμνῶν μας, δεικνύντα ἡμῖν τὸν οὐράνιον θόλον καὶ ἀποσπῶντα ἡμῶς ἀπὸ τῆς κοσμικῆς ἀνίας. Ὁ ἀποστηθίσας αὐτοὺς ποθεῖ ἀκατανικήτως νὰ τοὺς ἀπαγγέλλῃ αὖθις καὶ αὖθις.

Ὅσοι μέγας καὶ ἂν εἶνε ὡς ποιητῆς ὁ Σέλλεῦ, οὐχ ἤσσανα θεωρῶ αὐτὸν ὡς κοινωνιολόγον. «Ἐὰν ζήσω νὰ ἐπιτελέσω ἐκεῖνο τὸ ὅποιον προτίθεμαι—γράφει ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ «Προμηθεὺς λυομένου»—τουτέστι νὰ συγγράψω συστηματικὴν ἱστορίαν τῶν κατ' ἐμὴν γνώμην ἀληθῶν στοιχείων τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, οἱ συνήγοροι τῆς ἀδικίας καὶ τῆς δεισιδαιμονίας ἄς μὴ κολακευθῶσι νομίζοντες ὅτι θὰ λάβω τὸν Αἰσχύλον μᾶλλον ἢ τὸν Πλάτωνα ὡς πρότυπον». Ὁ Σέλλεῦ δὲν ἔζησε νὰ παραγάγῃ τὸ ἔργον, ὅπερ προὔτιθετο, ὅτι δὲ θὰ ἦτο μεγαλοφύς, ἀρκεῖ νὰ ἀποδειχθῇ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὴν σημασίαν τῆς Ἱστορίας ὡς κοινωνιολογικῆς μελέτης διεῖδε πρὶν ἢ Ἱστορία ἀναγνωρισθῇ ὡς κλάδος τῆς Κοινωνιολογίας, πρὶν ἢ αὕτη ἀνομολογηθῇ ὡς τὸ Α καὶ τὸ Ω τῆς

¹ Λυποῦμαι μὴ δυνάμενος νὰ ἐνθυμηθῶ τίς ἦν ὁ μεταφράσας, οὐδὲ θὰ κερτίσω θοῦν νὰ εὔρω τὴν «Ἐστίαν» ἐνταῦθα ὅπου γράφω.

ἀνθρωπίνης προόδου καὶ πρὶν ἢ ἡ σπουδὴ τῆς Ἱστορίας ὑποστῆ ριζικὴν ἐπανάστασιν. Ἡ σφοδρότης τοῦ πρὸς τὴν Ἑλευθερίαν ἔρωτος εἶνε ἴσως τὸ κύριον γνώρισμα τοῦ χαρακτήρος του, καὶ ἐνθυμίζει πάλιν ἡμῖν τὴν περίοδον ἣν ἐνεκαίνισεν ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις, ἀναπτύσσασα τὴν πρὸς ἀνακτας καὶ ἡγεμόνας ἐνδόμυχον ἐκείνην καταφρόνησιν, ἣτις μεθ' ὅλην τὴν ἐξωτερικὴν συγκάλυψιν, χαρακτηρίζει ἀλαθῆτως τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος μας. Προσομοία καταφρόνησις πρὸς τοὺς βασιλεῖς εἶχε χαρακτηρίσει τὴν πρὸ 24 αἰῶνων περίοδον, ὅτε ἀπανταχοῦ σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος ἀνέτελλεν ἡ ἐποχὴ τῶν δημοκρατιῶν. Ἡ κατάπτωσις τῆς ἰδέας τοῦ θεοῦ δικαίου τῶν βασιλείων, ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὀφείλεται βεβαίως εἰς ἄλλης φύσεως ἐπιδράσεις. Εἶχεν ἀπαιτηθῆ κατὰ τὸν μεσαιῶνα εὐρύτατον καὶ πονηρότατον θεολογικὸν οἰκοδόμημα¹ ὅπως περιβάλλῃ τὸ βασιλικὸν πρόσωπον διὰ θάμβους, ὅπως δὲ ἰσπεδωθῇ ἡ φύσις αὐτοῦ πρὸς τὴν φύσιν παντὸς ἄλλου θνητοῦ, ἀπητήθη ἡ ἡράκλειος δρᾶσις φιλοσόφων οἷοι οἱ Χώδης, ὁ Λώκ, ὁ Ρουσώ, ὁ Βολταίρος, ὁ Διδερώ, καὶ τέλος ἐκατόμβῃ οἷα ἡ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα εὐρύνεται, καὶ εὐρυνόμενον καταρρίπτει τὰ εἰδῶλα. Ἐν τῇ formule ταύτῃ κρύπτεται τὸ μυστήριον τῆς προόδου, καὶ προσέτι εὕρηται ἡ κλεῖς τῆς ποιήσεως τοῦ Σέλλεῦ. Ὁ χαρακτήρ του, ἡ ποίησις του καὶ ἡ φιλοσοφία του εἶνε τόσῳ ἀλληλένδετα, ὥστε εἶνε δυσκολώτατον νὰ ἐξετάσῃ τὸ ἐν τῶν τριῶν, χωρὶς τῆς βοήθειας τῶν δύο ἄλλων. Ἄν ὅλοι οἱ μεγάλοι ποιηταὶ ἀπαιτῶσι νὰ μάθωμεν τὴν γλῶσσαν των, ὁ Σέλλεῦ ἔχει καὶ ἄλλην ἰδιάζουσαν αὐτῷ ἀπαίτησιν. Ἴνα ἐνωτισθῶμεν αὐτοῦ, ἔχομεν ἀνάγκην νὰ μάθωμεν τὴν ἱστορίαν τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου του. Ὁ βίος του εἶνε ἐμπλεὺς χαρακτηριστικῶν ἐπεισοδίων καὶ περιστάσεων, ὧν ἐλάχιστον μέρος εἶνε δυνατόν νὰ θιζῶ ἐνταῦθα, Δὲν δύναμαι δὲ λυσιτελέστερον νὰ ὀδηγήσω τὸν ἀναγνώστην, ἢ λαμβάνων τέσσαρα ἐκ τῶν κυριωτέρων ποιημάτων του, τὴν «Βασίλισσαν Μάβ» (1812), τὴν «Ἐξέγερσιν τοῦ Ἰσλάμ» (1817), τὸν «Προμηθεὺς λυόμενον» (1819) καὶ τὴν «Ἑλλάδα» (1821), καὶ συναγείρων περὶ ἕκαστον ἐξ αὐτῶν, ὡσεὶ ἐποχῶν, τὰς παραστατικωτάτας τῶν σκηνῶν καὶ φάσεων τοῦ βίου του. Θὰ δεῖξω οὕτω τὰ τέσσαρα ὄρασημα τῆς τροχιάς, ἣν ὁ ἀστὴρ του διέγραψε· διότι ὁ Σέλλεῦ ὀρμώμενος ἀπὸ τοῦ ἐκλεκτοτέρου ρωμαντισμοῦ τῆς «Βασιλίσσης Μάβ», ἐπιλαμβάνεται σφριγῶν τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος διὰ τῆς «Ἐξεγέρσεως τοῦ Ἰσλάμ». χωρεῖ εἶτα ἐκεῖθεν εἰς ἀντιμε-

¹ Δέον νὰ γίνεταὶ αὐστηρὰ διάκρισις μεταξὺ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅστις ἦτο τὸ ἀπαύγασμα τῆς φιλοσοφίας τῶν αἰώνων καὶ τῆς Χριστιανισμοῦ, ἣτις κατεσκευάσθη κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἐπὶ τῷ σκοπῷ πολιτικῆς ὑπεροχῆς.

τώπισιν τοῦ αἰνίγματος τῆς ἀνθρωπότητος γράφων τὸν «Προμηθεὺς λυόμενον», καὶ τέλος περαιούται ἐξαισίως εἰς ὑψιστον λυρισμὸν διὰ τῆς «Ἑλλάδος», ἣτις δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ κύκνειον ἄσμα του.

Βασίλισσα Μάβ. Ὁ Σέλλεῦ ἦτο γόνος ἀρχαίας οἰκογενείας πλουσίων εὐπατριδῶν, ἀναγόντων τὴν ἀρχὴν των εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Καρολομάγνου. Εἰς τῶν προγόνων του, ὁ σὲρ Ριχάρδος Σέλλεῦ ἐπολέμησε κατὰ τῶν Τούρκων τῷ 1565, μετὰ διακριθείσης ἀνδρείας ἀμυνόμενος τῆς Μελίτης. Ὁ πατὴρ τοῦ ποιητοῦ σὲρ Τιμόθεος Σέλλεῦ, ἦτο φιλησύχου καὶ κοινῆς ὀρθοδόξου φύσεως, ὅλως ἀκατάλληλος κατὰ τὸν βιογράφον τοῦ ποιητοῦ, W. M. Rosseti «νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πατὴρ τοιοῦτου θεοῦ φαινομένου». Ὁ Πέρσης ἦτο ὡραῖος παῖς, ἔχων τὴν κόμην εἰς πλουσίους βοστρύχους, ὀφθαλμοὺς βαθέως κυανοῦς, ὄψιν χιονόωδη, χεῖρας δὲ καὶ πόδας ἐξόχου κομψότητος, ἀβρὸς καὶ συμπαθῆς τὸ ἦθος. Τὸ πρῶτον ἄλγος ὅπερ ἤσθάνθη ἦτο ἐπὶ τῷ θανάτῳ γηραιοῦ ὄφως κατοικοῦντος ἐν τῷ κήπῳ τῆς πατρικῆς οἰκίας. Περὶ τῆς θλίψεως ταύτης τοῦ παιδὸς καὶ περὶ τῆς πίστεως αὐτοῦ εἰς τὴν παράδοσιν, ὅτι ὁ ὄψις ἐτέλει εἰς μυστηριώδεις σχέσεις πρὸς τινα δράκοντα κατοικοῦντα ἐν τῷ δάσει τοῦ Ἁγίου Λεονάρδου, διηγοῦνται πολλὰ περιεργὰ ἀνέκδοτα. Ἀλλὰ δυνατόμεθα εὐκόλως νὰ φαντασθῶμεν τὸ μέγεθος τῆς λύπης του, γνωρίζοντες πόσῳ πραγματικαὶ εἶνε αἱ συμφοραὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Τοῦτο θὰ μᾶς βοηθήσῃ ν' ἀναμετρήσωμεν τὴν δοκιμασίαν τοῦ μικροῦ Σέλλεῦ ἐν τῷ σχολείῳ, κατὰ τῆς τυραννίας τοῦ ὁποῦ τοῦ νεαρὸν πνεῦμά του ἐξηγέρθη, ὡς δεικνύουν οἱ ἐξῆς στίχοι :

Τὴν ὥρα ποῦ τὸ πνεῦμά μου ἐξύπνησ' ἐνθυμοῦμαι
Ἦτο, Μαρία μου, αὐγὴ τοῦ δροσεροῦ Μαΐου,
Ὅτε τὸ βῆμα ἔφερα μέσῳ ἡλιοφώτου χλόης
Καὶ ἔκλαιον, ἀλλὰ διατὶ δὲν ἤξευρα. Ἐν τούτοις
Ἦκουσα ἔσωθεν κραυγὰς, κραυγὰς ἐκ τοῦ σχολείου,
Αἴτινες φεῦ! ἦσαν ἡχώ τῶν ὀδυνῶν τοῦ κόσμου—
Ἦχώ τῆς πάλης τῆς σκληρᾶς τυράννων καὶ ἐχθρῶν.
Τότε τὰς χεῖρας ἔσφιξα, κ' ἐκύτταξα τριγύρω
Πλὴν νὰ μὲ σκώψῃ κλαίοντα δὲν ἦτο τις παρών.
Κ' ἐνῶ εἰς τὸ ἡλιόφωτον τὸ ἔδαφος θερμὰ
Τὰ δάκρυά μου ἔρρεον, ὡς φλέγουσαι σταγόνας,
Μόνος μου τότε ὠμίλησα χωρὶς νὰ αἰσχυρθῶ
Καὶ εἶπον : « Ἄν 'ς τὰ στήθη μου ἡ δύναμις ὑπάρχη,
Θὰ γίνω δικαίος, σοφός, ἐλεύθερος γλυκός.
Διότι ἡ καρδία μου ἀπηύδησε νὰ βλέπῃ
Τοὺς ἰσχυροὺς κ' ἐγώιστάς νὰ τυραννοῦν, νὰ τυραννοῦν
Χωρὶς τις νὰ τοὺς μέμψεται, χωρὶς νὰ τοὺς ἐλέγγῃ».

Τότ' ἔπαυσα νὰ κλαίω κ' ἡσύχασ' ἡ ψυχὴ μου,
 Κι' ἡσθάνθην ὅτι ἤμην καὶ τολμηρὸς καὶ πρᾶος.
 Ἀπὸ ἐκείνην τὴν στιγμήν με ζῆλον ἀδιακόπως
 Γνώσεις ἐσώρευον ἀπὸ πηγὰς ἐμποδισμένας,
 Ὅμως οὐδὲν ἀφ' ὅσα ἐδίδασκον οἱ τύρανοι
 Οὐδὲν ἀφ' ὅσα ἐγνώριζαν με ἔμελλε νὰ μάθω.
 Ἀλλὰ, ἀπὸ τ' ἀπόκρυφα τῆς γνώσεως ταμεία
 Ἦντλουν, καὶ κατεσκεύασα ἐντός μου πανοπλίαν
 Ἴνα ἡ ψυχὴ μου φέρουσα αὐτὴν εἰς τὸ ἐξῆς
 Μὲ καρτερίαν πολεμᾷ ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων.¹

Τὰ ἐπιβαλλόμενα μαθήματα παρημέλει καὶ ἐνῶ τὰς στιχογραφικὰς ἀσκήσεις ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ τῇ λατινικῇ, ἐμίσει ὡς ἀφόρητον ζυγὸν καὶ διέφυγε, ἐστιχοῦργει ἰδιαίτερος μεταφράζων τὸν Λουκρήτιον, τὸν Αἰσχύλον καὶ τὸν Πλίνιον, οἱ δὲ λοιποὶ συμμαθηταὶ του, οἱ ἐπιμελεῖς, ἐπεκαλοῦντο τὴν ἀρωγὴν του, ἣν ἄσμενος παρεῖχε, χωρὶς ὅμως τοῦτο νὰ τοὺς ἐμποδίξῃ νὰ τὸν καταφρονῶσιν ἀποκαλοῦντες αὐτὸν ἀντάρτην καὶ «ἄθεον», καθὸ κεκηρυγμένον ἐχθρὸν τῆς διδασκαλικῆς αὐθεντίας. Ἐμμανῶς ἀγαπῶν τὴν ἐλευθερίαν, ἐπετόθει νὰ καταρτίψῃ πᾶν εἶδος δεσποτισμοῦ καὶ εἶχε τὸ πνεῦμα πλήρες τόσῳ μεγάλων σχεδίων τόσῳ μικρὸς ἔτι ὢν. Τὸν ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν του δοθέντα αὐτῷ τίτλον τοῦ ἀθέου ἀπεδέχθη καὶ ἀδιστακτικὸς ἔφερε δι' ἑαυτοῦ τοῦ βίου, λέγων, ὅτι τὸν ἔρριπτεν ὡς χειρόκτιον εἰς τοὺς φαρισαίους καὶ ὑποκριτὰς τῆς κοινωνίας. Ὅπως τὸ πνεῦμα του ἐπεζῆτει ἐναγωνίως τὴν ἐλευθερίαν, ἡ ψυχὴ του ἦτο ἐν διηνεκεῖ τύρβῃ ἐπιζητοῦσα τὸ ἰδεῶδες τοῦ καλοῦ. Οὐδὲν ἐν τῷ χαρακτῆρι τοῦ Σέλλεῦ εἶνε ἀδρότερον διαγεγραμμένον, ὅσῳ ὁ σφοδρὸς αὐτοῦ ἔρωσ πρὸς τὴν γυναικείαν φύσιν, ἐν τῇ ἰδεῶδει αὐτῆς ἐννοία. Δεκαεξαετῆς ἤδη ὢν, κατώρθωσε νὰ ἐρασθῇ τῆς Ἐρριέτας Γκρῶθ, μεθ' ἧς καὶ συνεργάζετο γράφων μυθιστορήματα. Θὰ ἐνυμφεῖτο δὲ αὐτὴν, ἂν μὴ οἱ γονεῖς τῆς Ἐρριέτης ἐκώλυον, πτοούμενοι ὑπὸ τοῦ χαρακτῆρος του. Ὁκταετῆ εὐρίσκομεν τὸν Σέλλεῦ γράφοντα «Ἐδὴν εἰς Γαλῆν», ἐν ἀμίλλῃ πρὸς τὸν ποιητὴν Γρέϋ. Τῷ 1810 ἐνεγράφη εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ὁξφόρδης. Τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν λατινικὴν, εἶχεν ἤδη ἐκμάθει ἀκόπως, καί, ὡς λέγεται, ὡσεὶ ἐξ ἐμπνεύσεως. Ἦτο ἤδη ὑψηλὸς τὸ ἀνάστημα, λεπτοφυῆς. Εἶχεν ὀφθαλμοὺς ἐξέχοντας, πολὺ ἀνοικτούς, ἀπλανῶς βλέποντας καὶ πλήρεις «ὑπερφυσίως νοήσεως». Ἡ κόμη του ἦτο καστανὴ καὶ ἀγρίως διατεθειμένη. Ἐχειρονόμιε ἀποτόμως ἀλλὰ μετὰ χάριτος, καὶ ἔφερε πάντοτε ἐνδύματα πλοῦσια ἀλλ' ἀκατάστατα. Τὴν φωνὴν του εἰς τῶν βιογράφων του, χαρακτηρίζει ὡς φωνὴν «ἀγρίου ἀνθ-

¹ Revolt of Islam ἐν τῇ ἀρχῇ.

υψιφώνου». Εἶχεν ἀκόρεστον τὴν δίψαν τῆς ἀναγνώσεως. Ἀνεγίνωσκεν ἐπὶ δεκαεξ ὥρας καὶ ἐν πάσῃ θέσει. Ἡ τροφή του ἦτο λεπτοτάτη, κλίνοῦσα εἰς τὴν φυτοφαγίαν, ἣν ἀκολούθως ἡσπασθη καθ' ὀλοκληρίαν. Ἐπίστευεν ἀκραδάντως, ὅτι οὔτε ἡ ἀνθρωπίνη φύσις προώριστο εἰς σαρκοφαγίαν, οὔτε τὰ ζῶα, ὡς τροφή τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπὶ τοῦτῳ μετέφρασε καὶ τὰς δύο πραγματείας τοῦ Πλουτάρχου «Περὶ τῆς σαρκοφαγίας»¹ Ἀπὸ τοῦ πανεπιστημίου ὁ Σέλλεῦ ἀπεβλήθη «λόγῳ ἀθείας», συνεπεία δὲ τῆς ἀποβολῆς ταύτης ὁ πατήρ του ἀπεστέρησεν αὐτὸν καὶ τῆς πατρικῆς στέγης καὶ πάσης χρηματικῆς παροχῆς. Ὁ ποιητὴς ἤδη ἐξηρτάτο ἀπὸ τὰς μικρὰς οἰκονομίας τῶν ἀδελφῶν του, αἵτινες κατώρθουν κρύφα νὰ μετριάζουν τὴν ἐνδειάν του. Τὰ βοηθήματα ταῦτα ἐκόμιζε τῷ Σέλλεῦ ἡ συμμαθήτρια τῶν ἀδελφῶν του Ἐρριέτα Βέστθρουκ. Ἡ Ἐρριέτα ἦτο θελκτικὴ δεκαεξαετίας κόρη, χαίρουσα τὴν ἐπωνυμίαν τῆς «Ἀφροδίτης» ἐν τῷ σχολείῳ. Ὁ πατήρ της ἦτο διευθυντὴς ξενοδοχείου, καὶ εἶχεν ἀπὸ τινῶν ἐτῶν ἀποσυρθῆ τῶν ἐργασιῶν εὐπορήσας. Ἐνεκα τοῦ ἠθους καὶ τοῦ χαρακτῆρός του ἐθεωρεῖτο Ἑβραῖος. Ἡ μὲν Βέστθρουκ ἦτο ἐπιμεμελημένης ἀνατροφῆς, καὶ πεπροικισμένη διὰ πολλῆς καλαισθησίας. Περιέγραφε τῷ ποιητῇ τὰ οἰκαγενειακά της μετὰ πολλοῦ πάθους, παριστῶσα ἑαυτὴν μάρτυρα τοῦ τυράννου πατρός της. Ἀπητεῖτο ἄλλο τι ἵνα ἐξεγείρῃ τὴν καρδίαν τοῦ Σέλλεῦ; Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ποιητὴς ἐγένετο αὐθις δεκτὸς εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν. Ὁ πατήρ του καίπερ μηδέποτε συγχωρήσας αὐτῷ τὴν ἐλευθεροφροσύνην του, τῷ παρεχώρησεν ἐξακισχιλίας δραχμὰς ἐτησίως. Ὁ Πέρσους ἤδη ἐθεώρησε καθῆκόν του

¹ Ἐξετίμα ἰδίᾳ τὴν ἐξῆς περικοπήν: «Ὅτι γὰρ οὐκ ἔστιν ἀνθρώπων κατὰ φύσιν τὸ σαρκοφαγεῖν, πρῶτον μὲν ἀπὸ τῶν σωμάτων δηλοῦται τῆς κατασκευῆς. Οὐδενὶ γὰρ ἔοικε τὸ ἀνθρώπου σῶμα τῶν ἐπὶ σαρκοφαγίᾳ γεγονότων, οὐ χρυπότης χεῖλους, οὐκ ὀξύτης ὄνυχος, οὐ τραχύτης ὀδόντων πρόσσειν, οὐ κοιλίας εὐτομία καὶ πνεύματος θερμότης, τρέψαι καὶ κατεργάσασθαι δυνατὴ τὸ βαρὺ καὶ κρεῶδες· ἀλλ' αὐτόθεν ἡ φύσις τῇ λειότητι τῶν ὀδόντων, καὶ τῇ σμικρότητι τοῦ στόματος, καὶ τῇ μαλακότητι τῆς γλώσσης, καὶ τῇ πρὸς πέψιν ἀμβλύτητι τοῦ πνεύματος, ἐξόμνεται τὴν σαρκοφαγίαν. Εἰ δὲ λέγεις πεφυκέναι σεαυτὸν ἐπὶ τοιαύτην ἐδωδὴν, ὁ βούλει φαγεῖν πρῶτος αὐτὸς ἀπόκτεινον· ἀλλ' αὐτὸς διὰ σεαυτοῦ, μὴ χρησάμενος κοπίδι, μηδὲ τυσαίῳ τινί, μηδὲ πελέκει, ἀλλὰ ὡς λύκοι καὶ ἄρκτοι καὶ λέοντες αὐτοὶ ὡς ἐσθίουσι φονεύουσιν, ἄνελε δῆγματι βοῦν ἢ στόματι οὖν ἄρνα ἢ λαγῶν διάρρηξον, καὶ φάγε προσπεσῶν ἔτι ζῶντος ὡς ἐκεῖνα... Δράκοντας, ἀγρίους καλεῖτε, καὶ παρδάλεις, καὶ λέοντας, αὐτοὶ δὲ μαιφονεῖτε εἰς ὠμότητα, καταλιπόντες ἐκεῖνοις οὐδὲν· ἐκεῖνοις μὲν γὰρ ὁ φόνος τροφή, ἡμῖν δὲ ὄψον. Οὕτως ἐν τῷ μαιφόνῳ τρυφῶμεν, ὥστε ὄψον τὸ κρέας προσαγορεύομεν, εἶτα ὄψων πρὸς αὐτὸ τὸ κρέας δεόμεθα, ἀναμιγνύντες ἔλαιον, οἶνον, μέλι, γάρον, ὄξος, ἠδύσματα συριακοῖς, ἀραβικοῖς, ὥσπερ ὄντως νεκρὸν ἐνταφιάζοντες».

νά θέση ὑπὸ τὰς πτέρυγας του τὴν Ἑρριέταν, ἐξομολογήσασαν ἤδη αὐτῷ διακαῆ ἔρωτα, καὶ παραστήσασαν ὅτι ὁ ἔρωσ της οὕτως ἦν ἡ αἰτία τῶν δεινοπαθημάτων της ἐν τῇ οἰκογενείᾳ. Διὰ τοῦτο καὶ τοῦ γάμου προηγήθη ἀπαγωγή, ὡσεὶ ὁ πατήρ ἀπεδοκίμαζε τὸν Σέλλεϋ. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, ἡ ἀπαγωγή ἦτο ἔργον τῆς Ἑρριέτης, ὄχι τοῦ Σέλλεϋ. Τὸ συμβᾶν τοῦτο συνεπηγάγετο τὴν παῦσιν τῆς χρηματικῆς χορηγίας καὶ ὁ ἀπόμαχος ξενοδόχος εἶδεν ἑαυτὸν εἰς τὴν ἀνάγκην ν' ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν ἐτησίαν καταβολὴν τῶν ἐξακισχιλίων δραχμῶν ἐπὶ ἐντόκῳ δανείῳ. Μεσολαβήσει συγγενῶν ὁ πατήρ τοῦ Σέλλεϋ ἀπεφάσισε νὰ καταθέσῃ εἰς τὴν Τράπεζαν, ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ υἱοῦ του, τρεῖς ἑκατομμύρια δραχμῶν, ὑπὸ τὸν ὄρον ἵνα ὁ ποιητὴς παραχωρήσῃ αὐτὰ εἰς τὸν πρωτότοκον υἱὸν του, ἢ ἐν ἑλλείψει τέκνων, εἰς τὸν νεώτερον ἀδελφόν του Ἰωάννην. Ὁ Πέρσης ἀπέρριψε τὴν πρότασιν ταύτην καταφρονητικῶς, ἐν ἀγανακτῆσει ἀπαντήσας: «Ἀπορῶ πῶς τολμῶσι νὰ μὲ πιστεύωσιν ἱκανὸν νὰ ἐγγράψω ὡς ἰδιοκτησίαν ἐνδεχομένου βλακῶς ἢ ἀγύρτου ποσὸν ἢ ὑπερ ἀντιπροσωπεύει μόχθους χιλιάδων ἐργατῶν.» Ἐν Ἑδιμβούργῳ, ὅπου ἤδη μετέβησαν οἱ νεόνυμφοι, ὁ Σέλλεϋ ἐσχέτισθῃ μὲ τὸν κατόπιν διαφνοστεφῆ Σάουδύ. Τοῦτον βραδύτερον ὁ Σέλλεϋ, εἰ καὶ μεγάλως ἔξετίμα πρότερον, ἀπεστρέφῃ ἕνεκα τοῦ κολακευτικοῦ πρὸς τὸν βασιλέα τόνου τῶν ποιημάτων του. Ἐπέπρωτο ἤδη ὁ Σέλλεϋ νὰ συναντηθῇ πρὸς πρόσωπον ἀσκήσαν μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν τυχῶν αὐτοῦ — πρὸς τὸν φιλόσοφον Γκόδδιν, τὸν ἐπικληθέντα Ῥουσὼ τῆς Ἀγγλίας, ἰδίᾳ δὲ πασίγνωστον σήμερον ὡς συγγραφέα τῆς «Πολιτικῆς Δικαιοσύνης». Ἀναγνοὺς τὸ ἔργον τοῦτο ὁ Σέλλεϋ κατεγοητεύθη καὶ προήλθεν εἰς προσωπικὰς σχέσεις πρὸς τὸν κλεινὸν συγγραφέα. Ἐκτοτε ἀπὸ ρωμαντικοῦ καὶ μυστηριώδους ἐξεδηλώθη ὡς κοινωνιολόγος καὶ ἀναμορφωτής. Ἐπελήφθη ἤδη τῆς συγγραφῆς «Ἐρεύνης περὶ τῶν αἰτίων, ὧν ἕνεκα ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις δὲν εὐηργέτησε τὸ ἀνθρώπινον γένος.» Ταυτοχρόνως σχεδὸν ἀνέλαβε νὰ κινήσῃ εἰς ἐπανάστασιν τὴν Ἰρλανδίαν, φρονῶν ὅτι μία ἰρλανδικὴ ἐπανάστασις θὰ προὐκάλει ὅ,τι δὲν ἠδυνήθη νὰ συντελέσῃ ἡ Γαλλικὴ. Ἀπὸ τοῦ ἐγχειρήματος τούτου ἐπὶ τέλους ὁ Γκόδδιν τὸν ἀπέτρεψεν. Ἐν τούτοις μετέβῃ εἰς Ἰρλανδίαν, ἔγραψε προκηρύξεις καὶ ἐμχανᾶτο ἰδιορρυθμοὺς μεθόδους κυκλοφορίας αὐτῶν, «προκαλοῦσας τὸν ἄσθεστον γέλωτα τῆς Ἑρριέτης». Ἀπήχησιν τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων του ἀκούομεν ἀναγινώσκοντες τὴν «Βασίλισσαν Μάθ», ὅπερ εἶνε τὸ πρῶτον τέλειον ποίημα αὐτοῦ. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀποτελεῖ ἀφ' ἑνὸς ἰσχυροτάτην καὶ νευρώδη διαμαρτυρίαν κατὰ τῶν κοινωνικῶν ἀθλιότητων καὶ ἀφ' ἑτέρου προαγγέλλει ἐποχὴν κοινω-

νικῆς ἀναγεννήσεως. Περὶ τῆς «Βασίλισσης Μάθ» αἱ γνώμαι διχάζονται εἰς ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτους. Οἱ μὲν, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Σέλλεϋ, τὴν καταδικάζουσιν ὡς ἄωρον προῖον παραφόρου ἐφήβου, οἱ δὲ θαυμάζουσιν αὐτὴν ὡς θησαυρὸν μεγαλοφυίας καὶ ἀνεξάντλητον ταμεῖον φιλοσοφικῶν διδαγμάτων. Ἐν αὐτῷ ὄντως εὐρίσκομεν τὰ πρῶτα ἰδεώδη τοῦ Σέλλεϋ, περὶ τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν, περὶ διαγωγῆς, καὶ περὶ τῆς προσηκούσης τῷ ἀνθρώπῳ διαίτης. «Εἶμαι πεπεισμένος—γράφει ἐν τῷ προλόγῳ—ὅτι ἡ ὕλικὴ καὶ ἡθικὴ ἐξαχρείωσις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐπήγαγεν ἐκ τῶν παρὰ φύσιν ἔξων τοῦ βίου». Ἡ «Βασίλισσά Μάθ» ἐξηγεῖ ἡμῖν τὸ περὶ γάμου φρόνημα τοῦ Σέλλεϋ. Τὸν γάμον θεώρει οὐχὶ ὡς ζυγόν, ἦτοι συμβόλαιον βασιζόμενον ἐπὶ κοσμικῶν ὑπολογισμῶν, ἀλλ' ὡς μυστήριον βασιζόμενον αὐστηρῶς ἐπὶ τοῦ αἰωνίου νόμου τοῦ ἀειθαλοῦς ἔρωτος. Ἄνευ τούτου ὁ γάμος εἶνε εἰδεχθῆς τύπος δεσποτισμοῦ, καὶ γνωρίζομεν τὴν ἐχθρότητα τοῦ Σέλλεϋ κατὰ παντός εἶδους τυραννίας. Ὑπολογιζομένου τοῦ ὑψηλοῦ ἰδεώδους τοῦ Σέλλεϋ περὶ γυναικείας ἐντελείας, οὐδὲν ἄπορον ὅτι βαθμηδὸν τὸ πρὸς τὴν Ἑρριέταν ἐνδιαφέρον του ἔπεσε κατωτέρω τοῦ ὀρίου τοῦ δικαιοῦντος συζυγικῆν συμβίωσιν. Τὸ πρῶτον σύμπτωμα τῆς καταπτώσεως ταύτης ἦτο, ὅτι ἔπαυσε διδάσκων αὐτὴν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἐν μιᾷ τῶν πρὸς φίλον ἐπιστολῶν του λέγει: «Ὅστις μὲ γνωρίζει, θὰ γνωρίζῃ ἀναμφιβόλως ὅτι σύντροφος τοῦ βίου μου δέον νὰ εἶνε γυνὴ δυναμένη νὰ αἰσθάνεται ποίησιν καὶ νὰ ἐννοῇ φιλοσοφίαν». Ἐπὶ τέλους ἐχωρίσθη τῆς Ἑρριέτης, ὥρισε δὲ αὐτῇ ἰσθμίου χορηγίαν ἐξακισχιλίων δραχμῶν ἐτησίως. Εἶχεν ἤδη ἐρασθῆ τῆς θυγατρὸς τοῦ Γκόδδιν, Μαρίας, νεωτέρας αὐτοῦ κατὰ πέντε ἔτη, πολὺ πνεῦμα κεκτημένης καὶ ἐνθουσιωδῶς θαυμαζούσης τὰ ἰδεώδη τοῦ Σέλλεϋ. Ἡ μήτηρ αὐτῆς, Μαρία Βόλστονκραφτ, ἦτο διάσημος γυνή, συγγράψασα πολλὰ φιλοσοφικὰ καὶ παιδαγωγικὰ ἔργα. Χηρέυσασα εἶχε νυμφευθῆ τὸν Γκόδδιν, ἐξ οὗ ἔτεκε τὴν Μαρίαν, ἥτις, θυγάτηρ φιλοσόφου πατρὸς καὶ φιλοσόφου μητρὸς, εἴμαρτο νὰ γίνῃ σύζυγος ποιητοῦ καὶ φιλοσόφου, οὐδὲν ἦττον καὶ αὐτὴ αὐτὴ μέλλουσα νὰ διακριθῇ ἐν τοῖς γράμμασι. Τὸν ἔρωτά του ὁ Σέλλεϋ ἐξέφρασεν αὐτῇ ἐσπέραν τινα ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τοῦ Ἁγίου Παγκρατίου, ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς μητρὸς της. «Ἐὰν μὲ βοηθήσῃς διὰ τοῦ ἔρωτός σου—τῇ εἶπε—θὰ κατορθώσω νὰ συναριθμήσω τὸ ὄνομά μου μετὰ τῶν γενναίων ὑπερμάχων τῆς ἀνθρωπότητος». Ἡ Μαρία ὑπὸ παρομοίου ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος διακαίσιμος, ἔθηκεν ἀδίστακτως τὴν χεῖρα αὐτῆς εἰς τὴν χεῖρα τοῦ ποιητοῦ, καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκεῖνης ἀφιέρωσεν ἑαυτὴν εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα τοῦ Σέλλεϋ. Εἶνε δυνατόν νὰ εὕρη τις

παρόμοιοι ὄρκοι ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ Ἔρωτος; Μόνον εἰς τὰ δώματα τοῦ Ὀλύμπου θὰ ἐφαντάζετο τις τοιοῦτον συμβόλαιον περὶ τοῦ μέλλοντος τῶν θνητῶν. Ὁ ποιητὴς δὲν ἀπεξενώθη τῆς Ἐρριέτης. Εἶνε δὲ χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀνδρός, ὅτι καὶ ἀγάπην τῆς Μαρίας πρὸς τὴν Ἐρριέταν προσεδόκα καὶ ταύτην ἤθελε νὰ καταστήσῃ μέλος τῆς νέας οἰκογενείας, ἀπητήθη δὲ ἐπιχείρημα ἐκ μέρους φίλων, ἵνα πείσῃ αὐτόν, ὅτι τοιοῦτον σχέδιον δὲν ἦτο ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις ὀρθόν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἔγραψε τὸν **Ἀλάστορα**, ποίημα τασσόμενον μεταξὺ τῶν κυριωτέρων τοῦ Σέλλεϋ καὶ ἀποτελοῦν ἀναμφιβόλως πρόδον ἐν παραβολῇ πρὸς τὴν «Βασίλισσαν Μάβ». Ὁ «Ἀλάστορ» ἐκπροσωπεῖ τὸ πνεῦμα τῆς μονώσεως καὶ ἐνῶ κατοπτρίζει τὰ αἰσθήματα τοῦ ποιητοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, παρασκευάζει ἡμᾶς νὰ τὸν θαυμάσωμεν ἔτι μᾶλλον ἐν τοῖς μεταγενεστέροις ἔργοις του, ἰδίως ἐν τῷ «Προμηθεὶ Λυομένῳ», ὅστις εἶνε τὸ ἀριστούργημα αὐτοῦ.

Ἐξέγερσις Ἰσλάμ. Οὐδὲν ἐξηρέθιζε τὸν Σέλλεϋ πλείοτερον τῆς τυφλῆς ὀρθοδοξίας, καὶ τῶν κατὰ συνθήκην ἐπικρατουσῶν ἰδεῶν. Ἐν Γενεύῃ, ὅπου μετέθη μετὰ τῆς Μαρίας, συζύγου του ἦδη, ἐπεσκέφθησαν ἑλβετικὴν τινὰ μονήν. Ἐν τῷ λευκώματι, τῷ προσενεχθέντι αὐτῷ ὅπως ἐγγράφη τι ὡς ἐπισκέπτης, ἀνέγνω τὰς συνήθεις κοινοτοπίας. Λαβὼν νευρικῶς τὸν κάλαμον ἔγραψε τὸ ὄνομά του μετὰ τὰς ἀκολούθους ἑλληνικὰς λέξεις :

«Εἰμι φιλόανθρωπος, δημοκρατικὸς τ' ἄθεός τε».

Ἐν Γενεύῃ ἐγνωρίσθη μετὰ τὸν Βύρων, καταλύσασα εἰς τὸ αὐτὸ ξενοδοχεῖον. Τὴν περὶ Βύρωνος γνῶμην τοῦ Σέλλεϋ εὐρίσκομεν ἐν τῷ ποιήματι αὐτοῦ «Ἰουλιανὸς καὶ Μάδδαλος», ἔνθα τὸ μὲν πρῶτον ὄνομα κρύπτει τὸ πρόσωπον τοῦ Σέλλεϋ, τὸ δὲ δευτέρον, τὸ τοῦ Βύρωνος. Ὁ Βύρων, ὁ πόσον δυσκόλως ἀναγνωρίζων ἀξίαν παρὰ τοῖς ἄλλοις καὶ νομίζων ἑαυτὸν ἀνώτερον παντὸς ἄλλου θνητοῦ, ἠσθάνετο βαθύτατον σεβασμὸν πρὸς τὸν Σέλλεϋ. Ἐθαύμαζε καὶ ἐξετίμα τὴν κρίσιν του, καὶ ἐπιμελῶς ἐλάμβανε σημειώσεις τῶν παρατηρήσεών του. Ὁ Σέλλεϋ συνείθιζε νὰ δεικνύῃ τῷ Βύρωνι τὰ ποιήματά του, χειρόγραφα ἔτι, καὶ πιστοῦται, ὅτι πολλὰ τῶν ἔργων τοῦ Βύρωνος ὀφείλονται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πνεύματος τοῦ Σέλλεϋ. Καὶ ἡ ἀπὸ τῆς κρεωφαγίας ἀποχὴ τοῦ Βύρωνος δέον ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸ παράδειγμα ἐκείνου. Ἄλλ' ὁ Σέλλεϋ ἠλαύνετο ἐκ στοργῆς πρὸς τὰ ζῶα, ἐνῶ ὁ Βύρων τὴν κρεωφαγίαν ἐθεώρει ὡς πρόσκομμα τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως¹. Ἐπίσης ἤμιστα δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ, ὅτι ὁ Βύρων ἀποφασίσας ν' ἀγωνισθῇ ὑπὲρ

¹ Ἴδε The Ethics of Diet. By Howard Williams.

τῆς Ἑλλάδος, ἐνήργει ὑπὸ τὴν μαγγανείαν τῶν ἀναμνήσεων τοῦ Σέλλεϋ. Οἱ δύο ποιηταὶ ἡμέραν τινα, ἐν Ἑλβετίᾳ ἐπέβαινον λέμβου, ἀνατραπέσις δὲ ταύτης, ὁ Σέλλεϋ κινδυνεύων καὶ μὴ δυνάμενος νὰ κολυμβήσῃ, ἠρνήθη πᾶσαν βοήθειαν, γράφων δὲ βραδύτερον λέγει: «Κατελήφθην ὑπὸ ταπεινώσεως σκεφθεῖς, ὅτι ἡ ζωὴ του ἠδύνατο νὰ διακυβευθῇ πρὸς διάσωσιν τῆς ἐμῆς». Οἶον κάλλος ἀλτροῦσμου! Ποῖα τῶν οὕτως καλουμένων χριστιανικῶν ἀρετῶν δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ αἶσθημα τοῦτο; Τῷ Σέλλεϋ ἐπεφυλάσσετο ἤδη δεινὴ δοκιμασία. Ἡ Ἐρριέτα ἀπεκρούσθη τοῦ πατρικοῦ οἴκου, καὶ εὐρούσα τὴν θύραν αὐτοῦ κλειστήν, ἠτύοκτόνησε πνιγεῖσα εἰς τὴν ἐν τῷ Χάυδ Πάρω λίμνῃν Σερπεντίναν. Εἰς πάσας τὰς αὐθεντικὰς πηγὰς εὐρίσκω, ὅτι τὸ σύμβαμα τοῦτο ἐπληξε κατὰ τὴν ποιητὴν, καὶ ὅτι ἡ ἐξ αὐτοῦ ἐντύπωσις ἔμεινε ὀδυνηρὰ μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του. Ἄλλ' ἡ κοινωνία, ὡς συνήθως, σκληρότατα καὶ ἀδικώτατα ἔριψε μομφὴν εἰς τὸν μεγαλόφρονον ποιητὴν μας. Ἡ σκληρότης τῆς κοινωνικῆς ταύτης κρίσεως, καὶ ἡ πικρία μεθ' ἧς οἱ κριτικοὶ ἔγραφον κατὰ τῶν ποιημάτων του, θὰ ἐστεῖρευον τὴν πηγὴν παντὸς πνεύματος μὴ τόσῳ μεγάλου. Ἐδέησε νὰ παρέλθωσι δεκαετηρίδες, ὅπως ἡ Ἀγγλία ἀναγνωρίσει τὸν Τιτᾶνα τοῦτον. Ἡ κοινωνικὴ προκατάληψις καὶ ἡ κτταδρομὴ τῶν κριτικῶν τῆς ποιήσεώς του δὲν ἦσαν οἱ μόνοι πολέμιοι τοῦ ἀνδρός, τὸ δικαστήριον ἐπὶ τῇ ἀγωγῇ τοῦ Βέστροουκ, ἐκήρυξε τὸν μετ' ὀλίγον ποιητὴν τοῦ «Προμηθεὺς» ἀκατάλληλον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πατὴρ τῶν τέκνων, ἅτινα ἔσχεν ἐκ τῆς Ἐρριέτης! Ἡ «Βασίλισσα Μάβ» προσήχθη ὡς ἀπόδειξις τοῦ ἰσχυρισμοῦ τοῦ ἀποστράτου ξενοδόχου, ὅτι ὁ Σέλλεϋ ἦτο ἄθεος. Ὁ Σέλλεϋ ἤδη ἦτο τὸ ἀντικείμενον τῆς γενικῆς κατακραυγῆς. Κατεκρίνετο ἐν τῷ τύπῳ, ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ὑπὸ τῶν δικαστηρίων εἶχεν ἀποβληθῇ τοῦ Πανεπιστημίου. Ἐν τῷ μυκῷ τῆς καρδίας του, ὁ ἀνὴρ ἐγίνωσκεν ἑαυτὸν δημιουργὸν καὶ προφήτην. Ἐν τῷ συνειρμῷ τούτῳ ἐπίκαιρον εἶνε νὰ σημειώσω, ὅτι ὁ Σέλλεϋ, καίπερ τελῶν ἐν μέσῳ τῆς δοκιμασίας, ἔγραψε καὶ ἐδημοσίευσεν ὑπὸ ψευδώνυμον, φυλλάδιόν τι ἀφορῶν εἰς πολιτικὰς μεταρρυθμίσεις, ὑποστηρίζων, ὅτι ψῆφον δέον νὰ ἔχῃσι μόνον οἱ οικονομικῶς ἀνεξάρτητοι, προέτεινε ἵνα ὡς ἐκλογεὺς ἐγγράφεται ὁ πληρόνων ποσόν τι εἰς ἐμέτους φόρους. Τῷ 1867, ἦτοι μετὰ 50 ἔτη, ἡ ἀγγλικὴ Βουλὴ, περιήλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ καταστήσῃ νόμον αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἐνωϊαν τῆς προτάσεως τοῦ Σέλλεϋ, γράψαντος ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «ὁ ἐρημίτης τοῦ Μάρλων». Εἰς τὰς δεινοτέρας δοκιμασίας τοῦ Σέλλεϋ ὀφείλομεν τὰ λαμπρότερα ποιήματά του. Ἐκάστη τῶν περιπετειῶν του κατέληγε πάντοτε εἰς ἓν ἀριστοτέχνημα. Ἀνωτέρω παρέθηκα στίχους

τινας ἐκ τοῦ ἐξαισιού ποιήματος «Ἐξέγερσις Ἰσλάμ». Ὡς ὁ ποιητὴς λέγει ἐν τῷ προλόγῳ, τὸ ἔργον τοῦτο ἀποτελεῖ διαδοχὴν εἰκόνων περι-
στωσῶν τὴν πνευματικὴν ἐξέλιξιν καὶ σταδιοδρομίαν τοῦ ποθοῦντος ἐν-
τέλειαν, καὶ βαθμηδὸν ἐξικνουμένου εἰς τὸ σφοδρὸν αἶσθημα τοῦ πρὸς
τὴν ἀνθρωπότητα ἔρωτος. «Ἐπειράθην—λέγει—νὰ συνδουλίσω ἐν τῷ
στῆθει τοῦ ἀναγνώστου χρηστόν τινα ἐνθουσιασμόν πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς
ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἔτι δὲ πρὸς πίστιν καὶ προσδοκίαν μελ-
λόντων ἀγαθῶν. . . Τὸ ἀνθρώπινον γένος μοι φαίνεται ἀνανήφον ἐκ
τῆς ληθαργικῆς καταστάσεως αὐτοῦ. Διορῶ, σύνοϊδα, βραδείαν, βαθμιαίαν
σιγηλὴν μεταμόρφωσιν. Ἐν τῇ πίστει ταύτῃ ἔγραψα τὸ προκείμενον
ποίημα». Εἰς τὸ χάρισμα αὐτοῦ ὡς ποιητοῦ, ὅπερ οὐδαμῶς ἡγνῶει,
ἀπέδιδε ἡσσονα σημασίαν ἢ εἰς τὴν μυστηριώδη ἐκείνην δύναμιν τοῦ
ἀφυπνίζειν ἐν τοῖς ἄλλοις λανθάνοντα συναισθήματα. Ταύτην τὴν δύνα-
μιν ἐπέθει νὰ ἐξακριβώσῃ ἐὰν ἐκέκτητο. Ἡ σημερινὴ ἐτυμηγορία εἶνε
ὅτι ἐκέκτητο αὐτὴν εἰς τὸν ὑψιστον βαθμόν. Δὲν ἡγνῶει ὅτι ἡ δύναμις
αὕτη εἶνε ἡ χαρακτηρίζουσα τὸν ἀληθῆ ποιητὴν, ὃν ὁ Σέλλεϋ προῦ-
τίμα ν' ἀποκαλῆ δημιουργόν. Ἄλλ' ἐπρέσβευεν ἕτερόν τι οὐχ ἤττον
ἀξιοσημείωτον, ὅτι οἱ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἀφυπνιζόμενοι δὲν ἔπεται ὅτι κα-
θίστανται καὶ αὐτοὶ ποιηταί. Καθίστανται μόνον ἱκανοὶ ν' ἀκούσῃ τοῦ
ποιητοῦ καὶ νὰ ποτιζῶσι τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴν εἰς τὰ νάματα τῆς
ποιήσεως αὐτοῦ. Σπουδάζομεν τοὺς ποιητὰς οὐχὶ ἵνα γίνωμεν ποιηταί,
ἀλλ' ἵνα φωτισθῶμεν. Ὁ Σέλλεϋ τέλεον ἀδιάφορος ὦν πρὸς τοὺς ἐπαί-
νοους ἢ ψόγους τῶν συγχρόνων, κατεφρόνει τῶν κριτικῶν. «Ἡ κριτικὴ
τῆς ποιήσεως—λέγει—ἀναθρώσκει ἐν τῷ ναρκώδει διαλείμματι καθ' ὃ
ποίησις δὲν ὑπάρχει. Ἡ ποίησις καὶ ἡ ἀξίωσις τοῦ κανονίζειν καὶ πε-
ριορίζειν τὰς δυνάμεις τῆς δὲν δύνανται νὰ συνυπάρξωσι.»—Ἐν Βενε-
τία ὁ Σέλλεϋ ἐξενίζετο ἐν τῇ ἐπαύλει τοῦ Βύρωνος, ἔνθα καὶ ἔγραψε τὸ
προσημειωθὲν ἀθάνατον ποίημα *Ἰουλιανὸς καὶ Μάδδαλος*, καθ' ὃν χρό-
νον ὁ Βύρων ἔγραψε τὸν «Δὸν Ζουάν». Ὁ «Ἰουλιανὸς καὶ Μάδδαλος»
σημειοῖ νέαν ἀφετηρίαν ἐν τῷ ποιητικῷ δρόμῳ τοῦ Σέλλεϋ, ὅστις ἐφε-
ξῆς περιβάλλεται δι' ἰδίου χαρακτηρισμοῦ, ἀποτινάσσων τοὺς περιορι-
σμούς χρόνου καὶ χώρου.—Ὁ συζυγικός βίος του καθ' ὅλον τὸν χρόνον
τοῦτον ἦτο γαλήνιος, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ Μαρία, εἰ
καὶ τόσῳ ἀνωτέρα τῆς Ἐρριέτης καὶ τόσῳ πολὺ ἀγαπωμένη ὑπὸ τοῦ
ποιητοῦ, ἐπλήρου τὸ ἀληθὲς ἰδεῶδες του. Διὰ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ
ἔρωτός της, κατάρθρωσε νὰ συγκρατήσῃ τὸν χειμαρρὸν τῆς φαντασίας
του ἐντὸς ὀρισμένων ἀλάκων, καὶ ἐπὶ τούτῳ κέκτηται τίτλον εἰς τὴν
εὐγνωμοσύνην ἡμῶν, ἀλλὰ τὸν Σέλλεϋ οὐδεμίαν ἐνσαρκὸς γυνὴ ἠδύνατο

νὰ καταστήσῃ εὐδαίμονα. Ἡ Μαρία ἦτο καὶ αὐτὴ ποιήτρια, παρήγαγε
μέχρι πρὸ τινῶν ἐτῶν ἀξιόλογα ἔργα, καὶ συνέγραψε τὴν βιογραφίαν
τοῦ συζύγου της. Ἄλλὰ τὴν φήμην αὐτῆς, ἢ προσέγγισις τηλικούτου
φωστήρος δὲν ἠδύνατο, ὡς εἰκός, νὰ προαγάγῃ. Εἰς τὸ ἀνάστημα ὀρέων
κειμένων ὑπὸ τὸν Ἄθω δὲν δύναται ν' ἀποδοθῇ πλήρης δικαιοσύνη.

Προμηθεὺς Λυόμενος. Ἡ ἐν Ἰταλία διαμονὴ τοῦ ποιητοῦ,
διεκέντησε καὶ ἀνέδειξε τὰς περὶ τῶν Καλῶν Τεχνῶν θεωρίας του, ἃς
ἰδίως διετύπωσε εἰς τὴν θαυμασίαν μελέτην του «Ποιήσεως Ἀπολογία».

«Οὐδεμία φαντασία—λέγει—δύναται νὰ συλλάβῃ τίς θὰ ἦτο ἡ μορφή
»τοῦ κόσμου ἐὰν μῆτε Δάντης μῆτε Πετράρχης μῆτε Βοκάκιος μῆτε
»Σῶσερ μῆτε Σαίξπηρ μῆτε Καλδερῶν μῆτε Βάκων μῆτε Μίλτων ὑπῆρ-
»χεν. Ἐὰν ὁ Ραφαήλ καὶ ὁ Μιχαήλ Ἄγγελος μὴ ἐγεννῶντο· ἐὰν ἡ ἐβραϊ-
»κὴ ποίησις μὴδέποτε μετεφράζετο, ἐὰν ἡ ἀναβίωσις τῆς σπουδῆς τῶν
»ἑλληνικῶν γραμμάτων μὴδέποτε συνέβαιεν, ἐὰν μὴδὲν μνημεῖον τῆς
»ἀρχαίας γλυπτικῆς περιήρχετο εἰς ἡμᾶς, καὶ ἐὰν ἡ ποίησις τῶν θρη-
»σκευῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου συνεσθένετο μετὰ τῆς πίστεως αὐτῶν.»

Ἐπισκεφθεὶς τὴν Πομπηίαν γράφει :

«Ἐννοῶ ἤδη διατὶ οἱ Ἕλληγες (ἡ Πομπηία, ὡς γνωρίζεις, ἦτο ἑλλη-
»νικὴ πόλις) εἶνε τόσῳ μεγάλοι ποιηταί, καὶ πρὸ πάντων εὐεξήγητος
»μοὶ φαίνεται ἡ ἁρμονία, ἡ ἐνότης, ἡ ἐντέλεια, ἡ ὁμοιόμορφος ἀρετὴ πάν-
»των τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων των. Ἐζῶν ἐν διηνεκεῖ συναφεῖα πρὸς
»φύσιν καὶ ἐτρέφεοντὸ μὲ τὸ πνεῦμα τῶν μορφῶν της. Τὰ θεάτρα των
»ἦσαν ὅλα ἀνοικτὰ ἐνώπιον τῶν ὀρέων καὶ τοῦ οὐρανοῦ. Τὸ ἄρωμα κα-
»ὶ δρόσος τῆς ἐξοχῆς εἰσέδουεν εἰς τὰς πόλεις».

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἦσκε ἰδιάζουσαν μαγγανείαν ἐπὶ τὸ πνεῦμα τοῦ
Σέλλεϋ. Πρὸς τὰ θεάτρα τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων δὲν ἠσθάνετο ἐξαιρετι-
κὴν στοργήν. Τὴν κωμωδίαν μάλιστα σχεδὸν ἐμυσάττετο.

«Ἴδου Κωμωδία ἐντελής ἂν ἀγαπᾶτε—γράφει πρὸς τινα φίλον του—
»συντρίβει τὰ ἄτομα μέχρις ἀθλιότητος καὶ ἐλεεινῆς πτωχείας, καὶ ἀφοῦ
»καταστήσῃ αὐτὰ τοιαῦτα ὥστε μόλις δύναται τις νὰ τ' ἀναγνωρίσῃ ὡς
»ἀνθρώπινα ὄντα, φέρει αὐτὰ ἀπανθρώπως εἰς τὸ μέσον ὡς ἐκτρώματα
»ἵνα γελᾶσωμεν.»

Ἄρθρον πίστεως τοῦ Σέλλεϋ ὅσον ἀφορᾷ τὰς Καλὰς Τέχνας ἦτο ὅτι
ἡ πηγὴ παντὸς καλλιτεχνικοῦ σθένους εἶνε ἡ στοργὴ καὶ ἡ εἰλικρίνεια
στοργῆς καθολικῆς καὶ εἰλικρίνειας ἀπόλυτος. Ὁ Αἰσχύλος ἐσαγήνευε τὸ
πνεῦμα τοῦ Σέλλεϋ ἰσχυρῶς ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας ἕνεκα τοῦ ὕψους καὶ
τῆς ἀπλότητος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι ἐν αὐτῷ εὕρισκεν ἀνταπόκρισιν
τινα πνευματικῆς ὁμογενείας. Τὰ δύο ταῦτα πνεύματα φαίνονται μοι

χαιρετίζοντα ἄλληλα διὰ μέσου τῶν αἰῶνων ὡσεὶ ἀδελφοὶ μάγοι διακρίναντες ἀλλήλους καὶ ἀγρυπνοῦντες ἀμφοτέροι ἐπὶ τῶν τυχῶν τῆς ἀνθρωπότητος, ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν καὶ τόσῳ ἀπεχούσῶν ἀπ' ἀλλήλων ἀκροπόλεων των. Ὁ μῦθος τοῦ Προμηθεῦς εἶνε ἀμφοτέρων τὸ ἰδιαιτάτα προσφιλὲς θέμα. Ὁ θέλων νὰ κατανοήσῃ τὸν «Προμηθεὶ Ἀυόμενον» τοῦ Σέλλεϋ, πρέπει νὰ κατανοήσῃ τὸν «Προμηθεὶ Δεσμώτην» τοῦ Αἰσχύλου· ὅχι ὅτι ὁ μὲν ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ δὲ ἢ ἀπόπειραν ἀναβιώσεως τῆς ἀπολεσθείσης τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου. Τουναντίον ὁ «Προμηθεὺς Ἀυόμενος» τοῦ Αἰσχύλου, γνωρίζομεν, ἤγαγεν εἰς λύσιν ὅλως ἀντίθετον τῆς λύσεως εἰς ἣν ἄγει ὁ Προμηθεὺς Ἀυόμενος» τοῦ Σέλλεϋ, εἰς λύσιν ἣν πιθανώτατα θὰ προὔτιμα καὶ ὁ Αἰσχύλος, ἐὰν ἐγεννάτο κατὰ τὸν αἰῶνα ἡμῶν. Ὁ Προμηθεὺς κατὰ τὴν λύσιν τοῦ Αἰσχύλου, ἔρχεται εἰς συνδιαλλαγὴν πρὸς τὸν Δία, ἀπαλλάσσεται τῶν δεινῶν του συνεπείᾳ τῆς συμφιλώσεως. Τὸ πνεῦμα τοῦ Σέλλεϋ ἀποκρούει τὴν συνθηκολογίαν ταύτην. Ὁ Ζεὺς εἶνε ὁ θεὸς τῆς Βίας, ἐν τῷ μύθῳ τοῦ Προμηθεῦς. Ὁ Προμηθεὺς εἶνε ἡ προσωποποίησις τῆς Ἀνθρωπότητος. Τὸ νεώτερον πνεῦμα ἀποκρούει πᾶσαν διαπραγματεύσιν μεταξὺ τυράννου καὶ δούλου. Οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρξῃ ποτε διαλλαγή μεταξὺ φύσει ἐχθρῶν. Ὁ Σέλλεϋ θέλει τὸν Προμηθεὶ ἐχθρὸν τοῦ Διὸς μέχρι ἐσχάτων. Τὸν θέλει ἀπορρίπτοντα τὴν ἐλευθερίαν, ὅταν αὐτὴ δίδεται ὡς δῶρον. Γνωρίζει ὅτι τὸ ἀγαθὸν θὰ θριαμβεύσῃ ἐπὶ τέλους νικῶν τὸ κακόν. Ὁ Προμηθεὺς εἶνε Τιτάν, εἶνε θεὸς ὡς ὁ Ζεὺς καὶ πέπρωται νὰ νικήσῃ, πέπρωται νὰ καταρρίψῃ τὸ κράτος τῆς αὐθαιρεσίας καὶ ἐν αὐτῷ ἔτι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ τῶν θεῶν, ὅστις ἄρχει παρανόμως, ἅτε σφετερισθεὶς τὴν ἀρχὴν τοῦ Κρόνου ἐκπροσωποῦντος τὴν ἔννοιαν τῆς γλυκύτητος καὶ μακροθυμίας—δημοκρατικῶν ἰδιοτήτων αἰτινες μόναι γνησίως θὰ διεῖπον τὸν κόσμον, καὶ αἵτινες, ἐνεκα τῆς φύσεως αὐτῶν προῶρισται νὰ ἐπικρατήσωσιν. Ἡ σύλληψις αὕτη εἶνε προὔτον τῆς θεωρίας τοῦ Σέλλεϋ πρεσβεύοντος ὅτι κατ' οὐσίαν δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ φύσει κακόν. Ὅ,τι κακόν, εἶνε, εἶνε παρεμπόδιον ἐπεισοδιακῶς ἐπελθόν, ἄμοιρον δὲ πραγματικῆς ὑποστάσεως. Τὸ ἀγαθόν, εἶνε πραγματικόν καὶ ἀνεπίδεκτον ἐξοντώσεως. Ἄλλ' ἀρκεῖ νὰ θελήσῃ ἡ ἀνθρωπότης ὅπως ἐκρίζωσῃ διὰ παντός τὸ κακόν ἐκ τοῦ μέσου αὐτῆς, διότι εἶνε ἐκρίζωσιμον. Ἡ θεωρία αὕτη εἶνε ἡ χαρακτηρίζουσα τὴν ἐποχὴν μας· ἐντεῦθεν τὸ μεγαλεῖον τοῦ «Προμηθεῦς Ἀυόμενου» διπλασιάζεται, ἐκ τοῦ γεγονότος δηλαδὴ ὅτι ἐνῶ ἡ βάσις του εἶνε τόσῳ ἀρχαία, ἡ ἔννοιά του χωρεῖ εἰς τὴν ῥίζαν τῶν συγχρόνων ἡμῖν προβλημάτων. Περὶ τοῦ ποιήματος ὑπὸ τεχνικὴν ἔποψιν ἀφίνω τὸν Ρωσσέτην νὰ λαλήσῃ.

«Φρονῶ ὅτι δὲν ὑπάρχει ποίημα — λέγει — δυνάμενον νὰ ἐγερθῇ πρὸς τὸν «Προμηθεὶ Ἀυόμενον». Ἡ παμμεγέθης κλίμαξ καὶ τὸ ἀπέραντον στάδιον τῆς συλλήψεως, τὸ μαρμάρινον μεγαλεῖον καὶ τὰ ὑπερκόσμια πάθη τῶν προσώπων, τὸ ὕψος τῆς ἠθικῆς ἀναβλέψεως, ἡ ἀκτινοβολία τοῦ ιδεώδους, καὶ ἡ ποιητικὴ καλλονὴ ἡ κορεννῦσα πᾶσας τὰς φάσεις τοῦ θέματος καὶ μονονουχί (οὕτως εἰπεῖν) περιτυλίσσουσα καὶ ἀρπάζουσα καὶ αἴρουσα αὐτὸ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἐνίοτε, καὶ μεταμορφοῦσα αὐτὸ ἀπὸ αἰσθητοῦ ὄντος, εἰς καθαρὸν πνεῦμα, ὁ κυλινδούμενος ποταμὸς τοῦ μεγάλου ἤχου καὶ τῆς λυρικῆς γηθοσύνης, ἀποτελοῦσι συνδυασμὸν, οὗ ὅμοιος δὲν δύναται νὰ εὔρεθῇ, καὶ ἀποκλείουσι σχεδὸν πάντα συνγωνισμὸν¹ α.

(Ἔπεται συνέχεια)

Πλάτων Ε. Δρακούλης.

ΑΜΥΜΩΝΗ

Πολυμήμους παραδόσεις τῶν παναρχαίων προϊστορικῶν χρόνων ἀφήκεν ὁ βίος δύο διδύμων ἀδελφῶν Αἰγυπτίων, μεγάλων καὶ διασημοτάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀνδρῶν τοῦ Αἰγύπτου καὶ τοῦ Δαναοῦ.

Ἦσαν υἱοὶ τοῦ Βήλου καὶ τῆς Ἀγχιρρῆς καὶ ἀμφοτέροι βασιλεῖς, ὁ μὲν Αἰγυπτος τῆς χώρας τῶν Μελαμπόδων, εἰς ἣν ἔδωκε καὶ τ' ὄνομά του, ὁ δὲ Δαναὸς τῆς Λιβύας. Ὑπῆρξαν δὲ γονιμώτατοι πατέρες, ἐκάτερος πεντήκοντα τέκνα ἀποκτήσαντες, κατὰ παράδοξον δὲ σύμπτωσιν ὁ μὲν πρῶτος υἱός, ὁ δὲ δεῦτερος θυγατέρας.

Δὲν ἔζησαν ὁμοῦ καὶ ἐν ἀδελφικῇ συμποσίᾳ, οὐδὲ διέρρευσεν ὁ βίος αὐτῶν γαλήνιος καὶ εὐτυχής. Ὁ Αἰγυπτος καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, ἐποφθαλμιῶντες τὸ σκῆπτρον τοῦ Δαναοῦ καὶ στασιάζοντες, ἐπεβουλεύοντο τὴν ζωὴν του, ἣν κατέστησαν ἐπώδυνον καὶ τοσοῦτον ἐνέπνευσαν αὐτῷ φόβον καὶ ἀπογοήτευσιν, ὥστε τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν χώραν του, γνωρίσαντά τὰς ἐπιβουλάς ἐκ τινος χρησμοῦ.

Οὕτως ὁ Δαναὸς ἐπέβη μετὰ τῶν θυγατέρων τοῦ πεντηκοντόρου νηός, ἣν ἐναυπηγήσατο συμβουλῇ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατὰ πρῶτον εἰς Λίνδον τῆς Ρόδου καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἄργος, τοῦ ὁποῦ καὶ τὴν βασιλείαν παρέλαβε παρὰ τοῦ τέως ἀνακτος τοῦ τόπου, Γελάνορος.

Ὁ Δαναὸς ἦτον ἐξοχος καὶ μεγαλόνομος ἀνὴρ καὶ ἐγένετο ὁ σκαπανεὺς καὶ θεμελιωτὴς τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Ἀργολίδα. Σὺν ἄλλοις ᾤκησε

¹ Shelley's Poetical Works. By W. M. Rossetti. 3 Volumes. 1873.

τὴν Ἀκρόπολιν, ἔκτισεν ἐν Ἄργει περίθλεπτον ναὸν τοῦ Λυκίου Ἀπόλλωνος καὶ ἐπλούτισε μετὰ τῶν θυγατέρων του φρεάτων τὴν χώραν, ἀνδρῶν οὖσαν, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἀρχαῖον ἔπος «Ἄργος ἀνδρῶν ἕν, Δαναοὶ θέσαν Ἄργος ἑνδρῶν». Ἐξ αὐτοῦ δὲ οἱ Ἄργεῖοι, τῶς Πελασγιῶται καλούμενοι, ἐπωνομάσθησαν Δαναοί.

Τὰ φρέατα, ὅσα ὁ Δαναὸς ἀνῶρυεν, ἦσαν ἡ μεγαλειτέρα πρὸς τὸν τόπον εὐεργεσία. Δύο μεγάλοι θεοί, ἡ Ἥρα καὶ ὁ Ποσειδῶν, εἶχον ἐρίσει περὶ τῆς χώρας ταύτης, ἥς ἡ φυσικὴ καλλονὴ ἦτο ἕκτακτος· κριταὶ δὲ τῶν θεῶν ἐγένοντο δυστυχῶς τρεῖς ποταμοί, ὁ Ἰναχος, ὁ Κηφισσὸς καὶ ὁ Ἀστερίων, οἵτινες ἐπέδρασσαν τὴν χώραν εἰς τὴν Ἥραν, Ἐντυθεὺν ὄμως, χολωθεὶς, ὁ Ποσειδῶν ἀπεξήρανε τοὺς ποταμούς, τὰς πηγὰς καὶ τὰ βεῦματα τῆς Ἀργολίδος, πλὴν τῶν ἐν Δέρνῃ.

Ὡς ἐκ τούτου ὁ Δαναός, ἀφικόμενος εἰς Ἄργος, εὗρε τὴν πόλιν ἀνδρῶν καὶ ἀπέστειλε τὰς θυγατέρας του, ἃς ἐσκληραγῶγει διὰ τὰ διατηρῆ ἀόκνους, εἰς τὰ πέριξ πρὸς εὐρεσιν ὕδατος.

B'

Γνωρίζετε ἤδη ἐπαρκῶς τὴν καταγωγὴν τῶν Δαναίδων καὶ τοὺς λόγους καὶ τὰς περιστάσεις, ὧν ἕνεκα αἱ περιλάλητοι Αἰγύπτιαι κόραι μετηνάστευσαν εἰς Ἄργος. Μετὰ τὴν ἀναγκαίαν δὲ αὐτῆν εἰσαγωγὴν, ἰδοὺ τῆς Ἀμμωνῆς τὸ χάριεν εἰδύλλιον.

Ἡ Ἀμμωνὴ ἦτο μία τῶν Δαναίδων, νεαρά, εὐμορφος πολὺ, ῥοδοδάκτυλος, σφριγῶσα καὶ γόητας ὀφθαλμοὺς ἔχουσα κόρη, ἣν ὁ Δαναὸς εἶχε γεννήσει ἐκ τῆς συζύγου του Εὐρώπης.

Κατὰ τὴν προσταγὴν τοῦ πατρὸς καὶ ἀνακτος, περιεπλανήθη μακρὰν τῆς πόλεως πρὸς τὴν ἀργολικὴν παραλίαν, ἀναζητοῦσα ὕδωρ παρὰ τὸ ἄλσος τῆς Δήμητρος. Ἐν ᾧ δὲ περιεπλανᾶτο ἡδέως καὶ ἀμερίμως, ζωηρὰ ἔλαφος ἀνεπήδησε πλησίον τῆς ἐκ τοῦ ἄλσους καὶ ἡ Ἀμμωνὴ, περιχαρῆς διὰ τὸ συνάντημα, ἠθέλησε τὴν συλλάβῃ καὶ ἔρριψε κατ' αὐτῆς βέλος.

Αἰφνης ὄμως φοβερὸς ἀγριάνθρωπος, τὴν κεφαλὴν φαλακρὰν, τὸ πρόσωπον κατέρυθρον, οὐρὰν δὲ καὶ πόδας αἰγῶς καὶ τὸ σῶμα τριχωτὸν ἔχων τραχυπῶγων, ὡσεὶ μεθῶν, δυσειδὴς δὲ καθ' ὅλα, λάγνος καὶ ἀποτρόπαιος ἐγείρεται ἐκ τίνων θάμνων. βλέπει, ἐξάπτεται ὁ βδελυρὸς καὶ καταδιώκει τὴν περικαλλῆ Δαναίδα, ἀπειλῶν τὸν ἔσχατον κατὰ τῆς ἀγνότητος αὐτῆς κίνδυνον. Ἦτον εἷς Σάτυρος, κοιμῶμενος ἐκεῖ καὶ τὸν ὁποῖον τὸ βέλος, ἀποτυχὸν τῆς ἐλάφου καὶ πεσὸν ἐπ' αὐτοῦ, ἀφύπνισεν,

ἀκατάσχετος καὶ ἀσελγέστατος διώκτης τῶν περιπλανωμένων νυμφῶν.

Ἡ Ἀμμωνὴ ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ τέρατος αὐτοῦ καὶ τῷ κινδύνῳ, ὃν διέτρεχεν, ἠσθάνθη ῥίγος τρόμου καὶ φρίκης, παρέλυσαν δὲ αἱ χεῖρες αὐτῆς καὶ ἀπώλεσε τὸ τόξον. Συγκεντρώσασα ἐν τούτοις πάσας τὰς δυνάμεις, ἐτράπη εἰς φυγὴν, ὁρμαία καὶ ἔντρομος, ὡς ὑπὸ ἱέρακος διωκομένη περιστέρα. Ὁ Σάτυρος ἔτρεχε κατόπιν αὐτῆς, ὡς μαινόμενος.

Ἀσθμαίνουσα καὶ περιδεῆς, ὠχροσάτη δὲ καὶ λυσίκομος, ἡ δυστυχῆς Ἀμμωνὴ ἔφθασεν εἰς τὴν παραλίαν. Ἐξελύθησαν τὰ γόνατά της καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ τρέξῃ πλέον, ἡ δὲ καρδία της τοσοῦτον ἔπαλλεν ἐκ τοῦ τρόμου, ὥστε παρ' ὀλίγον νὰ πέσῃ νεκρά. Ἐφερε τρομῶδες βλέμμα πέριξ καὶ εἶδεν, ὅτι οὐδεμία οὐδαμῶθεν ἦτον αὐτῇ βοήθεια κατὰ τοῦ ἀγρίου καὶ ἀκατασχέτου διώκτης της, ὅστις ἦτο ἐγγὺς ἡδῆ.

Ἐν τῇ φοβερᾷ ἐκείνῃ θέσει καὶ στιγμῇ ἐσκέφθη τότε νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τῶν θεῶν καὶ, ἀνατίναςα τὰς χεῖρας, κλαίουσα δὲ καὶ ὀλολύζουσα, παρεκάλει τὸν Ποσειδῶνα νὰ σώσῃ τὴν ἀγνότητά της καὶ τὴν ζωὴν ἀπὸ τῆς παραφορᾶς τοῦ μανιώδους Σατύρου, ἐπιλέγουσα, ὅτι θὰ ἐπνίγετο εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς θαλάσσης, ἀναζητοῦσα τὸ τελευταῖον ἄσυλον.

Γ'

Ἡ θάλασσα συνεταράχθη καὶ λάμπις ἐξαισία ἐχρύσωσε τὰς ἐρήμους ἀκτὰς, αἵτινες μετέβαλον ὄψιν καὶ παρίστων πολυάνθεμον καὶ θελκτικώτατον τοπεῖον παραδείσου, ἐν ᾧ ἔπνεον χλιαροὶ καὶ ἀρωματώδεις οἱ ζέφυροι, περιπαθῶς δ' ἐκελάδουν τὰ πτηνὰ καὶ ἐναρμόνιος ἄλλη μελωδία ἐπλήρου τὴν φύσει.

Τῆς θαλάσσης ὁ μέγας καὶ πολὺς θεός, εἰσακούσας τῶν δεήσεων καὶ θρήνων τῆς Δαναίδος, ἐπεφάνη τότε ἐν πάσῃ τῇ ἐκλάμπρῳ αὐτοῦ μεγαλειότητι, περιστοιχιζόμενος ὑφ' ὄλης τῆς ὑπερψάνου καὶ ἐξαισίας ἀκολουθίας του. Ὁ Ποσειδῶν, μὲ τὸ ἐπιβλητικώτατον αὐτοῦ παράστημα, τὴν ξανθόλευκον, ἡ κατ' ἄλλους κυανῆν, μακρὰν κόμην, τοὺς γλαυκοὺς, ὡς ἡ γαληνιώσα θάλασσα, ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν ἡρεμον καὶ σοβαρὰν ὄψιν, κρατῶν διὰ τῆς δεξιᾶς ζωηρότατον δελφίνα καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὴν περίφημον αὐτοῦ τρίαιναν, προχωρεῖ ἀγέρωχος καὶ μεγαλοπρεπέστατος, ἐφ' ἄρματος ἐκ κογχύλης, συρομένου ὑπὸ τεσσάρων θαλασσίων ἵππων, χρυσοτρίχων, καὶ τὸ πρόσθεν ἡμισυ ἵππων, τὸ δὲ λοιπὸν ἰχθύων. Περὶ αὐτὸν δὲ εἶποντο ὁ Γλαῦκος, ὁ Παλαίμων, ἡ Θέτις, ἡ Δωρίς, οἱ Τρίτωνες, αἱ Νηρηίδες καὶ ἄλλαι θαλάσσιαι θεότητες καὶ δυνάμεις.

Ποία δυνάμις ἦτο ἰκανὴ ν' ἀντιστῇ εἰς τὸν φοβερὸν ἀνακτα καὶ θεόν

τῶν θαλασσῶν, τὸν καταφθείραντα ἄλλοτε καὶ αὐτοὺς τοὺς Τιτᾶνας; Οὐδὲ εἰς ἓν βλοσυρὸν βλέμμα αὐτοῦ ἠδυνήθη ν' ἀνθέξη ὁ ἄθλιος σκώληξ τῆς γῆς, ὁ ποταπὸς καὶ βδελυρὸς Σάτυρος καὶ, ἐπὶ τῇ θείᾳ τοῦ Ποσειδῶνος, ἐκτάκτῳ καὶ ἀλλοκότῳ τρόμῳ κατασχεθεῖς, ἀφίνει πάραυτα τὴν Δαναΐδα, τρέπεται εἰς φυγὴν κακὸς κάκιστα καὶ χάνεται εἰς τοὺς δρυμοὺς καὶ τὰ τέλματα.

Ἡ Ἀμμωνὴ οὕτως ἐσώθη! Ἰδοῦσα ἑαυτήν, λυτρωθεῖσαν τοῦ δαιμονιῶντος ἐφιάλτου τῆς, ἀνέπνευσε καὶ συνήλθεν. Ἀνέθαλον τῶν παρεῖων αὐτῆς τὰ δροσερὰ βόδα, ἐπήνησε τὸ ἐρατεινὸν μειδίημα εἰς τὰ γραφικώτατα χεῖλη καὶ οἱ ὕγροι ὀφθαλμοὶ ἠκτινοβόλουν ἐξ εὐγνωμοσύνης καὶ χαρᾶς, ἐνῶ ἤθρια τὸ μαρμαῖρον μέτωπον καὶ οἱ ἐβένινοι τῆς πλουσίας κόμης αὐτῆς πλόκαμοι ἀνεπάλλοντο ἄνετοι εἰς τὰς γλυκειὰς τῶν ζεφύρων πνοάς. Ἐκ βαθέων δὲ τῆς τρυφερᾶς καὶ ἀθώας αὐτῆς ψυχῆς καὶ ἐκτάκτως συγκεκινημένη ἐπὶ τῇ δυσελπίστῳ σωτηρίᾳ καὶ τῇ θείᾳ λαμπηδόνι τοῦ θεοῦ τῶν θαλασσῶν, ψάλλει ὕμνον εὐχαριστίας τῷ Ποσειδῶνι ἢ γλυκεῖα μελωδικωτάτῃ φωνῇ τῆς ἡχεῖ, ὡς μολπὴ ἀηδόνος, ὕμνουσης τὸν θεὸν τοῦ ἔαρος. Ὁ Ποσειδῶν ἀκούει καὶ θεᾶται αὐτὴν ἠδέως καὶ ἀπλήστως, ἐν ᾧ αἱ Νηρηίδες ζηλοτυποῦσι τὸ ἐπαγωγότατον κάλλος καὶ τὴν κατακηλοῦσαν μελωδίαν.

Κρίμα ὅμως καὶ βαθαί τοῦ ἐγωΐσμοῦ καὶ τῆς ἰδιοφελείας τῶν θεῶν! Ἡ Ἀμμωνὴ, ἂν ἐσώθη ἐκ τοῦ ἀπὸ τοῦ Σατύρου κινδύνου, ἀφελῶς ἐθεώρησε τὴν ἀγνότητά τῆς ἐξασφαλισθεῖσαν καὶ ἡ παιδικὴ ψυχὴ τῆς δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑποπτευθῇ τὴν ἄλλην ἀκατανίκητον παγίδα, εἰς ἣν, ὡς ἀπὸ Σκύλλης εἰς Χάρυβδιν—καὶ ὅταν Χάρυβδιν!—περιέπεσε.

Le péril le plus à craindre
Est celui qu' on ne craint pas

Ὁ Ποσειδῶν ἐγοητεύθη ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ συναρπάζοντος κάλλους τῆς Ἀμμωνῆς, θεώμενος δὲ καὶ ἀκούων αὐτὴν ἠσθάνθη σφοδρῶς πάλλουσαν τὴν καρδίαν, καίουσαν δὲ τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ στήθη. Προσφέρει αὐτῇ τὸν δελφῖνα, ἀφίνει τὴν τρίαναν, λησμονεῖ τὴν ἀγνότητα καὶ εὐγένειαν τῆς εὐποιίας καὶ τῆς θεότητος· λησμονεῖ ἀκόμη, ὅτι εἶνε πρόππαπος τῆς κόρης, ἀφοῦ υἱὸς αὐτοῦ καὶ τῆς Λυβίας, θυγατρὸς τοῦ Ἐπάφου, ἦτο ὁ πάππος αὐτῆς Βῆλος· οἰστρηλαεῖται, καὶ περιπτύσσεται μακαρῶς τὴν χαριτόδρυτον Δαναΐδα, διὰ φλογερῶν δὲ βλεμμάτων, περιπαθῶν φράσεων καὶ θωπειῶν γλυκυτάτων τὴν παρασύρει εἰς τὸν ἔρωτα αὐτοῦ.

Ἦστο Ἀμμωνὴ βοδοδάκτυλος· εἰσοπίσω μὲν
Βόστρυχον ἀκρήδεμνον εἴης συνέεργεν ἑθείρης
Γυμνὸν δ' εἶγε μέτωπον· ἀναστέλλουσα δ' ὀπωπᾶς

Βῖνάλιον σκοπίαζε μελαγχαιτὴν παρακοίτην
Ἐγγύθι δ' εὐρύτερον ἐφαίνετο κυανοχαιτῆς
Γυμνὸς ἑὼν, πλόκαμον δὲ καθεμῆμον εἶχεν ἑθείρης
Καὶ διερὸν δελφῖνα πρόσχετο, χεῖρι κομίζων
Δῶρα πολυζήλοιο γάμων μνηστήρια κούρης...

Ἦτο ἀνθρωπίνως ἀδύνατον ν' ἀνθέξη ἡ θνητὴ κόρη ἐν τῇ ἀγκάλῃ τοῦ οὕτως ἐρωτολήπτου θεοῦ, μετὰ τὴν εὐεργεσίαν μάλιστα, ἧς ἔτυχε παρ' αὐτοῦ καὶ ἐν μέσῳ τῆς αἴγλης καὶ τῆς γοητείας τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς ἀθανάτου ἀκολουθίας του. Τὸ ἐπιτελεῖον δὲ τοῦτο τοῦ Ἐιοσίχθονος ἠδιαφόρει ἐξυπηρετοῦν τὰς ὀρέξεις τοῦ κυρίου του καὶ μόνον λέγουσιν, ὅτι ἡ Θεΐτις ἐρυθριῶσα ἀπέστρεψε τὰ βλέμματά τῆς, ἡ δὲ Δωρίς ἐδυθίσθη εἰς τὰ ὑγρά τῆς σπῆλαια, διδάσκουσα οὕτω τὰς Νηρηίδας νὰ φεύγῃσι τοιοῦτους κινδύνους.

Ὁ ἔρωσ ἐσθεσεν ὕστερον τὰς δᾶδας αὐτοῦ καὶ ὁ Ποσειδῶν, ἐγεφθεῖς ἱλαρὸς καὶ εὐφρόσυνος, ἔφερεν εἰς τὴν Λέρνην τὴν Ἀμμωνῆν καὶ ἔδειξεν αὐτῇ τὰς ἐκεῖ πηγὰς. Ἐκείθεν ἡ Δαναΐς ἔλαβεν ὕδωρ, ἐγνώρισε δὲ αὐτὰς εἰς τὸν πατέρα τῆς, ὅστις τὰς ἐχρησιμοποίησεν ὑπὲρ τὰς χώρας.

Οὕτως ἐκ τοῦ ἔρωτος αὐτοῦ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀμμωνῆς, ἐξ οὗ ἐγεννήθη περιφανὲς τέκνον, ὁ Ναύπλιος, ὁ κατόπιν θεμελιωτῆς καὶ βασιλεὺς τῆς Ναυπλίας, ἀνεῦρεν ὕδωρ ἢ ἀρχμηρὰ Ἀργολίς.

IV

Ὅπως ὅλοι σχεδὸν οἱ ἀρχαῖοι μῦθοι, οὕτω καὶ αὐτὸς παρεδόθη εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἐν παραλλαγαῖς.

Ὁ ἔρωσ οὕτος τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀμμωνῆς ὑπῆρξε προσφιλεῖς ἐνασχόλησις οὐ μόνον τῆς μυθολογίας, ἀλλὰ καὶ τῆς τέχνης. Οἱ Ἕλληνες καλλιτέχναι ἐξεικόνισαν ἐπὶ ἀγγείων, πολυτίμων λίθων καὶ νομισμάτων τὴν ἐρωτικὴν ταύτην κατάκτησιν τοῦ Ποσειδῶνος, παραστήσαντες ὅτε μὲν αὐτὸν τείνοντα τὰς χεῖρας πρὸς τὴν Δαναΐδα ἐνώπιον τοῦ Ἐρωτος καὶ τῆς Ἀφροδίτης, ὅτε δὲ τὴν Ἀμμωνῆν, φέρουσαν ὕδριαν διὰ τῆς χειρὸς καὶ ἰσταμένην ὀρθίαν, ἠττηθεῖσαν ὅμως καὶ τὴν κεφαλὴν κεκλιμένην ἔχουσαν, παρ' αὐτῇ δὲ τὸν Ποσειδῶνα, ὠπλισμένον διὰ τῆς τριαίνης του καὶ τὸν πόδα στηρίζοντα ἐπὶ τινος βράχου.

Ἐξ ὧων δ' ἀνέγνων, ἤρεσέ μοι πολὺ τρυφερὸν ποιημάτιον τοῦ Ἰωάννου Β. Ρουσσῶ καὶ τῇ ὑποθέσει αὐτοῦ ἐν πολλοῖς ἠκολούθησα, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν παρέμβασιν τοῦ Ποσειδῶνος πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἀμμωνῆς. Εἶνε πλήρεις χάριτος αἱ στροφαὶ τοῦ Γάλλου ποιητοῦ, πρὸ πάντων δ'

ἐκεῖναι, δι' ὧν ὁ θεὸς τῆς θαλάσσης θωπεύει καὶ σαγήνεύει τὴν ἀπόνη-
ρον Δαναΐδα, μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Σιατύρου σωτηρίαν τῆς λέγων :

Triompher, belle princesse,
Des amants audacieux;
Ne cédez qu' à la tendresse
De qui sait aimer le mieux.
Heureux le coeur qui vous aime,
S'il était aimé de vous !
Dans les bras de Vénus même
Mars en deviendrait jaloux.

Ἐν τούτοις ὁ ἡμέτερος Λουκιανὸς ἔγραψεν ὑπὸ βάσιν ἄλλην ὥραιον ἐνάλιον διάλογον. Ὁ Τρίτων ἀναφέρει τῷ Ποσειδῶνι, ὅτι καθ' ἐκάστην ἔρχεται εἰς τὴν Λέρνην, ὅπως λαμβάνη ὕδωρ, παρθένος περικαλλεστάτη, ἢ Ἀμμώνη, θυγάτηρ τοῦ Αἰγυπτίου Δαναοῦ. Διαταράττεται ἡ καρδιά τοῦ Ποσειδῶνος ἐκ τῶν παραστάσεων τοῦ Τρίτωνος καὶ ἐπιβὰς τοῦ ὠκυτάτου τῶν Δελφίνων, ἐξέρχεται εἰς ἀναζήτησιν τῆς ὥραιας Δαναΐδος. Ἀποκρυβεῖς εἰς τὴν ἀκτὴν παρὰ τὴν Λέρνην, βλέπει αὐτὴν, καταθέλγεται καὶ ἀποστέλλει τὸν Τρίτωνα νὰ τὴν συλλάβῃ. Ὁ Τρίτων ἐκτελεῖ τὴν διαταγὴν τοῦ θεοῦ, ἀρπάζει τὴν Ἀμμώνην καὶ καθέλκει αὐτὴν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐν ᾧ δὲ ἡ κόρη τότε τρομάζει, ὀλολύζει καὶ θέλει νὰ φωνάξῃ τὸν πατέρα τῆς φοβουμένη μάλιστα, ὅτι θ' ἀποπνιγῇ ἐντὸς τῆς θαλάσσης, ἐπιφαίνεται ὁ Ποσειδῶν καὶ τὴν παρηγορεῖ καὶ ἐνθαρρύνει λέγων, «Θάρρει, οὐδὲν δεινὸν μὴ πάθῃς· ἀλλὰ καὶ πηγὴν ἐπώνυμόν σοι ἀναδοθῆναι ἕασω ἐνταῦθα, πατάξας τῇ τριαινῇ τὴν πέτραν πλησίον τοῦ κλύσματος καὶ σὺ εὐδαίμων ἔση καὶ μόνη τῶν ἀδελφῶν οὐχ ὑδροφορήσεις ἀποθανοῦσα».

Καὶ τῷντι ὁ Ποσειδῶν ἐκτύπησε διὰ τῆς τριαινῆς του πέτραν καὶ ἀνεπήδησεν ἐξ αὐτῆς δροσερόν, διαυγὲς καὶ γλυκὺ ὕδωρ, ἢ δὲ πηγὴ, ἣτις ἐγένετο τρίκρονος ἐκ τῶν τριῶν ἀκωκῶν τῆς τριαινῆς, ἐστιάζετο δὲ ὑπὸ ὥραιας καὶ μεγάλης πλατάνου, ἐπωνομάσθη ἔκτοτε Ἀμμώνη. Λέγεται μάλιστα, ὅτι καὶ ποτάμιον, ἐκεῖ πλησίον ῥέον, τὸ αὐτὸ ἔλαβεν ὄνομα.

Ἄδηλον ὅμως ἂν ἢ Ἀμμώνη μετὰ θάνατον ἀπηλλάγη τῆς ἐν τῷ Ἄδῃ ὑδροφορίας. Κατὰ τὴν πολύκροτον μυθολογικὴν παράδοσιν, αἱ Δαναΐδες τολμηρότατον διέπραξαν ἔγκλημα. Ἀφ' οὗ ὁ Δαναὸς καὶ αἱ θυγατέρες του ἐγκατέλιπον τὴν Αἴγυπτον, μετ' οὐ πολὺ, ἀκολουθοῦντες τὰ ἴχνη αὐτῶν, ἤλθον εἰς Ἄργος καὶ οἱ πεντήκοντα υἱοὶ τοῦ Αἰγύπτου παρεκάλεσαν δὲ τὸν θεῖόν των νὰ συμφιλιωθῶσι καὶ δώσῃ αὐταῖς τὰς θυ-

γατέρας του ὡς γυναῖκας. Ἄλλ' ὁ Δαναὸς ἀπιστῶν καὶ μνησικακῶν κατὰ τῶν ἀνεψιῶν του, οἵτινες ἐγένοντο οἱ αἴτιοι τῆς ἐξ Αἰγύπτου φυγῆς του, διενόηθη φρικτὴν κατ' αὐτῶν ἐκδίκησιν. Προσεποιήθη ὅτι πείθεται, συγκατετέθη εἰς τοὺς γάμους καὶ ἔδωκεν ἐκάστῳ τῶν ἀνεψιῶν του ἀνὰ μίαν τῶν θυγατέρων του, κατὰ κλῆρον, παρέθετο δὲ λαμπρὰ γαμήλια δεῖπνα τοῖς γαμβροῖς. Ἀφ' ἐτέρου ὁμοῦς συνενοήθη κρύφα μετὰ τῶν θυγατέρων του καὶ ἔδωκεν αὐταῖς ξιφίδια, διατάξας μεθ' ὄρκου νὰ φονεύσωσι τοὺς νυμφίους ὅλους κοιμωμένους, τὴν αὐτὴν νύκτα τῶν γάμων! Αἱ Δαναΐδες οὕτω πᾶσαι ἐφόνευσαν ὅλους τοὺς υἱοὺς τοῦ Αἰγύπτου.

Μία ἐν τούτοις ἐξ αὐτῶν καὶ μόνη, ἢ πρεσβυτέρα πασῶν Ὑπερμνήστρα διέσωσε τὸν σύζυγόν της Λυγκέα· αἱ δὲ λοιπαὶ τὰς μὲν κεφαλὰς τῶν νυμφίων ἔρριψαν εἰς τὴν λίμνην Λέρνην¹, τὰ δὲ σώματα ἐκάρδυσαν πρὸ τῆς πόλεως. Καὶ ἐκάθησαν μὲν αὐτὰς ἀπὸ τοῦ μαιφόνου ἐγκλήματος ἢ Ἀθηῶν καὶ ὁ Ἑρμῆς, ἀλλ' οἱ θεοὶ ἀποθανούσας ἐτιμώρησαν σκληρῶς τὰς ἀνδροφόνους Δαναΐδας, καταδικάσαντες αὐτὰς ν' ἀγωνίωσιν ἐν τῷ Ταρτάρῳ αἰωνίως ὑδροφοροῦσαι, ὅπως πληρῶσιν ὕδατος πίθον ἄνευ πυθμένος! Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ παροιμία «εἰς τὸν τῶν Δαναΐδων πίθον ὑδροφορεῖν», ἀντὶ τοῦ ματαιοπονεῖν. Ἀπὸ ταύτης λοιπὸν τῆς κολάσεως ἀπαλλαγὴν ὑπεσχέθη ὁ Ποσειδῶν τῇ Ἀμμώνῃ, ἣτις ἐφόνευσε τὸν σύζυγόν της Ἐγκέλαδον, κατὰ τὴν νύκτα τῶν ἀπαισιῶν γάμων τῶν Δαναΐδων.

V

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τῆς Ἀμμώνης τὸ περιεργον εἰδύλλιον, ὅπερ ἢ ἀρχαιότης ζωηρῶς διελάλησε καὶ κατέστησε τὴν Δαναίδα αὐτὴν ἀξιομνημόνευτον διὰ τὸν πρὸς αὐτὴν ἔρωτα τοῦ Ποσειδῶνος, ὅστις ἕνεκα τούτου ἐξημενίσθη μετὰ τὴν παλαιὰν μῆνιν του καὶ παρέσχεον ὕδατα, τὰ Ποσειδῶνια καὶ Ἀμμώνια ὕδατα εἰς τὸ ὥραιον μὲν ἀλλὰ τέως ἄνυδρον καὶ πολυδίψιον Ἀχαικὸν Ἄργος.

Δ. Κ. Βαρδουνιώτης.

¹ Ἡ λίμνη αὐτὴ, εἰς τὸ νότιον τοῦ Ἀργολικοῦ πεδίου κειμένη καὶ δέκα χιλιόμετρα ἀπὸ τοῦ Ἄργους ἀπέχουσα, εἶνε διάσημος ἐν τῇ μυθολογίᾳ καὶ διὰ τὴν ἐν αὐτῇ ἐμφωλεύουσαν, περιβόητον πολυκέφαλον Ὑδραν, ἣν ἐφόνευσεν ὁ Ἡρακλῆς βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ἡνιόχου αὐτοῦ Ἰολάου.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Συμφώνως τοῖς προκηρυχθεῖσιν αἱ ἐπὶ τῇ εἰκοσιπενταετηρίδι τοῦ συλλόγου ἑορταὶ ἐτελέσθησαν μετὰ πάσης τῆς λαμπρότητος τῆς ἡμέρας 10, 11 καὶ 12 Ἀπριλίου. Μετέσχον δὲ τῶν ἑορτῶν τὰ πλεῖστα τῶν ἐνταῦθα, ταῖς ἐπαρχίαις καὶ τῇ ἀλλοδαπῇ ἑλληνικῇ σωματείᾳ, ἐν τοῖς πρώτοις δὲ τὸ Ἑλληνικὸν Πανεπιστήμιον καὶ ἐκ τῶν ξένων πᾶσαι αἱ ἐνταῦθα ξένοι σχολαὶ καὶ οἱ ἐν Παρισίοις καὶ Λονδίνοις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν σύλλογοι.

Τὴν πρώτην ἡμέραν τῶν ἑορτῶν ἐτελέσθη τὴν πρώτην περὶ ὥραν 10 $\frac{1}{2}$ δοξολογία ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἱερουργούντος τοῦ Σ. Μητροπολίτου Ἀθηνῶν κ. Γερμανοῦ. Μεθ' ὃ ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου ἐξεφωνήθη ὁ πανηγυρικὸς λόγος ὑπὸ τοῦ κ. Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου δημοσιευόμενος ἐν τῷ παρόντι τεύχει. Κατὰ τε τὴν δοξολογίαν καὶ τὴν ἐν τῷ συλλόγῳ συνεδρίαν παρήσαν αἱ ἀρχαὶ πᾶσαι καὶ τὰ μέλη τοῦ συλλόγου καὶ ἐν τῷ συλλόγῳ καὶ ἡ Α. Β. Υ. ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος.

Τὴν ἐσπέραν παρισταμένων ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν μελῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ἔτι δὲ τῶν ΑΑ. ΒΒ. ΥΥ. τοῦ Διαδόχου μετὰ τῆς πρὶ κληπίσσης Σοφίας καὶ τῶν βασιλοπαίδων Γεωργίου καὶ Νικολάου ἐγένετο ποιητικὴ καὶ μουσικὴ ἐσπερίς, ἧς μετέσχον διάφοροι καλλιτέχναι καὶ ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου ἀπαγγείλαντες διάφορα ποιήματα οἱ κκ. Κ. Παλαμᾶς, Ἰω. Πολέμης, Κ. Θρ. Μάνος, Κ. Γ. Ξένος καὶ Γ. Σουρῆς. Μεθ' ὃ ἐκ τοῦ προχείρου διοργανώθη χορὸς μετὰ τῶν παρισταμένων.

Τὴν 6 ἡμέραν τῶν ἑορτῶν τὰ μέλη καὶ οἱ διάφοροι ἀντιπρόσωποι συνήλθον ἐν σώματι ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου καὶ κατόπιν ἐν σώματι ἀνήλθον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἐκεῖ ἐξήγησαν τὰ τῶν ἀρχαίων μνημείων οἱ κκ. Ν. Γ. Πολίτης καὶ Θ. Σοφοῦλης. Τὰ δὲ μέλη καὶ οἱ διάφοροι ἀντιπρόσωποι ἐφωτογραφήθησαν ἐν σώματι.

Τὴν ἐσπέραν περὶ ὥραν 8 ἐγένετο συμπόσιον ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ καταστήματος τοῦ Συλλόγου. Παρήσαν ἐν συνόλῳ περὶ τὰ 200 ἄτομα. Αἱ ΑΑ. ΒΒ. ΥΥ. ὁ Διάδοχος καὶ οἱ βασιλοπαῖδες Γεώργιος καὶ Νικόλαος, ὄντες μέλη τοῦ Συλλόγου, κατεῖχον τὰς θέσεις τῆς τι-

μῆς. Παρήσαν δ' ἔτι ὁ πρωθυπουργὸς καὶ ἐκ τῶν ὑπουργῶν οἱ τῶν ἐξωτερικῶν, τῆς παιδείας καὶ τῶν στρατιωτικῶν. Εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν ΑΑ. ΜΜ. πρόποσιν τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. Σ. Μπαλάνου ἡ Α. Β. Υ. ὁ διάδοχος ἀπήντησε διὰ τῶν ἐξῆς:

Κύριοι!

Σᾶς εὐχαριστῶ ἐν ὀνόματι τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως διὰ τὸν ἐνθουσιασμόν, μεθ' οὗ ὑπεδέχθητε τὴν ὑπὲρ Αὐτοῦ πρόποσιν τοῦ κ. προέδρου τοῦ Συλλόγου.

Ἡ Α. Μ. μ' ἐπεφόρτισεν ἐπίσης νὰ σᾶς ἐκφράσω τὴν πλήρη ἐπιδοκιμασίαν Αὐτοῦ διὰ τὴν πορείαν, ἣν ἀκολουθεῖ ὁ σύλλογος «Παρνασσός» καὶ τὰς εὐχὰς Του, ὅπως ἐξακολουθήσῃ εὐοδούμενος πρὸς τὸ συμφέρον τῆς κοινωνίας.

Ἦκούσαμεν χθὲς παρὰ τοῦ κ. Λάμπρου πῶς συνεστήθη, ἤβησε καὶ ἀνεπτύχθη ὁ σύλλογος, τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα τοῦ ὁποίου ἑορτάζομεν. Ἡ ἱστορία του αὐτῆ περιποιεῖ τιμὴν εἰς αὐτὸν καὶ ἀποτελεῖ ἀξιόμιμητον παράδειγμα. Διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς ἐργασίας τῶν ἰδρυτῶν του, ὑπὸ τὴν προεδρίαν καὶ τὴν ὑδηγίαν ἀνδρῶν σοφῶν καὶ πεπειραμένων, κατώρθωσεν, ἐκ σκοτεινῆς ὄλως ἀρχῆς νὰ φθάσῃ εἰς τὴν περιωπὴν τὴν ὅποιαν κατέχει σήμερον ἐν αὐτῷ συγκετροῦνται ὅτι ἐκλεκτὸν ἐμπεριέχει ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ ἔποψιν ἐπιστημονικῆν. Ἀλλὰ δὲν δίδει τὴν ᾧθησιν μόνον εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν ἐφαρμογὴν πολλῶν ἐπιστημονικῶν ζητημάτων, δὲν ζητεῖν ἀναπτύξῃ μόνον διανοητικῶς τὴν κοινωνίαν παραχωρῶν ἐλευθέρως τὸ βῆμά του εἰς πᾶσαν ἐπιστημότητα, ἀλλ' ἀσκεῖ καὶ τὴν πρώτην τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν, τὴν φιλάνθρωπιαν. Τοὺς ἀπόρους παῖδας περισυλλέγει ἀπὸ τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς πλατείας, τοὺς ἐνδύει, καὶ διὰ τῆς σχολῆς του τοὺς καθιστᾷ ὠφελίμους πολίτας τῆς Πατρίδος, ἀποσύρων αὐτοὺς τοῦ βορβόρου καὶ σώζων ἐκ τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς φαυλότητος, εἰς ἃς θὰ ἐπιπτον βέβαια θύματα.

Σᾶς παρακαλῶ λοιπόν, κύριοι, νὰ πῆτε μετ' ἐμοῦ ὑπὲρ τῆς προόδου καὶ τῆς εὐημερίας τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασοῦ».

Ἄλλας προπώσεις ἐποίησαντο ὁ πρίγκηψ Γεώργιος, ὁ πρωθυπουργὸς καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, ὁ πρεσβευτὴς τῆς Σερβίας, ὁ πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου, ὁ διευθυντὴς τῆς Ἀγγλικῆς σχολῆς κ. Γάρδνερ καὶ ἄλλοι.

Τὴν ἐπομένῃν ἡμέραν, ἧγίς ἦν Κυριακὴ, τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου καὶ

οἱ διάφοροι ἀντιπρόσωποι ἐξέδραμον εἰς Λαύρειον ἔνθα ἐπεσεφέθησαν τὰς διαφόρους μεταλλευτικὰς καὶ μεταλλουργικὰς ἐργασίας τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Γαλλικῆς ἑταιρίας τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρείου. Ἡ πόλις τοῦ Λαυρείου ἦν σημαιοστόλιστος καὶ ὑπεδέξατο μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀγάπης τοὺς ἐκδραμόντας, καὶ οἱ κάτοικοι δὲ πολλῶν ἐκ τῶν κατὰ τὴν ὁδὸν χωρίων κατερχόμενοι εἰς τοὺς σταθμοὺς ὑπεδέχοντο μετὰ χαρᾶς τοὺς διερχομένους. Ὁ διευθυντὴς τῶν ἔργων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρίας κ. Α. Κορδέλλας καὶ ὁ τῆς Γαλλικῆς κ. Φ. Σερπιέρης ὑπεδέξαντο ἀθρόοτατα τοὺς ἐκδραμόντας, παραθέντες ἀναψυκτικὰ καὶ ὀρεκτικά, ὁ μὲν ἐν θέσει Καλλιθέᾳ τοῦ Δασκαλειοῦ, ὁ δ' ἐν θέσει Κυπριανῶ τοῦ Θορικοῦ. Τὴν δ' 8 $\frac{1}{2}$ μ. μ. οἱ ἐκδραμόντες ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πόλιν.

Ἦδη δὲ ἀπὸ τῆς πρώτης εἶχον ἐκδράμει εἰς θέσιν Γέρακα διὰ τοῦ σιδηροδρόμου οἱ μαθηταὶ τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων ὅπου δαπάναις τοῦ Συλλόγου συνεποσίασαν μετὰ τῶν διδασκάλων αὐτῶν, συμποσούμενοι εἰς τετρακοσίους περίπου. Προηγηθέντες δὲ κατὰ τὴν ἐπάνοδον ἀνέμενον εἰς τὸν σταθμὸν Ἀθηνῶν τὰ μέλη, κρατοῦντες ἐνετικοὺς φανούς, οὕτω δ' ἐγένετο λαμπηδοφορία συμμετεχόντων καὶ πολλῶν τῶν τῆς πόλεως. Τὰ δὲ μέλη οὕτω βαδίζοντα μετέβησαν εἰς τὰ ἀνάκτορα ὅπου ἐζητωκραύγασαν ὑπὲρ τῶν ΑΑ. ΜΜ. τοῦ Διαδόχου καὶ τῆς Β. Οἰκογενείας. Ὁ δὲ διάδοχος καὶ οἱ βασιλόπαιδες Γεώργιος καὶ Νικόλαος κατελθόντες εἰς τὰ προπύλαια τῶν ἀνακτόρων ἠὲ χαρίστησαν τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου. Μεθ' ὃ ἡ λαμπηδοφορία ἐστράφη πρὸς τὸ Κατάστημα τοῦ Συλλόγου, ὅπου καὶ διελύθησαν οἱ πάντες, κηρυχθείσης τῆς λήξεως τῶν ἑορτῶν.

Ἐν γένει δ' αἱ ἑορταὶ ἐτελέσθησαν μετὰ μοναδικῆς τάξεως καὶ ἡσυχίας, τὰ δὲ μέλη ἀδελφωθέντα ἐν κοινῇ ἔτι μᾶλλον ἀγάπῃ ἀπεκομίσαντο μετὰ τῶν ἔξωθεν ἐλθόντων συναδέλφων καὶ ἀντιπροσώπων τὰς ὠραιότερας τῶν ἀναμνήσεων.

